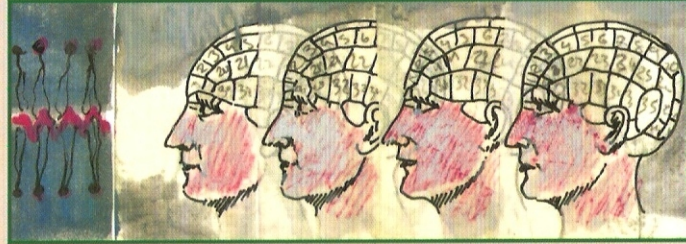
Kusursuz cinayet

Jean Baudrillard

Fransızcadan çeviren: Necmettin Sevil

2. BASIM

Ayrıntı: 212
İnceleme dizisi: 116

Kusursuz Cinayet
Jean Baudrillard

Fransızcadan çeviren
Necmettin Sevil

Yayıma hazırlayan
Melih Başaran

Kitabın özgün adı
Le crime parfait

Éditions Galilée/1995
basımından çevrilmiştir

Kapak illüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Düzelti
Ayten Koçal

Baskı ve cilt
Sena Ofset (0 212) 613 38 46

Birinci basım *1998*
İkinci basım *2006*
Baskı adedi *2000*

ISBN 975-539-214-9

AYRINTI YAYINLARI
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr
Dizdariye Çeşmesi Sk. No.: 23/1 34400 Çemberlitaş-İst. Tel.: (0 212) 518 76 19 Faks: (0 212) 516 45 77

Jean Baudrillard
Kusursuz Cinayet

İ N C E L E M E D İ Z İ S İ

ŞENLİKLİ TOPLUM/I. Illich ✓ YEŞİL POLİTİKA/J. Porritt ✓ MARKS, FREUD VE GÜNLÜK HAYATIN ELEŞTİRİSİ/B. Brown ✓ KADINLIK ARZULARI/R. Coward ✓ FREUD'DAN LACAN'A PSİKANALİZ/S. M. Tura ✓ NASIL SOSYALİZM? HANGİ YEŞİL? NİÇİN TİNSELLİK?/R. Bahro ✓ ANTROPOLOJİK AÇIDAN ŞİDDET/Der. D. Riches ✓ ELEŞTİREL AİLE KURAMI/M. Poster ✓ İKİBİN'E DOĞRU/R. Williams ✓ DEMOKRASİ ARAYIŞINDA KENT/K. Burtin ✓ YARIN/V. Havemann ✓ DEVLETE KARŞI TOPLUM/P. Clastres ✓ RUSYA'DA SOVYETLER (1905-1921)/O. Anweiler ✓ BOLŞEVİKLER VE İŞÇİ DENETİMİ/M. Brinton ✓ EDEBİYAT KURAMI/T. Eagleton ✓ İKİ FARKLI SİYASET/L. Köker ✓ ÖZGÜR EĞİTİM/J. Spring ✓ EZİLENLERİN PEDAGOJİSİ/P. Freire ✓ SANAYİ SONRASI ÜTOPYALAR/B. Frankel ✓ İŞKENCEYİ DURDURUN/T. Akçam ✓ ZORUNLU EĞİTİME HAYIR/C. Baker ✓ SESSİZ YIĞINLARIN GÖLGESİNDE YA DA TOPLUMSALIN SONU/J. Baudrillard ✓ ÖZGÜR BİR TOPLUMDA BİLİM/P. Feyerabend ✓ VAHŞİ SAVAŞÇININ MUTSUZLUĞU/P. Clastres ✓ CEHENNEME ÖVGÜ/G. Vassaf ✓ GÖSTERİ TOPLUMU VE YORUMLAR/G. Debord ✓ AĞIR ÇEKİM/L. Segal ✓ CİNSEL ŞİDDET/A. Godenzi ✓ ALTERNATİF TEKNOLOJİ/D. Dickson ✓ ATEŞ VE GÜNEŞ/I. Murdoch ✓ OTORİTE/R. Sennett ✓ TOTALİTARİZM/S. Tormey ✓ İSLAM'IN BİLİNÇALTINDA KADIN/F. Ayt Sabbah ✓ MEDYA VE DEMOKRASİ/J. Keane ✓ ÇOCUK HAKLARI/Der. B. Franklin ✓ ÇÖKÜŞTEN SONRA/Der. R. Blackburn ✓ DÜNYANIN BATILILAŞMASI/S. Latouche ✓ TÜRKİYE'NİN BATILILAŞTIRILMASI/C. Aktar ✓ SINIRLARI YIKMAK/M. Mellor ✓ KAPİTALİZM, SOSYALİZM, EKOLOJİ/A. Gorz ✓ AVRUPAMERKEZCİLİK/S. Amin ✓ AHLÂK VE MODERNLİK/R. Poole ✓ GÜNDELİK HAYAT KILAVUZU/S. Wills ✓ SİVİL TOPLUM VE DEVLET/Der. J. Keane ✓ TELEVİZYON: ÖLDÜREN EĞLENCE/N. Postman ✓ MODERNLİĞİN SONUÇLARI/A. Giddens ✓ DAHA AZ DEVLET DAHA ÇOK TOPLUM/R. Cardoso ✓ GELECEĞE BAKMAK/M. Albert - R. Hahnel ✓ MEDYA, DEVLET VE ULUS/P. Schlesinger ✓ MAHREMİYETİN DÖNÜŞÜMÜ/A. Giddens ✓ TARİH VE TİN/J. Kovel ✓ ÖZGÜRLÜĞÜN EKOLOJİSİ/M. Bookchin ✓ DEMOKRASİ VE SİVİL TOPLUM/J. Keane ✓ ŞU HAİN KALPLERİMİZ/R. Coward ✓ AKLA VEDA/P. Feyerabend ✓ BEYİN İĞFAL ŞEBEKESİ/A. Mattelart ✓ İKTİSADİ AKLIN ELEŞTİRİSİ/A. Gorz ✓ MODERNLİĞİN SIKINTILARI/C. Taylor ✓ GÜÇLÜ DEMOKRASİ/B. Barber ✓ ÇEKİRGE/B. Suits ✓ KÖTÜLÜĞÜN ŞEFFAFLIĞI/J. Baudrillard ✓ ENTELEKTÜEL/E. Said ✓ TUHAF HAVA/A. Ross ✓ YENİ ZAMANLAR/S. Hall-M. Jacques ✓ TAHAKKÜM VE DİRENİŞ SANATLARI/J.C. Scott ✓ SAĞLIĞIN GASPI/I. Illich ✓ SEVGİNİN BİLGELİĞİ/A. Finkielkraut ✓ KİMLİK VE FARKLILIK/W. Connolly ✓ ANTİPOLİTİK ÇAĞDA POLİTİKA/G. Mulgan ✓ YENİ BİR SOL ÜZERİNE TARTIŞMALAR/H. Wainwright ✓ DEMOKRASİ VE KAPİTALİZM/S. Bowles-H. Gintis ✓ OLUMSALLIK, İRONİ VE DAYANIŞMA/R. Rorty ✓ OTOMOBİLİN EKOLOJİSİ/P. Freund-G. Martin ✓ ÖPÜŞME, GIDIKLANMA VE SIKILMA ÜZERİNE/A. Phillips ✓ İMKÂNSIZIN POLİTİKASI/J.M. Benoist ✓ GENÇLER İÇİN HAYAT BİLGİSİ EL KİTABI/R. Vaneigem ✓ CENNETİN DİBİ/G. Vassaf ✓ EKOLOJİK BİR TOPLUMA DOĞRU/M. Bookchin ✓ İDEOLOJİ/T. Eagleton ✓ DÜZEN VE KALKINMA KISKACINDA TÜRKİYE/A. İnsel ✓ AMERİKA/J. Baudrillard ✓ POSTMODERNİZM VE TÜKETİM KÜLTÜRÜ/M. Featherstone ✓ ERKEK AKIL/G. Lloyd ✓ BARBARLIK/M. Henry ✓ KAMUSAL İNSANIN ÇÖKÜŞÜ/R. Sennett ✓ POPÜLER KÜLTÜRLER/D. Rowe ✓ BELLEĞİNİ YİTİREN TOPLUM/R. Jacoby ✓ GÜLME/H. Bergson ✓ ÖLÜME KARŞI HAYAT/N. O. Brown ✓ SİVİL İTAATSİZLİK/Der. Y. Coşar ✓ AHLÂK ÜZERİNE TARTIŞMALAR/J. Nuttall ✓ TÜKETİM TOPLUMU/J. Baudrillard ✓ EDEBİYAT VE KÖTÜLÜK/G. Bataille ✓ ÖLÜMCÜL HASTALIK UMUTSUZLUK/S. Kierkegaard ✓ ORTAK BİR ŞEYLERİ OLMAYANLARIN ORTAKLIĞI/A. Lingis ✓ VAKİT ÖLDÜRMEK/P. Feyerabend ✓ VATAN AŞKI/M. Viroli ✓ KİMLİK MEKÂNLARI/D. Morley-K. Robins ✓ DOSTLUK ÜZERİNE/S. Lynch ✓ KİŞİSEL İLİŞKİLER/H. LaFollette ✓ KADINLAR NEDEN YAZDIKLARI HER MEKTUBU GÖNDERMEZLER/D. Leader ✓ DOKUNMA/G. Josipovici ✓ İTİRAF EDİLEMEYEN CEMAAT/M. Blanchot ✓ FLÖRT ÜZERİNE/A. Phillips ✓ FELSEFEYİ YAŞAMAK/R. Billington ✓ POLİTİK KAMERA/M. Ryan-D. Kellner ✓ CUMHURİYETÇİLİK/P. Pettit ✓ POSTMODERN TEORİ/S. Best-D. Kellner ✓ MARKSİZM VE AHLÂK/S. Lukes ✓ VAHŞETİ KAVRAMAK/J.P. Reemtsma ✓ SOSYOLOJİK DÜŞÜNMEK/Z. Bauman ✓ POSTMODERN ETİK/Z. Bauman ✓ TOPLUMSAL CİNSİYET VE İKTİDAR/R.W. Connell ✓ ÇOKKÜLTÜRLÜ YURTTAŞLIK/W. Kymlicka ✓ KARŞIDEVRİM VE İSYAN/H. Marcuse ✓ KUSURSUZ CİNAYET/J. Baudrillard ✓ TOPLUMUN McDONALDLAŞTIRILMASI/G. Ritzer ✓ KUSURSUZ NİHİLİST/K.A. Pearson ✓ HOŞGÖRÜ ÜZERİNE/M. Walzer ✓ 21. YÜZYIL ANARŞİZMİ/Der. J. Purkis & J. Bowen ✓ MARX'IN ÖZGÜRLÜK ETİĞİ/G. G. Brenkert ✓ MEDYA VE GAZETECİLİKTE ETİK SORUNLAR/Der. A. Belsey & R. Chadwick ✓ HAYATIN DEĞERİ/J. Harris ✓ POSTMODERNİZMİN YANILSAMALARI/T. Eagleton ✓ DÜNYAYI DEĞİŞTİRMEK ÜZERİNE/M. Löwy ✓ ÖKÜZÜN ASKI/B. Sanders ✓ TAHAYYÜL GÜCÜNÜ YENİDEN DÜŞÜNMEK/Der. G. Robinson & J. Rundell ✓ TUTKULU SOSYOLOJİ/A. Game & A. Metcalfe ✓ EDEPSİZLİK, ANARŞİ VE GERÇEKLİK/G. Sartwell ✓ KENTSİZ KENTLEŞME/M. Bookchin ✓ YÖNTEME KARŞI/P. Feyerabend ✓ HAKİKAT OYUNLARI/J. Forrester ✓ TOPLUMLAR NASIL ANIMSAR?/P. Connerton ✓ ÖLME HAKKI/S. İnceoğlu ✓ ANARŞİZMİN BUGÜNÜ/Der. Hans-Jürgen Degen ✓ MELANKOLİ KADINDIR/D. Binkert ✓ SİYAH ANLAR I-II/J. Baudrillard ✓ MODERNİZM, EVRENSELLİK VE BİREY/S. Benhabib ✓ KÜLTÜREL EMPERYALİZM/J. Tomlinson ✓ GÖZÜN VİCDANI/R. Sennett ✓ KÜRESELLEŞME/Z. Bauman ✓ ETİĞE GİRİŞ/A. Pieper ✓ DUYGUÖTESİ TOPLUM/S. Mestrovic ✓ EDEBİYAT OLARAK HAYAT/A. Nehamas ✓ İMAJ/K. Robins ✓ MEKÂNLARI TÜKETMEK/J. Urry ✓ YAŞAMA SANATI/C. Sartwell ✓ ARZU ÇAĞI/J. Kovel ✓ KOLONYALİZM POSTKOLONYALİZM/A. Loomba ✓ KREŞTEKİ YABANİ/A. Phillips ✓ ZAMAN ÜZERİNE/N. Elias ✓ TARİHİN YAPISÖKÜMÜ/A. Munslow ✓ FREUD SAVAŞLARI/J. Forrester ✓ ÖTEYE ADIM/M. Blanchot ✓ POSTYAPISALCI ANARŞİZMİN SİYASET FELSEFESİ/T. May ✓ ATEİZM/R. Le Poidevin ✓ AŞK İLİŞKİLERİ/O.F. Kernberg ✓ POSTMODERNLİK VE HOŞNUTSUZLUKLARI/Z. Bauman ✓ ÖLÜMLÜLÜK, ÖLÜMSÜZLÜK VE DİĞER HAYAT STRATEJİLERİ/Z. Bauman ✓ TOPLUM VE BİLİNÇDIŞI/K. Leledakis ✓ BÜYÜSÜ BOZULMUŞ DÜNYAYI BÜYÜLEMEK/G. Ritzer ✓ KAHKAHANIN ZAFERİ/B. Sanders ✓ EDEBİYATIN YARATILIŞI/F. Dupont ✓ PARÇALANMIŞ HAYAT/Z. Bauman ✓ KÜLTÜREL BELLEK/J. Assmann ✓ MARKSİZM VE DİL FELSEFESİ/V. N. Voloşinov ✓ MARX'IN HAYALETLERİ/J. Derrida ✓ ERDEM PEŞİNDE/A.MacIntyre ✓ DEVLETİN YENİDEN ÜRETİMİ/J. Stavans ✓ ÇAĞDAŞ SOSYAL BİLİMLER FELSEFESİ/B. Fay ✓ KARNAVALDAN ROMANA/M. Bakhtin ✓ PİYASA/J. O'Neill ✓ ANNE: MELEK Mİ, YOSMA MI?/E.V. Welldon ✓ KUTSAL İNSAN/G. Agamben ✓ BİLİNÇALTINDA DEVLET/R. Lourau ✓ YAŞADIĞIMIZ SEFALET/A. Gorz ✓ YAŞAMA SANATI FELSEFESİ/A. Nehamas ✓ KORKU KÜLTÜRÜ/F. Furedi ✓ EĞİTİMDE ETİK/F. Haynes ✓ DUYGUSAL YAŞANTI/D. Lupton ✓ ELEŞTİREL TEORİ/R. Geuss ✓ AKTİVİSTİN EL KİTABI/R. Shaw ✓ KARAKTER AŞINMASI/R. Sennett ✓ MODERNLİK VE MÜPHEMLİK/Z. Bauman ✓ NIETZSCHE: BİR AHLÂK KARŞITININ ETİĞİ/P. Berkowitz ✓ KÜLTÜR, KİMLİK VE SİYASET/Nafiz Tok ✓ AYDINLANMIŞ ANARŞİ/M. Kaufmann ✓ MODA VE GÜNDEMLER/D. Crane ✓ BİLİM ETİĞİ/D. Resnik ✓ CEHENNEMİN TARİHİ/A.K. Turner ✓ ÖZGÜRLÜKLE KALKINMA/A. Sen ✓ KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜR/J. Tomlinson ✓ SİYASAL İKTİSADIN ABC'si/R. Hahnel ✓ ERKEN ÇÖKEN KARANLIK/K.R. Jamison ✓ MARX VE MAHDUMLARI/J. Derrida ✓ ADALET TUTKUSU/R.C. Solomon ✓ HACKER ETİĞİ/P. Himanen ✓ KÜLTÜR YORUMLARI/Terry Eagleton ✓ HAYVAN ÖZGÜRLEŞMESİ/P. Singer ✓ MODERNLİĞİN SOSYOLOJİSİ/P. Wagner ✓ DOĞRUYU SÖYLEMEK/M. Foucault ✓ SAYGI/R. Sennett ✓ KURBANSAL SUNU/M. Başaran ✓ FOUCAULT'NUN ÖZGÜRLÜK SERÜVENİ/J. W. Bernauer ✓ DELEUZE & GUATTARI/P. Goodchild ✓ İKTİDARIN PSİŞİK YAŞAMI/J. Butler ✓ ÇİKOLATANIN GERÇEK TARİHİ/S.D. Coe & M.D. Coe ✓ DEVRİMİN ZAMANI/A. Negri ✓ GEZEGENSEL ÜTOPYA TARİHİ/A. Mattelart ✓ GÖÇ, KÜLTÜR, KİMLİK/I. Chambers ✓ ATEŞ ve SÖZ/G.M. Ramirez ✓ MİLLETLER VE MİLLİYETÇİLİK/E.J. Hobsbawm ✓ HOMO LUDENS/J. Huizinga ✓ MODERN DÜŞÜNCEDE KÖTÜLÜK/S. Neiman ✓ ÖLÜM VE ZAMAN/E. Levinas

İçindekiler

Kusursuz cinayet

Cinayetin öteki yüzü

«Fenikelileri örnek alıp yolunu yıldızlara göre ayarlıyordun demek dostum?»

«Hayır,» dedi Menippos, «benim yolculuğum yıldızların kendisineydi.»

«Kanıtlar üst üste yığıldığında, gerçeklikten başka kabul edilebilir varsayım yoktur.

Karşıt kanıtlar üst üste yığıldığında, yanılsamadan başka çözüm yoktur.»

Bu, bir cinayetin –gerçekliğin katlinin– öyküsüdür. Ve bir yanılsamanın –yaşamsal yanılsamanın, dünyaya ilişkin temel yanılsamanın– yok edilmesinin öyküsüdür. Gerçek, yanılsama içinde kaybolmaz; bütünsel gerçeklik içinde kaybolan, yanılsamadır.

Eğer cinayet kusursuz olsaydı, cinayetin öğelerini sergilemeyi amaçlayan bu kitabın da kusursuz olması gerekirdi.

Ne yazık ki cinayet hiçbir zaman kusursuz değildir. Kaldı ki gerçeğin yok edilmesini anlatan bu polisiye kitapta, ne nedenler ne de katiller saptanabildi, ve gerçeğin cesedi de hiçbir zaman bulunamadı.

Bu kitabı yönlendiren düşünceye gelince, o da hiçbir zaman saptanamadı. Cinayetin silahı bu düşünceydi.

Her ne kadar cinayet hiçbir biçimde kusursuz olmasa da, kusursuzluk, adının da gösterdiği gibi her zaman bir suçla ilgilidir. Aynen kötülüğün şeffaflığı içinde, kötülüğü oluşturanın şeffaflığın kendisi olması gibi kusursuz cinayette de kusursuzluğun kendisi cinayettir. Ama kusursuzluk hiçbir zaman cezasız kalmaz: Kusursuzluğun cezası, onun aynen yeniden üretilmesidir.

Bu cinayette hafifletici nedenler bulunabilir mi? Kuşkusuz hayır, çünkü bunları her zaman cinayetin nedenleri ya da cinayeti işleyenler arasında aramak gerekir. Oysa bu cinayette bir neden ya da katiller bulunmamakta ve dolayısıyla açıklanamazlığını mükemmel bir şekilde korumaktadır. Gerçek kusursuzluğu da buradan kaynaklanmaktadır. Cinayet bir kavram olarak ele alındığında, bunun, daha çok, ağırlaştırıcı bir neden olduğu tartışma götürmez.

Cinayetin sonuçları sürekli bir nitelik sunuyorsa, bunun nedeni, ne katil ne de kurbanın olmasıdır. Eğer bunlardan biri ya da öteki var olsaydı, cinayetin gizi günün birinde ortaya çıkar ve cinayet süreci de çözülmüş olurdu. Sonuç olarak giz, katil ve kurbanın birbirine karışmasına dayanmaktadır: «In the last analysis, the victim and the prosecutor are one. We can only grasp the unity of the human race if we can grasp, in all its horror, the truth of this ultime equivalence» (Éric Gans). «Son çözümlemede, katil ve kurban aynı kişidir. İnsan soyunun birliğini anlamamız, ancak bu nihai eşdeğerliğin gerçekliğini tüm korkunçluğu içinde anlamamızla olanaklıdır.»

Son çözümlemede, nesne ve özne birdir. Dünyanın özünü kavramamız, ancak bu kökten eşdeğerliğin gerçekliğini tüm alaycılığı içinde kavramamızla olanaklıdır.

Kusursuz cinayet

Kusursuz cinayet

Eğer dış görünüşler olmasaydı, dünya kusursuz bir cinayet, daha açık bir deyişle katilsiz, kurbansız ve nedensiz bir cinayet olurdu. İpuçları bulunmayacağı için gerçeği sonsuza değin ortadan kaldırılmış ve gizi de hiçbir zaman aydınlanmayacak bir cinayet.

Ama, dünya kendini, varolmayışının izleri, hiçin sürekliliğinin izleri olan görünüşlerle ele verdiğinden, cinayet hiçbir zaman kusursuz olmaz. Çünkü, hiçin kendisi, hiçin sürekliliği izler bırakır. Ve dünya, gizini bu yolla ele verir. Görünüşlerin ardına gizlenerek kendisinin sezinlenmesine bu yolla olanak tanır.

Sanatçı da, hiç açık vermemek olan kusursuz cinayete her zaman yakın kişidir. Ama kusursuz cinayetten kopar ve yapıtı, ci-

nayetin kusurluluğunun izidir. Michaux'ya göre sanatçı, iz bırakmamaya yönelik temel itkiye tüm gücüyle direnen kişidir.

Cinayetin kusursuzluğu, her zaman gerçekleşip bitmiş olması *–perfectum–* olgusuna dayanır. Gerçekleşmeden hemen önce, olduğu biçimiyle dünyanın yolundan saptırılması söz konusudur. Demek ki, hiçbir zaman gün ışığına çıkarılamayacaktır. Onu cezalandırmak ya da bağışlamak için Son Yargı olmayacaktır. Her şey daha önce olup bittiğinden bir son da olmayacaktır. Ne çözüm ne de bağışlama, ama sonuçların kaçınılmaz akışı. İlk cinayetin devinmesi... Belki de, simülakrların* güncel devinmesi içinde, ilk cinayetin hicvedici bir biçimi bulunabilir. Sonra, yazgımız da bu cinayetin gerçekleşmesi, acımasızca gerçekleşmesi, kötülüğün sürekliliği, hiçin devamıdır. İlk sahnesini hiçbir zaman yaşayamayacağız ama kovuşturma ve azabını her an yaşıyoruz. Bunun bir sonu yok ve sonuçları da hesaplanamaz türden.

Büyük Patlama'nın ilk birkaç saniyesi nasıl araştırılamazsa, ilk cinayetin birkaç saniyesini saptamak da olanaksızdır. Evrende dağılmış fosil gürültülere benzeyen fosil bir cinayet demek ki bu. Olası tükenişine değin tüm dünyaya dağılacak olan, bu cinayetin, ilk patlamanın gücünü andıran gücüdür.

İlk cinayetin efsanevi görünüşü, dünyanın ayartma ve görünüşler düzeneği içinde bozulmasının ve kesin yanılsamasının görünüşü işte budur.

Gizin biçimi budur.

En önemli felsefi soru şuydu: «Neden hiç değil de bir şey var?» Günümüzde ise gerçek soru şudur: «Neden bir şey değil de hiç var?»

* Herhangi bir "model"e, nesneye karşılık gelmeyen nesnesiz görüntü, ya da başka bir deyişle nesneliğini ve gerçekliğini yalnızca kendi hayaletimsi yapısında veya sanallığında bulan görüntü-nesne. (ç.n.)

Şeylerin kendi içlerinde yokluğu, meydana gelmiş gibi gözükerek meydana gelmemeleri olgusu, her şeyin kendi görünümünün ardına çekilmesi ve dolayısıyla hiçbir zaman kendisiyle özdeş olmaması olgusu; dünyanın somut yanılsaması buradadır. Ve temelde bu yanılsama, bizi dehşete düşüren ve doğruluğun biçimsel yanılsamasıyla kendimizi koruduğumuz büyük bir gizem olma niteliğini sürdürür.

Dehşete düşme pahasına dünyanın gizini çözmek ve dolayısıyla ona ilişkin ilk yanılsamayı yıkmak zorundayız. Ne boşluğa, ne gize ne de arı görünüşe katlanabiliriz. Peki dünyanın yanılsamasını olduğu gibi, tüm görkemi içinde ışımaya bırakacağımıza neden dünyayı çözmek zorunda kalıyoruz? Bu da pekâlâ bir gizemdir; gizemli niteliğine katlanamadığımız gizemin bir parçasıdır. Ne yanılgısına ne de arı dış görünüşüne katlanamadığımız dünyanın bir parçasıdır. Bu gizem var olsaydı, dünyanın kökten gerçeğine ve şeffaflığına katlanmamız daha kolaylaşmazdı.

Gerçek, kendini çıplaklığı içinde sunmak ister. Kendisini üne kavuşturan filmde Madonna'nın yaptığı gibi ümitsizce çıplaklığı arar. Bu ümitsiz striptiz, bön röntgencilerin gözleri önüne çıplaklık görüntüsü sergileyerek kendini harfiyen «gizleyen»* gerçekliğin striptizidir. Ama bu çıplaklık onu ikinci bir zarla örttüğünden, giysinin erotik çekiciliğinden bile yoksundur. Striptizdeki göz aldanmasından kendiliğinden vazgeçtiğinden, kendisini soyacak bekârlara bile gerek kalmamıştır.

Zaten, gerçekliğe yapılacak en köklü karşı çıkma, kendisi üzerinde yapılabilecek tüm varsayımlara koşulsuz boyun eğme niteliğidir. Her şeye en zavallı şekilde uyarlanma kolaylığıyla en keskin zekâların cesaretini kırmış olur. Onu ve ilkesini en acımasız davranışların, en hayasız kışkırtmaların, en çelişkili ima-

* "se dérober", harfiyen "soyunmak" demek olmakla birlikte deyimsel anlamı, "kendini gizlemek", "kaçınmak", "saklanmak" vb.'dir. Baudrillard bu iki anlam arasında oynuyor. (y.h.n.)

ların hedefi yapabilirsiniz (zaten, bir araya geldiklerinde bayağıca çiftleşip sayısız apaçıklık üretmekten başka ne yaparlar?), her şeye iflah olmaz bir köle ruhlulukla boyun eğer. Gerçeklik denilen şey bir kancıktır. Bilimin çakallarının ellerine teslim edilmiş kutsal yanılsamanın artığı – aptallık ile hesap mantığının zinasından doğduğuna göre bunda şaşırtıcı ne olabilir ki?

Öyleyse, hiçin, bitmemişliğin, cinayetin kusurunun izini bulmak için dünyanın gerçekliğini ortadan kaldırmak gerekir. Gizin pırıltısını bulmak için gerçekliğin ve dilin kütlesini yok etmek gerekir. Dilin sözcüklerini tek tek yok etmek, gerçekliğin şeylerini tek tek yok etmek, aynıyı aynıdan koparıp almak gerekir. Hiçin sürekliliğini sağlamak için, her gerçeklik parçasının ardında bir şeylerin kaybolması gerekir – yine de yok etme eğilimine boyun eğmeden gerçekleşmelidir bu; çünkü kaybolmanın canlılığını koruması, cinayetin izinin canlılığını koruması gerekir.

Durmaksızın biriktirmeler, toplamalar, değerini abartmalar ile uğraştığımız modernliğin bize unutturduğu şey, gücü bize verenin eksiltme olduğu, yokluktan doğduğudur. Ve yokluğa simgesel olarak hâkim olabilecek yeterlikte olmamamız nedeniyle, günümüzde artık tersi bir yanılsamaya, ekranların ve görüntülerin çoğalmasıyla coşkusunu yitirmiş bir yanılsamaya kendimizi kaptırmış bulunmaktayız.

Oysa görüntü, gerçeğin kendisi haline geldiğinden, artık gerçeği imgeleyemez. Görüntü, gerçeğin sanal gerçekliği olduğu için artık onu düşleyemez. Sanki şeyler aynalarını yutmuş ve kendilerine karşı saydamlaşmış, tam bir aydınlık içinde, gerçek zamanda, acımasız bir kopya içinde tümüyle kendi kendilerine mevcut gibidir. Yanılsama içinde kendiliklerinden yok olacakları yerde, ufuklarından yalnızca gerçeğin değil görüntünün de yok olduğu binlerce ekranda yer almaya zorlanırlar. Gerçeklik,

gerçeklikten kovulmuştur. Gerçeğin dağınık parçalarını, belki yalnızca teknoloji birbirine bağlamayı sürdürür. Peki anlamın pırıltısına ne olmuştur?

Geriye kalan tek belirsizlik, pek az olan gerçekliğine boyun eğmeden önce dünyanın nereye kadar gerçeklikten uzaklaşacağını, ya da tersine çok fazla gerçeklik altında ezilmeden önce nereye kadar aşırı gerçekleşebileceğini bilmeye ilişkindir (bir başka deyişle, kusursuz gerçek olduğunda, gerçekten daha gerçek olduğunda, dünya eksiksiz simülasyonun etkisi altına girecektir).

Yine de gizin pırıldamasının, sanal evrenin saydamlığıyla yok olabileceği bir kesinlik içermediği gibi yanılsamanın gücünün, dünyaya yönelik teknik bir işlemle ortadan kaldırılabilmesi de kuşkuludur. Tüm tekniklerin gerisinde bir tür mutlak gösteriş ve iki yüzlü bir düzen –hatta, dünyayı dönüştürme yanılsamasının gerisinde, dünyayı aşırı saydamlaştıran bir görünüş düzeneği oluşturan ölçüsüzlükleri de– sezinlenebilir. Teknik, dünyanın yanılsamasının karşısına getirilen öldürücü bir seçenek midir, yoksa aynı temel yanılsamanın devasa bir evresi, onun en son ve karmaşık bir düğümü, son dayantısından* başka bir şey değil midir?

Belki de, kendisine egemen olduğumuz yanılsamasıyla gözlerimizi kamaştıran nesne olan dünya, teknik aracılığıyla bizle alay etmektedir. Baş döndürücü bir varsayım: Teknik sanallık içinde doruk noktasına ulaşan usçulluk, usdışının, yani, gerçek istencinin Nietzsche'ye göre bir dolambacından ve bir evresinden başka bir şey olmadığı bu yanılsama istencinin kurnazlıklarının en sonuncusu olabilir.

* Dayantı ("hypostase"): İlineksel özelliklerinden ayrı olarak şeylerin özü anlamına geldiği gibi, –burada olduğu gibi– tözün bir nitelikte somutlaşması anlamına da gelir. (ç.n.)

Simülasyonun ufkundan dünya yalnızca kaybolmakla kalmamıştır; onun varlığı sorusu bile artık gündeme getirilemez. Ama belki de bu, dünyanın kendisinin bir kurnazlığıdır. Bizans'ın ikonataparları, Tanrıyı tüm yüceliğiyle betimlediklerini öne süren kurnaz kişilerdi, ama Tanrıyı görüntülerde yansılayacak bu yolla onun varlığı sorununun üstünü örtüyorlardı. Aslında, bu görüntülerin her birinin ardında Tanrı kaybolmuştu. Ölmemiş, kaybolmuştu. Daha açık bir söyleyişle bu soru artık gündeme bile getirilmiyordu. Simülasyon aracılığıyla bu sorun çözülmüştü. Bu dünyanın gerçeği ya da gerçekliği sorunu karşısında, biz de aynı davranışı gösteriyoruz: Bu sorunu teknik simülasyonla ve içinde görülecek hiçbir şey olmayan görüntülerin bolluğuyla çözdük.

Ama, iz bırakmama itkisine kendisi de uyarak gözlerden yitmek için görüntülerden yararlanmak Tanrının kendi stratejisi olamaz mı?

Böylece kehanet gerçekleşmiştir: Göstergenin en yüce işlevinin gerçekliği ortadan kaldırmak ve aynı zamanda bu kayboluşu perdelemek olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Günümüzde sanat da farklı bir şey yapmıyor. Günümüzde kitle iletişim araçları farklı bir şey yapmıyor. Bu nedenle aynı yazgıya boyun eğmiş durumdalar.

Artık hiçbir şey gerçek anlamda bakılmak değil de, yalnızca görsel olarak emilip yutulmak ve bir anlamda olanaksız değiş tokuşun yalınlaştırılmış estetik biçimini gerçekleştirip iz bırakmaksızın dolaşmak istediği için günümüzde görünüşleri yeniden kavramak güçtür. Öyle ki, bunu açıklayacak bir söylem, içinde söylenecek hiçbir şey bulunmayan bir söylem –içinde, görülecek hiçbir şey olmayan bu dünyanın eşdeğerlisi– olurdu. Arı bir nesnenin, nesne olmayan bir nesnenin eşdeğerlisi: Hiçin hiçle, Kötülük'ün Kötülük'le uyumlu eşdeğerliliği. Ama, nesne olmayan bir nesne, boş ve maddeden yoksun varlığıyla sürekli kafamızı kurcalar. Tüm sorun, hiçin sınırlarında bu hiçi maddeleştirmeye –boşun sınırlarında boşun filigranını çizmeye–, duyarsızlığın sınırlarında duyarsızlığın gizemli kurallarına göre oynamaya dayanır.

Dünyanın kimliğini saptamak gereksizdir. Şeyleri uykuda ya da kendi mevcudiyetlerinde bulunmadıkları çok farklı bir durumda kavramak gerekir. Aynı «Uyuyan Güzeller»de olduğu gibi; yaşlılar arzudan tutuşarak, ama ellerini sürmeden geceyi bu kadınların yanında geçirir ve kadınlar uyanmadan ortadan kaybolurlar. Onlar da, nesne olmayan ve mutlak duyarsızlıklarının erotik duyguyu kamçıladığı bir nesnenin yanına uzanmışlardır. Ama en gizemli olanı, bu kadınların gerçekten uyuyup uyumadıklarını, ya da uykularının derinliklerinde çekiciliklerinden, askıya alınmış kendi arzularından hınzırca bir zevk alıp almadıklarını öğrenme olanağının bulunmamasıdır.

Bu gerçekdışılık ve oyun düzeyine, dilin ve dünyanın kötü niyetine ve alaycı tinselliğine duyarsız olmak, aslında yaşamayı becerememek demektir. Zekâ, aşk tutkusuna varıncaya değin evrensel yanılsamanın –bu tutkuyu yine de doğal devinimi içinde bozmayan– sezgisinden başka bir şey değildir. Tutkudan daha güçlü bir şey vardır: Yanılsama. Cinsellik ya da mutluluktan daha güçlü bir şey vardır: Yanılsama tutkusu.

Dünyanın kimliğini saptamak yararsızdır. Simetrisi aynada bozulduğu için yüzümüzü bile tanıyamayız. Artık kendimize karşı hiçbir gizimiz kalmayacağından, yüzümüzü olduğu gibi görmek çılgınlık olurdu ve dolayısıyla saydamlık nedeniyle yok olurduk. İnsanoğlu, yüzünün kendisine görünmez olduğu, kendisinin de yalnızca yüzünün giziyle değil, ama arzularından herhangi biriyle de kesinlikle tanınamaz olduğu bir biçime doğru evrilmemiş midir? Ama bize bilimin ekranı üzerinden, enformasyo-

nun aynasından, beynimizin ekranı üzerinden gelenler de dahil olmak üzere, ancak geri dönülmez biçimde bozuşmuş olarak ulaşan her nesne için aynı durum geçerlidir. Böylece, her şey kendi kendisinin yanılsaması olmanın dışında başka bir şey olma ümidini taşımaksızın kendini sunar. Ve bu, kesinlikle böyledir.

Neyse ki, bize görünen nesneler hep daha önceden kaybolmuş nesnelerdir. Neyse ki, hiçbir şey bize geceleyin gökyüzündeki yıldızlardan daha fazla gerçek zamanda* gözükmez. Eğer ışık hızı sonsuz olsaydı, bütün yıldızlar gökyüzünde aynı anda görünürdü ve gökyüzü dayanılmaz bir ışımayla parıldardı. Neyse ki hiçbir şey gerçek zamanda olup bitmemekte; yoksa, bilgi içinde bütün olayların nedeni gözlerimizin önüne serilir ve şimdiki zaman dayanılmaz bir ışımayla parıldardı. Neyse ki yaşamsal bir yanılsama düzeni içinde, yokluğun, gerçekdışılığın, şeylerin dolaysızlıktan arınmış düzeni içinde yaşıyoruz. Neyse ki hiçbir şey anlık değil; ne eşzamanlı ne de çağdaş. Neyse ki hiçbir şey ne kendi kendisinin mevcudiyetinin şimdiliği içinde, ne de kendiyle özdeş. Neyse ki gerçeklik gerçekleşmedi. Neyse ki cinayet hiçbir zaman kusursuz değil.

* Ya da, "Daha az gecikmeyle gözükmez" diyebiliriz. Ancak fiziğin ya da astrofiziğin sonluluk uzamından verilen bu örnekte, "gecikme", yani uzaydaki "fosil" yıldızların, "fosil" gürültülerin, söndükten, sona erdikten çok sonra bize ulaşmalarındaki "gecikme" hâlâ hesaplanabilir olarak kalır. Oysa, "toplumsal", "metafizik" veya "dini" bazı hayaletlerin (saf görüntü, nesnesiz görüntü, vb.) hangi ölümden veya hangi zamandaki "kusursuz cinayet"ten kopup bize vardıkları sonuna kadar saptanamaz (hesaplanamaz) olarak kalabilir. (y.h.n.)

İstencin hayaleti

Temel yanılsama, hiçbir zaman kendiyle özdeş olmayan, hiçbir zaman gerçek olmayan dünyayı daha baştan bozan ilk cinayetin yanılsamasıdır. Dünya, ancak dış görünüşler düzeneği olan bu kesin yanılsama aracılığıyla var olur – her anlamın, her erekliliğin durmaksızın kaybolduğu yerdir. Yalnızca fizikötesi değil, fizik düzen içinde de dünya, ne tür bir başlangıç söz konusu olursa olsun, daha baştan durmaksızın ortaya çıkıp kaybolur.

Artan bilgi içinde erime eğilimi gösteren ve sonunda mutlak bilgi içinde çözülecek olan bir bozulma: Dünyanın dünyayla eşdeğerli olması – son yanılsama, tamamlanmış, "suç gibi" işlenmiş, tüketilmiş, olanaklarının en uç noktasıyla beraber varoluş ve gerçekliğin doruğuna ulaşmış kusursuz bir dünyanın yanılsa-

ması. Bu artan bilgilendirme ve karmaşıklaşma sürecinin, gerçek zamanda dünyanın gerçekliğinin doğrulanması sürecinin sonunda, açıkça belirtmek gerekirse Tanrı yer alır. Bir yanılsama olarak dünyanın çözülmesini ve gerçek tarafından tüm olasılıklarının tüketilmesi sürecinin sonunda, bir simülakr, sanal bir gerçeklik olarak yeniden dirilmesini yöneten, Tanrıdır. Dünyanın kayıtsız şartsız gerçekleştirilmesini ve nihai yanılsamasını yöneten, Tanrıdır. Tanrı hiçbir zaman başlangıçta yer almaz; her zaman sondadır. Bu da ister istemez bu sonun mutsuz bir son olduğu ve sonda yer almanın daha iyi olacağı* anlamını taşır.

Dünyanın bir yanılsama olması, onun kökten kusurluluğundan kaynaklanır. Eğer her şey kusursuz olsaydı, açıkçası dünya var olmazdı ve kötü bir rastlantıyla kusursuzluk niteliğine yeniden kavuşsaydı, varlığı açıkça son bulurdu. Cinayetin özü budur: Kusursuz olursa iz bırakmaz. Dünyanın varlığı konusundaki inancımızı pekiştiren şey, onun rastlantısal, suçlu, kusurlu niteliğidir. O zaman birden bize kendisini ancak bir yanılsama olarak açar.

Bu yanılsamanın, dünyayı anlamından ve kökeninden amansızca uzaklaştıran bu rastlantısal apaçıklığın ötesine yansıtılan her şey meşrulaştırıcı bir fantazmdan başka bir şey değildir. Bir nedenselliğin ve hayaletimsi bir kavranılırlığın, rastlantısal bir karmaşanın kuralını doğrulamaktan başka bir şey yapmayan ve kuşkusuz onun yalnızca bir evresini oluşturan ayrıksı bir düzenin geriye yönelik olarak yansıtılışı.

Biri ötekinden daha katlanılmaz olan bir yanılsama ve gerçek arasında gidip geliyoruz. Ama belki de gerçeğe katlanmak daha

* Baudrillard kuşkusuz burada Fransızcada aynı okunan "fin" (son) ve "faim" (açlık) sözcükleriyle oynuyor. Bu anlamda Baudrillard'ın uydurduğu "rester sur sa fin" deyimini, Fransızcada var olan "rester sur sa faim" deyiminin normal anlamında ("sofradan aç kalkmak", "tatmin olmamak") okuyup şöyle çevirebilirdik: «Bu da ister istemez bu sonun mutsuz bir son olduğu ve doyumsuz kalmanın 'doygunluğa, kusursuzluğa erişmiş olmamanın' daha iyi olacağı anlamını taşır.» (ç.n.)

güçtür, ve gerçekliğin, bilimin ve fizikötesinin tüm silahlarını üzerine doğrultmakla birlikte, sonunda acaba dünyanın yanılsamasını arzuluyor muyuz? Gücül gerçeğimiz, hiççiliğin gerçeğidir ama Nietzsche'ye göre bu gerçek «yüce güce eşdeğer değildir. Görünüş, yanılsama, aldatmaca, oluş, değişim (nesnel aldatmaca) istenci, gerçeğin, varlığın, gerçeklik istencinden daha derin, daha kökensel, daha fizikötesi bir şeye eşdeğerdir: Bu istenç, yanılsama istencinin bir biçiminden başka bir şey değildir».

«Aber die Warhheit gilt nicht als oberste Macht. Der Wille zum Schein, zur Illusion, zur Täuschung, zum Werden, zum Wechseln (zur objektiven Täuschung) gilt hier als tiefer, ursprünglicher, metaphysischer als der Wille zur Wahrheit, zur Wirklichkeit, zum Sein – letzterer ist selbst bloss eine Form des Willens zur Illusion.»

Ne ilkesi ne de amacı olan bir gerçeğe nasıl inanılabilir? Buna katabileceğimiz tek şey, rastlantısal olmayan bir sonucun, nedensel yanılsamasıyla birlikte bu küçük nihai yanılsamadır – dünyanın yıkıcı yanılsaması karşısında onarıcı bir yanılsama. Ama bu yapay bir eklentiden başka bir şey değildir. Dünyayı kendisi aracılığıyla aştığımızı öne sürdüğümüz bilincimiz de ikincil bir fazlalıktan, bilinç simülasyonunun tümüyle yüzeysel kaldığı bir dünyanın hayaletimsi uzantısından başka bir şey değildir. Bir istenç edimiyle dünyanın rastlantısal ortaya çıkışına hiçbir zaman eşdeğer olamayacağız.

Dünyaya, olduğundan daha fazla düzen ya da karmaşa yansıtamayız. Dünyayı, kendini dönüştürdüğünden daha fazla dönüştüremeyiz. Tarihsel köktenciliğimizin güçsüzlüğü buradan kaynaklanır. Değişime ilişkin bütün düşünceler, devrimci, hiççi, gelecekçi ütopyalar, yenileşmenin belirgin özellikleri olan bu yıkıcılık ve aykırı davranma düşlerinin tümü dünyanın kararsızlığı ve doğal tersine çevrilebilme niteliği karşısında naif kalacak-

tır. Yalnızca aykırı davranma değil, yıkım da gücümüzün ötesindedir. Bir yıkım edimiyle dünyanın rastlantısal yıkımına hiçbir zaman eşdeğer olamayacağız.

Bizim yapay yıkımla ekleyebileceğimiz şey, dünyanın kesintisiz devrimi içine, parçacıkların alaycı yörüngesine ve doğal düzenlerin karmaşa içeren taşkınlığı içine daha önceden yerleşmiştir. Ve son rastlantı, bizim müdahalemize ilk rastlantıdan daha fazla bağlı değildir. Burada da düşlere kapılmamak gerekir. Dünyanın hiçliğinin bir parçası olduğumuza göre, buna katacak hiçbir şeyimiz olmayacaktır. Ama dünyanın bir anlamı olmadığına göre, ona bir anlam da katamayacağız.

Aşırılık, bizim aşırılığımız değil, dünyanın aşırılığıdır. Aşırı olan dünyadır, egemen olan dünyadır.

Bu, bizi, aynı zamanda inanç ve arzu yanılsaması olan istenç yanılsamasından korur. Bizi dünyada bir etkide bulunduğumuzu sanmanın fizikötesi yanılgısından ve hiçin devamını başarısızlığa uğratabilme yanılsamasından korur.

İstencimiz, sahte bir gebelik ya da yapay olarak sinir dokusu kazandırılmış takma bir organ gibidir. Veya, gerçek organın kesilmesinin ardından, hayalet organın «sanal» acısı gibidir (her türlü sanal gerçeklik, böyle, gerçek dünyaya cerrahi bir işlem yapılmasından kaynaklanır). İstenç de aynı türdendir. Dünya işlerinde bir taraf oluşturması, arzunun ya da hayalet organın acısının yayılmasından başka bir şey değildir. Düşler de, bizde onları yönettiğimiz ya da sonunu durdurabileceğimiz yanılsamasını uyandırırlar. Kendi düzeneklerinin bir parçası olan bir düş bilinci yanılgısını bile uyandırırlar. Düşlerin kromozomlarıyla etkileşime giren, istencin klinamenidir.*

Düşlerde olduğu gibi, istenç, dünyanın bu rastlantısal sapışına uymak –yansımak değil, katlanmak– zorundadır. Kendi başına dünya olayını sürdüren ve belki de akışını hızlandıran beklenmedik bir bağlantıdan başka bir şey olmamak zorundadır.

* Epikuros felsefesinden kaynaklanan atomcu anlayışa göre, atomların yörüngelerinde oluşan sapma. (ç.n.)

Hiçbir biçimde arzudan farklı olmamak zorundadır.

Nabokov'da, Ada'nın sevecen evreninde, trajik evrende olduğu gibi hiçbir zaman karar yoktur. Burada her şey iyi ya da kötü sonuçlar doğuran rastlantılardan oluşmuştur. Ne yanlış ne de pişmanlık vardır. Her şey ahlâka aykırı ve bu nedenle de duyarlık yüklüdür. Yalnızca bedenler değil, istencin kendisi de duyarlık ve rastlantısallık kazanır. Kişiler kendi varlıklarına inanmazlar, bunun sorumluluğunu üstlenmezler. İstenç ve arzularını azaltmakla, varoluşun en başta boyun eğmemek olan kimi kurallarına uymaya devam ederekten bunun gizemli sonuçlarına uymakla yetinirler.

Varoluş, boyun eğilmemesi gereken bir şeydir. Bize, bir teselli armağanı gibi verilmiştir ve ona inanmamak gerekir. İstenç, boyun eğilmemesi gereken bir şeydir. Bize, özerk bir öznenin yanılsaması olarak verilmiştir. Oysa, başkalarının yasalarına boyun eğmekten daha kötü bir şey varsa, o da kendi yasasına boyun eğmektir. Gerçek, boyun eğilmemesi gereken şeydir. Bize bir simülakr olarak sunulmuştur ve en kötü olanı da inanacak başka bir şey bulunmadığı için ona inanmaktır. Yalnızca, boyun eğilmesi gereken kural vardır. Ama bu durumda bu artık öznenin değil, dünya düzeninin kuralıdır.

Gerçek ise yanılsamadan çıkışın evlilikdışı çocuğundan başka bir şey değildir. O da ikincil bir yanılsamadır. Gerçekliğe duyulan inanç, düşsel tüm biçimler arasında en aşağı, en bayağı olanıdır.

Bununla birlikte, kararlılık, egemenlik sınırlarını genişletir ve bizim kararımıza bağlı olan şeylerin alanı günden güne büyür. Artık isteme konusunda özgür değilizdir. İçimizden gelmese de istemek zorundayızdır.

Kaldı ki bununla da kalmamak gerekir. Cinsiyetlerinin seçimi konusunda yalnızca ana-babaların değil embriyonların da fikri sorulmalıdır. Hiç değilse burada durumun saçmalığı apaçık ortaya çıkacaktır. Oysa, genellikle hiçbir şey bilmediğimiz ve öğrenme arzusu taşımadığımız konularda karar vermek zorunda

kalırız. Başkalarının yaşamınız üzerinde söz sahibi olabilmesi bir aşırılıktır. Ama herkesin kendi üzerinde söz sahibi olma hakkı ve yükümlülüğü daha da tehlikelidir. Gönüllü kölelik, böylece zıttına, arzulama buyruğuna, özgürlük ve bunun tamamlanmış biçimi olan özgür bir şekilde bir seçim yapma buyruğuna dönüşmüştür. Kendisine tanınmış olan sınırsız özgürlükle, irade tuzağa düşürülmüştür ve o da, kendine özgü bir karar alma gücü olduğu şeklinde bir yanılsama adına buna boyun eğer.

Oysa aynı düzen istençler ve biyoloji içinde de egemendir. Bizim işlemsel evrenimiz içinde, iradelerin rastlantısal ve kendiliğinden ayarlanışı ile, doğumda cinsiyet dağılımının ayarlanışı ya da milyonlarca yurttaşın fikrini özgürce dile getirdiği, maymunlar da incelense aynı istatistiksel sonuca varacak olan kamuoyu ayarlanmaları aynıdır.

Öyleyse, şeylerin rastlantısal akışı yerine insanların istencini koyma isteği nereden kaynaklanmaktadır? Yapmacığın ve doğal düzeni başarısızlığa uğratmanın çekiciliği kuşkusuz sürmektedir. İnanmayı arzuladığımız gibi, erki arzuladığımız gibi istemeyi de arzularız –giz de buradadır– çünkü iradesiz, inançsız ve erksiz bir dünya bizim için katlanılmazdır. Ama çoğu zaman, ancak vadesi her zaman daha önceden belirlenmiş şeyi istemekten başka bir şey gelmez elimizden. Sözgelimi, Praglı öğrenci* düello alanına geldiğinde rakibi daha önceden ölmüştür – benzeri oradan geçmiştir. Benzerin, arzunun istemdışı gerçekleştiricisinin devinmesi... Olayın, sonucun nedene göre öncelliği – iradeye ilişkin metalepsi.**

Nedeninin sonuca göre önceliğinde olduğu gibi istencin önceliği de her zaman vurgulanır. Ama istenç, bir düş kesitinin uykudaki bedenin fizik duyumunu örneklendirmesi gibi, olayın geçmişe yönelik sahneye koyumu olarak, olayla karıştırılır çoğunlukla. Her durumda, hangi türden istenç söz konusu olursa olsun, daha sonraki olaylar her zaman yazgı niteliği taşıyacak, daha açık bir deyişle iyi ya da kötü, dalgınlıkla –ama gizli bir bağlantıdan da yoksun olmaksızın– başınıza gelen olaylar gibi olacaktır.

Öyleyse neden istemek zorunda kalacakmışız? Neden arzu etmek zorunluğunu duyacakmışız? Bunu yapmamak elimizde değildir. Arzu ya da istenç aracılığıyla, içinde bunlarla hiçbir ilgisi olmayan bir dünyanın tükenmesine katkıda bulunmamız gerekmektedir. Bu, kendi yazgımıza istenç dışı kendi katkımızdır. Bu itki, Nietzsche'ye göre insanda öyle bir nitelik taşır ki, hiçbir şeyi arzulamama korkusuyla, insan hiçi arzulamayı yeğleyecektir – böylece, nesnesiz bir istencin yayılımı aracılığıyla, ilk cinayetin uzantısı olan hiçin bu sürekliliğinin en güvenilir etkeni durumuna gelir.

«Niye bir şey değil de hiç var?» Sonuçta, bunun cevabı yoktur; çünkü hiç efsaneden, ilk cinayetten kaynaklanırken, bir şey, gerçeklik diye adlandırılması uygun görülen olgudan kaynaklanır. Oysa, gerçek hiçbir zaman kesin değildir. Bu durumda soru, «Yanılsama nereden kaynaklanıyor?» değil, «Gerçek nereden kaynaklanıyor?» olacaktır. Nasıl oluyor da bir gerçek etkisinden söz edilebiliyor? Gerçek gizem burada yatmaktadır. Eğer dünya gerçek idiyse, nasıl oldu da bunca zamandır usa yatkın bir nitelik kazanamadı? Eğer yanılsamadan başka bir şey değilse gerçeğe ve usa yatkın olana ilişkin bir söylem nasıl ortaya çıkıyor? Peki ortada tam anlamıyla gerçeğin ve ussalın söyleminden başka bir şey var mı? Belki de daha çok bilim, bilinç ve nesnellik yönünde belli bir ilerleme hiçbir zaman gerçekleşmedi ve tüm bunlar üç yüzyıldan bu yana bundan büyük çıkarlar sağlayan aydınların ve ideologların söyleminden başka bir şey değildir.

* Bkz. J. Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, çev.: Hazal Deliceçaylı-Ferda Keskin, İstanbul, Ayrıntı Yay., 1997, ss. 233-238. (ç.n.)

** Mantıksal olarak önce gelen olaylarla sonra gelen olayların düzeninin tersyüz edildiği bir retorik biçimi. (ç.n.)

Aynı sorun fizik bilimlerinde de gündeme gelir. Bruno Jarrosson şöyle der: «Denklemlerinden kaynaklanan sapmalar (zaman, uzam, özdeşlik, üçüncünün olmazlığı ilkesi, ayrılmazlık ve parçacıkların oynatılamazlığına dayanan gönderge evreninin çökmesi) karşısında kuvantum fiziğinin üstatlarının ilk tepkisi, mikroskopik dünyayı, baştan aşağı garip ve gizemli gibi görmek oldu. Ne olursa olsun, bu, yapılabilecek en mantıklı yorum değildi. Çünkü mikroskopik dünyayı olduğu gibi ele almak gerekir. Eğer bundan makroskopik dünyaya ilişkin bir düşünce çıkaramazsak, bu durumda gizem varlığını makroskopik dünya içinde sürdürüyor demektir. Durum böyle olunca, en tuhaf olanın, mikroskopik dünyanın tuhaflığı değil de makroskopik dünyanın tuhaf olmaması diye düşünmek durumundayız. Neden özdeşlik, üçüncünün olmazlığı, zaman ve uzam kavramları makroskopik dünya içinde işlemsel nitelik taşımaktadır? İşte açıklanması gereken budur.» («Mikrodan makroya – apaçıklıkların gizemi.»)

Gönderge evreni anlaşılamaz olduğundan, akıl kendi varoluşunun sorusunu, bu evrenin bir parçası olduğu için ancak kendine yöneltebilir: Ölçülebilir bir zaman, elementler ve cisimlerin birbirlerinden ayrılığı nasıl var olabilir? Kesinsizlik ilkesi göz önünde bulundurulduğunda, bilimin nesnesi ve konusu nasıl var olabilir?

Aynı biçimde, gerçek de kavranılamaz olduğunda, kendisinin bir parçası olduğu akla çözümsüz bir soru yöneltir: Gerçeklik, nesnellik, gerçek, nedensellik, özdeşlik kavramları nasıl oluyor da işlev taşıyabiliyorlar? Neden hiç yerine bir şeyin var olduğu izlenimi var?

Oysa gerçekte var olan hiçtir.

Neden irade yokluğu değil de irade vardır?

Ama irade yoktur. Gerçek yoktur. Bir şey yoktur. Hiç vardır. Bir başka deyişle kavranamaz bir nesnenin ve onu kavradığını sanan öznenin sürekli yanılsaması. Bir Şey'in ve ussal bir nedenselliğin –kuşkusuz bizim kavrayış gücümüz için rahatlatıcı ama mikrofizik evren de dahil olmak üzere herhangi başka bir

evren için tasarlanması olanaksız– yanılsaması. Updike'ın söylediği gibi: «Tanrı, yalnızca görebildiklerimizden ve işitebildiklerimizden sorumludur; mikroskopik düzlemde, ne olursa olsun, hiçbir şeyden hiçbir biçimde sorumlu değildir.»

Böylece, istencin felsefi çıkarı adına, onun düzeniyle dünyanın düzenini uyumlu kılmaya çalışmak hiçbir işe yaramaz. Dünya, bizim için taşıdığı anlamıyla bir süreklilik gösterir ve giz içinde dünyanın sürekliliği bir şey değildir ve hiçbir anlam taşımaz. Doğrusunu söylemek gerekirse süreklilik yoktur. Doğrulanmaz, kendini ele vermekten, kötülük olarak görünmekten, görünüşler arasında bulanıklaşmaktan başka bir şey yapmaz. İki düzen arasında bir diyalektik yoktur. Bunlar birbirlerine yabancıdır.

Kökten yanılsama

Demek oluyor ki, dünya kökten bir yanılsamadır. Bu da birçok benzerleri gibi bir varsayımdır. Ne olursa olsun, katlanılamaz bir nitelik sunar. Ve bu varsayımı defetmek için dünyayı gerçekleştirmek, ona gerçeklik gücü kazandırmak, var etmek ve ne pahasına olursa olsun anlamlandırmak, her türlü gizemli, keyfi, rastlantısal niteliğini ortadan kaldırmak, dış görünüşlerini kovmak ve anlamını çıkarmak, amacına ve en üst etkinlik derecesine ulaştırmak için her türlü yazgısallıktan kurtarmak, özüne kavuşturmak için biçiminden koparmak gerekir. Yanılsamadan çıkmaya yönelik bu dev girişim –sözcüğü sözcüğüne: Salt gerçek olan bir dünya adına dünyanın yanılsamasına son verme–, işte tamı tamına simülasyon budur.

Simülasyonla karşıtlaşan, onun yalnızca özel bir hali olan gerçek değil, yanılsamadır demek ki. Ve gerçekliğin bunalımı söz konusu değildir, tam tersine: Simülasyonla üretilip çoğaltıldığı için gerçeklik her zaman fazlasıyla var olacaktır ve gerçeğin kendisi de bir simülasyon örneğinden başka bir şey değildir. Gerçekliğin, doğal avcılarından kurtarılmış bir hayvan türünün çoğalması gibi yaygınlaşması, bizim gerçek felaketimizi oluşturur. Nesnel bir dünyanın kaçınılmaz yazgısıdır bu.

Çoğu kez bizi doğrudan saptıran bir düşlem düzeyine indirgenmiş olan yanılsamaya, temel gücünü ve anlamını geri vermek gerekir: Şeylerin, ne olduklarını gizlemek için büründükleri kılıftır bu. Buna karşın, dünyanın yanılsaması, şeylerin hiç de öyle olmamalarına karşın kendilerine oldukları gibiymiş gibi bir hava verme biçimidir. Görünüşte, şeyler kendilerini neye benzetmişlerse odur. Şu ya da bu, hiçbir şeyin belli olmasına fırsat tanımaksızın görünür ve kaybolurlar. Ne varlıklarının, hatta ne de varoluşlarının kaygısını taşıyaraktan gözler önüne serilirler. İşaret ederler, ama çözümlenmelerine olanak tanımazlar. Buna karşın simülasyonda, güncel sanal gerçekliğe değin tüm teknik hilelerimizi kapsayan bu dev anlam, hesap ve üretkenlik düzeninde kendi işlemi adına yitirilen, göstergenin yanılsamasıdır. Doğruyla yanlışın, gerçekle gerçekdışının mutlu ayrımsızlığı, doğruyla yanlışın, gerçeğin ve göstergelerinin mutsuz ayrımsızlığı-nı, anlamın kültürümüz içindeki mutsuz yazgısını, kaçınılmaz olarak mutsuz yazgısını benimseyen simülasyona boyun eğer.

Olmadığını bilmemize karşın anlam üretmeyi sürdürüyoruz. Ayrıca, anlamın yanılsamasının yaşamsal bir yanılsama mı yoksa dünyanın ve öznenin kendisinin yıkıcı bir yanılsaması mı olduğunu bilmek gerekmektedir. Ne olursa olsun, öznenin bu stratejisi karşısında, dünya, öyle olmadığı halde öyleymiş gibi görünmeye dayalı daha kurnaz ve paradoksal bir strateji geliştirir. İndirgenemez bir şekilde anlam üreticisi özne karşısında, yanıl-

samanın tükenmez üreticisi dünya vardır – kuşkusuz, öznenin istemdışı işbirliği içinde, anlam yanılsaması da dahil olmak üzere...

Anlamın yüzeyinin sürekli olarak yanılsamanın yüzeyine kaydığı Moebius'un şeridi üzerindeki bu beyinsiz koşunun sonu gelmeyecektir – tabii, anlamın yanılsamasının kesin bir biçimde ağır basması dışında... Bu, dünyanın sonu demek olurdu.

Tüm geçmişimiz, kendisi de ayrışma yolunda olan aklın bu bütünlüğüne tanıklık eder. Anlam kültürümüz, anlamın aşırılığı altında çöker, gerçekliğin kültürü gerçekliğin aşırılığı altında çöker, bilgi kültürü, bilginin aşırılığı altında çöker. Anlam ve gerçekliğin aynı kefenle gömülmesidir bu.

Bizleri, tekniğin kaçınılmaz bir olumlu erekliliği olduğuna inandırmaya, yapay çevreyi ikinci bir doğa gibi göstermeye, bir tür zihinsel genetik kodun koşulları uyarınca yalnızca otomatik tepkileri seçmeye ikna etmeye çalışırlar. Düşüncenin her türlü doğaüstü tepkisini, görünüşleri gerçekliğe karşı döndürerek, dünyanın yanılsamasını dünyaya karşı kullanarak dünyanın yanılsamasına içgüdüsel olarak tepki gösteren tepkiyi ortadan kaldırmayı denerler: Kötülüğün manikeist zekâsı, bir dalavere olarak dünyanın zekâsı. Şöyle söylenir: Orada düşünce varolmadığına göre doğal durumun düşünülmesi olanaksızdır. Ama biz, tam da buna: Katıksız işlemsel anlayışa, dolayısıyla düşüncenin kökten yanılsamasından çıkmaya yönelik bir duruma eğilim gösteririz.

Bu, düşünceyi her türlü büyüden çekip almak, her türlü kötülük ilkesini savmak düşü, düşte bile olsa her türlü tensel isteği uzaklaştırmak düşü denli saçmadır.

Eğer görünüşlerin sapkınlığı bizim ilksel suçumuzsa, bu durumda bunu akılcı bir biçimde savmak için gösterilen her türlü kararsızlık istencin olağanüstü yanlışının, arzunun inanılmaz aldanışının bir belirtisidir.

Her durumda, yanılsama yok edilemez. Olduğu biçimiyle dünya –ki bunun «gerçek» dünya ile bir ilgisi yoktur– «gerçek» dünyayı üretme düzeneğinde bugün yaşanılan çöküntüyü hızlandırarak sürekli olarak anlamın araştırılmasından kaçar. Yanılsamayla, gerçek aracılığıyla değil –bu, iki kat yanılsamadır– daha yüksek bir yanılsama aracılığıyla baş edilebileceği ne kadar da doğrudur.

En sonuncusu ve en inceliklisi dünyamızın yapay bir sentezi olan art dünyaların aldatıcı görüntülerine, ancak kendi dünyamızın daha üstün yanılsamasıyla yanıt verilebilir.

Her devrim, bir tür azalan sarmal uyarınca genel bir gerilemeye yol açar. Bu olumsuz sarmala, ancak tersine bir güçle, onu daha da artırarak karşı konulabilir – anlamsızlığa hiçle, görülebilire görünümle, yanlışa yanılsamayla, kötüye daha da kötüyle...

Dünyanın kökten yanılsaması indirgenebilir bir şey değildir. Onu indirgeme yanılsaması, dünyanın yadsınması ve dönüştürülmesi gibi ikincil bir yanılsamadır. Ama belki de en aşırı noktasına varan bu devinim, kendi oyununa düşüp de sonunda yeniden sapmaya, kusura, ilk cinayete bırakarak kendi izlerini siler mi? Belki de, tarihin hilesi olduğu gibi dünyanın da bir hilesi vardır ve ussallıkla bir bütün içinde kusursuzluk onun usdışı kararını uygulamaktan başka bir şey yapmıyorlardı. Bu durumda, bilimler ve teknikler, dünyanın kaybolmasının ufkunda dev, alaycı bir hileden başka bir şey olmayacaklardır.

Gerçeğin içinde ancak gerçek olabilen şey yanılsamanın etkisine girer. Gerçek içinde gerçeği aşan şey, bir üst yanılsamaya bağlanır. Yalnızca gerçekliğin sınırlarından taşan şey gerçekliğin yanılsamasını aşabilir.

Göz aldanması olarak yaratılış

Bertrand Russell'ın *Analysis of Mind*'daki [Zihnin Çözümlenmesi] paradoksal düşüncesi herkesçe bilinir: Buna göre, dünya birkaç dakika önce yaratılmıştır, ancak yanılsamalı "hayali" bir geçmişi anımsayan bir insanlıkla donatılmış olarak...

Bu konuda, XIX. yy. İngiliz doğabilimcisi P. H. Gosse'un *Omphalos* başlıklı kitabında yer alan (*Le Sourire du flamant rose*'da [Pembe Flamingonun Gülücüğü] Stephen J. Gould'ca yorumlanan) varsayımı anımsatılabilir; buna göre başlangıcın tüm jeolojik izleri ve fosillerle, insan türü de dahil olmak üzere türlerin evriminin izleri, dünyanın Kutsal Kitap'a göre Tanrı tarafından beş bin yıl önce yaratılışının çağdaş bir simülasyonu olabilir.

Bunun daha ilerisine, zamanın derinliklerine değin uzanır gibi gözüken her şey, bağışlayıcılığıyla dünyamıza bir başlangıç ve bir tarih bahşetmek ve bizde zamanın aktığı yanılsamasını uyandırmak için Tanrıca tasarlanmış bir mizansen olabilir. Bir üst iradenin gücünden kaynaklanmış dünyanın olduğu haliyle katlanılamazlığına insanların dayanabilmesi için Tanrı, onlara bir geçmiş armağan etmiş olabilir. Yaratıcı eylemin birdenbireliğini artık düşünmüyoruz bile, ama Tanrı belki de bunu göz önünde bulundurmuş ve dengelemek, insana kendi varlığını katlanılabilir kılmak için bir tarih simülakrı armağan etmiştir. Kuşkusuz insan kendine şöyle bir soru yöneltebilir: Tanrı, insan türüne gerçekten merhamet mi etmiştir, yoksa bu, aslında söz konusu olan yalnızca bir serap olduğu halde insanoğluna kendi kökenlerine ilişkin bilginin yasak meyvesi sunulur gibi yapılarak bir kez daha onunla dalga geçmek için yapılmış ucuz bir şakadan mı ibarettir?

Ne olursa olsun, Gosse'un önerisi olağandışı bir nitelik sunar: Kutsal Kitap'ın açımlamalarını kesinlemek için Tanrıyı hinar bir simülasyon dehası durumuna getirir. Burada ince bir ilekâr bir simülasyon dehası durumuna getirir. Burada ince bir ilekâr bir simülasyon dehası durumuna getirir.

Ne olursa olsun, Gosse'un önerisi olağandışı bir nitelik sunar: Kutsal Kitap'ın açımlamalarını kesinlemek için Tanrıyı hilekâr bir simülasyon dehası durumuna getirir. Burada ince bir ilanççsızlık anlayışı yok mudur? Tanrı, bu göz aldanmasına dayalı bozunmayı* icat etmeksizin dünyayı yaratmakla yetinebilirdi. Demek ki bu, ancak O'nun kurnazca zevkinin bir sonucu olabilir. Bu durumda, kesin bir belirsizliğe mahkûm olan geleceğin arkeologlarının aleyhine olsa bile, oldukça sevimli bir davranışa dönüşmektedir. Çünkü, Gosse'un açıkça belirttiği gibi «Tanrının *ex nihilo*** anlık bir eylemle taş içinde cisimleştirdiği bu katmanlar ve bu fosiller, gerçek zamanın akışının belirtileri olsalardı ancak bu kadar gerçek olabilirlerdi». Eğer gerçekdışı geçmiş en az bizim nesnel gerçekliğimiz denli gerçekse, bu durumda bizim gerçekliğimiz de bu gerçekdışı geçmişten daha fazla gerçek de-

* Anamorfoz. Optikte, görüntünün boyutlarının çarpıtılması; ya da ilk biçimi, eğik bir ayna aracılığıyla ya da dönüştürüm planı dışında yeniden oluşturulabilen bir nesnenin, optik veya geometrik bir yöntemle tanınamayacak biçimde dönüştürülmesi. (ç.n.)

** "Hiçten", "yoktan" anlamında. (ç.n.)

ğildir. Yeri gelmişken, Ekklesiastikos'a* dayanarak şunu belirtelim: «Simülakr, gerçeği gizlemez; kendisinin olmadığını gizleyen gerçektir. Simülakr gerçektir.»

Neyse ki, kör ve tutarsız bir imanın buyurduğu bütün bunlar yanlıştır. Bununla birlikte, salt simülasyon varsayımını göz önünde bulundurmak üzere inancın önyargısı bir yana bırakıldığında, Gosse'un düşüncesi şaşırtıcı ufuklara ve tümüyle dikkate değer bir olasılığa açılır. Hatta kehanet havası bile uyandırır. Çünkü, varsayımı gerçekleşmek üzeredir: Tüm geçmişimiz fosil bir simülakr içine kaymak üzeredir, ama Tanrıya ait olan yapaylığın kurnaz dehasını insanoğlu devralmıştır. Türün yaratılışının sanal olarak yeniden canlandırılmasını, günümüzde insanoğlu üstlenmiştir ve bu canlandırma, geçmişimizin olduğu denli geleceğimizin de sanal gerçekliği durumuna dönüşmek üzeredir.

Fosillerin bilimsel varsayım ve moda dönemlerinin keyfine bağlı olarak derlenmesi, dökümünün yapılması, yorumlanması ve yeniden yorumlanmasının ötesinde; her şey, nesnel gerçekliği ele avuca sığmayan bir nitelik kazanan jeolojik ve arkeolojik bir gereçle yapılan bir film çalışması (kurgu, çerçeveleme, ışıklandırma, kesitlemeler, sahne geçişleri) havasına bürünür. Bu kalıntılar, ekranlarımız üzerinde bıraktıkları izler dışında başka bir varlıkları olmayan mikrofizik parçacıklar gibidir.

İzlerin ve çelişkili varsayımların bir araya gelmesi, geride aynı belirsizlik, görece inanılırlık izlenimi bırakır. Bu kalıntıların nesnelliği sorun oluşturmaz. Dökümlerinin ve inceleme yöntemlerinin yoğunluğuyla inanılırlıklarını yitirmiş olduklarından, sorun, bu kalıntıların gerçeklik ve dolayısıyla kanıt konumundan kaynaklanır. En küçük ayrıntısına değin izlenen herhangi bir «malzemede» söz konusu olduğu gibi bu izlerin aşırı gerçekliği her «bilimsel» araştırma sonunda gerçek nesnesini yok eder.

* Eski Ahit kitaplarından birisi. (ç.n.)

Gosse'un iddia ettiği gibi, artık bunu yönlendiren kuşkusuz Tanrı değildir. Bunu, kendi varoluşumuzun izlerinin gerçekliğinin silinmesine, duyulur dünyamızın kanıtlarının kılı kırk yararak inceltilmesine yol açan kendi bilgi düzeneğimiz gerçekleştirir. Kesin olarak kurmaca bir geçmişin yaratılmasında Omphalos Tanrısının yerini aldık. Simülasyon yöntemleri arasında hâlâ bir farklılık vardır. Çünkü, her ne denli Gosse'un gözbağcı Tanrısı türün geçmişinin izlerini kafadan uydurmuşsa da, yaratılışı gerçek bir dünyayı ve bir tarihi başlatıyordu. Bir kez yerli yerine oturmuş olaraktan, hayali geçmişlerinin herhangi bir engellemesiyle karşılaşmaksızın, şeyler nihai hedeflerine doğru yol alırlar. Bu tanrısal düş gücü veya Yaratıcı'nın film hilesine benzer şakası, onların mevcut durumlarını değiştirmez. Buna karşın bizler, artık gerçeklik ve simülasyonu birbirlerinden ayırt edemiyoruz. Bizim için Âdem'in göbeği (Âdem bir kadından doğmadığına göre göbeğinin varolması gerekmiyordu, ama ilk eylemin ilahi keyfiliğinin gizlenmesi için resimlerde betimlenmesi gerekiyordu), sorunu artık gündeme bile gelmemektedir: Bizleri gerçek dünyaya bağlayacak hiçbir göbek bağı izinin bulunmaması ölçüsünde, tüm insan türünü göz aldatması hilesiyle bir göbekle süslemek gerekmektedir. Bizler bir kadın tarafından –bakalım daha ne kadar sürecek bu– doğuruluruz; ama yakın bir gelecekte, *in vitro** kuşağıyla Âdem'in «göbeksizlik» koşullarına geri döneceğiz: Geleceğin «insanları»nın göbeği olmayacak.

Eğretilemeli olarak, daha şimdiden «belirsizliklerin göbeğindeyiz». Yalnızca geçmişimizin izleri sanallaşmakla kalmamış, şimdimiz de simülasyona bırakılmıştır. Sanki Gosse'un düşündüğünden daha kurnaz, daha şeytansı olan bir Tanrı, anlaşılmaz alaycı tasarısı içinde ilahi simülasyonunu geleceğin en uç sınırlarına değin yaymış gibidir. Yahut da geçmişin bu simülasyonu, artık iyi bir komedi değil, ama şu anda sürdürdüğümüz yaşamın

* "Laboratuvar koşullarında üretilmiş" anlamında. (ç.n.)

genelleştirilmiş simülasyonunun acımasız bir sonucu, Virtual Reality'mizin* mantıksal uzantısıdır.

Tüm bu tanrıbilimsel alegori, son derece güncel sorunları kucaklamaktadır. Bu simülasyon, iyiliksever bir Tanrının işi veya kurnaz bir Tanrının tuzağı olmasına göre farklılaşır. Bizim bağlandığımız sanal yanılsamanın kârlı bir yanılsama olup olmadığını ya da bu doğrultuda daha ileri giderek, bu kez insan türünün bilinçli olarak yaptığı bir seçim uyarınca, kendisine yapay bir yazgı bulmanın büyüsüne kapılarak boğazına kadar hileye gömülmekten başka bir şey yapıp yapmadığını bilmekte yarar vardır. İnsan türü yoksa Tanrısal yaratılışı bozarak, dizgeli bir simülasyon aracılığıyla onu saptırarak Son Yargı'ya acı bir alay yöneltip, evreni tümden insan yapımı bir nesneye dönüştürerek, yalnızca intikam düşü peşinde mi koşmaktadır?

Tanrı evrim sürecini gizleyerek, bu yolla insanoğlunu kaçınılmaz bir sondan korumuştu. Çünkü, çelişkili bir biçimde, ölüme karşı tek güvence *ex nihilo* yaratılmış olmaktır; bu da, yine aynı oranda mucize niteliği taşıyan yeniden dirilme şansının sürmesini sağlar; buna karşın, bir evrimin ürünü olduğunuz takdirde yolun sonunda elinizden yok olmaktan başka bir şey gelmeyecektir. Yaratılış'ın gücü, gelecekteki ölümsüzlüğün güvencesidir; buna karşın türün soyoluşu, onu zamanla yok olmaya tutsak eder. Ve gerçek bir dünyadan doğmaya yönelik çabamızdaki tüm sorunumuz, aslında Tanrınınkiyle aynıdır: İnsan türünü, gerçek varoluşuna ve sonluluğuna ilişkin saptama ile ümitsizliğe düşürmemek.

Gosse'a göre durum basittir: Gerçeklik, Tanrının otoritesi aracılığıyla var olur. Ama, eğer aynı Tanrı doğruyu ve yanlışı eşzamanlı bir biçimde yaratabiliyorsa elden ne gelir? (Yanılsamanın tohumları Tanrının kendisinden kaynaklandığına göre bu, şeytansı bir hile de değildir.) Bu durumda, bizim dünyamızın bir

* "Sanal Gerçeklik" (ç.n.).

önceki dünyanın simülakrı kadar sahte olmadığı güvencesini ne sağlayabilir? O zaman, gerçekliğin tüm kapsamı –şimdiki, geçmiş, gelecek zaman– tartışmalı bir niteliğe bürünür. Eğer Tanrı Yaratılış'tan önceki çağın kusursuz bir aldatıcı görüntüsünü ortaya çıkarabiliyorsa, o zaman mevcut gerçeklik sonsuza değin doğrulanamaz kalır. Demek oluyor ki bu, bilimsel bir varsayım değildir.

Dünyanın otomatik yazısı

Kusursuz cinayet, tüm verilerin güncelleşmesiyle, tüm eylemlerimizin, tüm olayların katıksız bilgiye dönüşmesiyle dünyanın koşulsuz bir gerçekleşimidir – kısaca: Gerçekliğin kopyalanması ve gerçeğin klonlanarak yok edilmesi yoluyla dünyanın hızlandırılmış çözülmesi, nihai çözümdür.

Arthur Clarke'ın, Tanrının 9 milyar adı üzerine yazdığı öykünün izleğini de tam olarak bu oluşturur. Tibetli bir keşiş topluluğu, kendini, yüzyıllardan bu yana Tanrının 9 milyar adını yazmaya adamıştır; bunun sonunda dünya tamamlanacak ve son bulacaktır. Usanç verici bir çabadır bu ve yorgun düşen keşişler IBM teknisyenlerine başvururlar; onların bilgisayarları bu işi birkaç ayda tamamlar. Bir bakıma, sanal bir işlemle dünya gerçek zamanda tamamına erer. Ne yazık ki bu, dünyanın gerçek zamanda yok olması da demektir. Çünkü, son için verilen söz birdenbire gerçekleşmiştir ve bütün bunlara pek inanmayan teknisyenler, korku içinde vadiye geri dönerken, yıldızların tek tek söndüğünü görürler.

Dünyanın çehresinin bu teknik değişimi sonunda, bizi gerçekten bekleyen şey, belki de budur: Dünyanın hızlandırılmış sonu, bir anda çözülmesidir – modern binli yılların son, ama kurtuluş, kıyamet ya da vahiy ümidi taşımayan başarısı. Kısacası, vadeyi hızlandırmak, katıksız ve yalın bir yok oluşa giden hareketi çabuklaştırmak. İnsan türü, IBM'in teknisyenleri gibi farkında olmaksızın kendini bu soylu çabanın, tüm olasılıkları tüketerek dünyanın kendiliğinden yok olma kodunu harekete geçirme çabasının içinde buluyor olabilir.

Sanal kavramı işte budur.

Yaşamınızı gerçek zamanda sürdürün – yaşayın ve doğrudan ekran üzerinde acı çekin. Gerçek zamanda düşünün – düşünceniz hemen bilgisayarca kodlanır. Devriminizi gerçek zamanda yapın –sokakta değil, kayıt stüdyosunda. Aşk tutkunuzu gerçek zamanda yaşayın – bu tutku içinde tüm olan biteni tam donanımlı videoya kaydederek. Bedeninizi gerçek zamana sokun – endovideoskopi, kanınızın akışı, sanki içindeymişçesine kendi içorganlarınız.

Hiçbir şey bunun dışında kalamaz. Her zaman bir yerlerde gizli bir kamera vardır.* Farkına bile varmadan filme çekilebilirsiniz. Kendinizi, tüm bunları herhangi bir televizyon kanalında

* Buradan itibaren dört sayfanın bir başka versiyonu, J. Baudrillard'ın "The Virtual Illusion: Or the Automatic Writing of the World" adlı makalesinde (Theory Culture & Society, Vol. 12; 1995, s. 97-100) yer almaktadır ve Nazlı Ökten'in çevirisiyle daha önce yayımlanmıştır (Hayalet Gemi; N. 29, 1996, İstanbul, s. 48-50). (ç.n.)

oynuyorken bulabilirsiniz. Özgün versiyon olarak varolduğumuzu sanabiliriz, ancak bu, özgün versiyonun, dublajın sadece özel bir durumu, *happy few*'e* yönelik istisnai bir versiyon olduğunu bilmezden gelmek olur. İnsan, başına gelen şeylerin ve davranışlarının herhangi bir kanaldan hemen naklen yayınlanabilme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Eskiden, insanlar bunu bir polis denetimi biçiminde yaşamış olsalar gerek. Günümüzde bu durum bir reklam promosyonu olarak yaşanıyor.

Ne olursa olsun, sanal kamera kafamızın içindedir. Sorunlarımızı gerçek zamanda düşünmek için medyuma gerek yok: Her varoluş kendisiyle tele-mevcudiyet ilişkisi** içindedir. Televizyon ve kitle iletişim araçları uzun bir süreden bu yana, aynen bir virüsün normal bir hücreye yaptığı gibi «gerçek» özel yaşamın içine girip yerleşmek için kitle iletişim uzamının dışına çıkmışlardır. Ne başlığa ne de dijital giysiye gerek var: Sonunda istencimiz dünya içinde sentetize edilmiş bir görüntü içindeymiş gibi dolaşmaya başladı. Hepimiz alıcılarımızı yuttuk; bu da yaşamla kopyası arasındaki sıkı temastan, zamanla uzaklığın çöküntüsünden kaynaklanan bir parazitlenme etkisi doğurmakta. Gerek tele-mevcudiyet, naklen televizyondan yayınlanan psikodram, gerekse de bilginin tüm ekranlara doğrudan yansıması söz konusu olsun, gerçek yaşam her zaman kısa devre yapacaktır.

Sanallık, eleştirel bilince ve aldanmadan kurtulma çabasına hâlâ bir yer veren sahne gösterilerinden farklıdır. «Gösteri»nin soyutlaması, sitüasyonistlerde bile hiçbir zaman çaresiz değildi. Buna karşın koşulsuz gerçekleşme iflah olmaz bir şeydir. Çünkü artık ne yabancılaşmışız, ne de yoksun bırakılmışızdır – her

* Mutlu azınlık. (ç.n.)

** Kendi varoluşunun uzaklığını kendine aktararak bu uzaklığı giderme ilişkisi de denilebilir. "Tele-mevcudiyet", ayrıca, telefon, televizyon, radyo, telgraf, teleks vb. medyaların karşısında şimdi-buraya taşınan dolaylı veya "temsili" mevcudiyet anlamına da geliyor. (ç.n.)

türlü bilgilendirmeye ulaşabiliyoruz. Artık seyirci değil, başarılı ve oyunun akışıyla giderek daha fazla bütünleşen oyuncularız. Dünyanın bir gösteri olarak gerçekdışılığını kaldırabilecekken bu dünyanın aşırı gerçekliği, bu sanal kusursuzluk karşısında savunmasız kalıyoruz. Gerçekten de, her türlü yabancılaşmadan kurtulmanın ötesinde bulunmaktayız. Bu, terörün yeni biçimidir; bu terör karşısında yabancılaşmanın sıkıntıları neredeyse bir hiçtir.

Fizikötesi, dinsel, ideolojik bütün yanılsamaların eleştirisini yaptık – bu, neşeli bir yanılsamadan çıkış altın çağını açtı. Geriye bir tek şu kaldı: Eleştirinin kendisinin yanılsaması. Eleştirinin oklarına hedef olan nesneler –cinsellik, düş, çalışma, tarih, iktidar– kayboluşlarıyla intikam aldılar, buna karşılık gerçeğin teselli eden yanılsamasını ürettiler. Karşısında parçalayıp yutacak başka bir kurban kalmadığında, eleştirel yanılsama kendi kendini parçalamıştır. Düşüncenin çarkları, sanayi makinelerinden daha fazla teknik nedenlere dayalı işsizliğe düşmüştür. Sürecin sonunda, eleştirel düşünce kendi üzerine kıvrılır. Geleceğe yönelik bakış açısından sonra göbeğin işlevine benzer bir işlev kazanır. Kendine rağmen yaşamını sürdürerek nesnesinin yaşamda kalmasını sağlar. Dinin değişik biçimlerde: dindışı, dine yabancı, siyasal, ekinsel biçimlerde kesin olarak gerçekleşip (din maskesi biçimine bürünen günümüzdeki yeniden canlanmayla birlikte) tanınamaz hale gelmesi gibi, sanal tekniklerin eleştirisi de, bunların kavramının gerçek yaşam içinde, homeopatik* dozlarda her yerde damıtıldığı olgusunu gizler. Kitle iletişim araçlarınınkiyle birlikte bunların da hayaletimsi niteliği eleştirilerek, yaşanmış varoluşun özgün bir biçiminin bir yerlerde varolabileceği ima edilmektedir. Gerçeklik oranı eğer günden güne düşüyorsa, bunun nedeni, aracının kendisinin, saydamlığın sıradan bir ritüeline dönüşen yaşama girmiş olmasıdır. Tüm bu

* *Homéopathie*, tıpta bir tedavi yöntemidir; yüksek dozda verildiğinde, sağlıklı bireylerde iyileştirilmesi amaçlanan hastalığın belirtilerine yol açan ilaçların, hastalara son derece küçük dozlarda verilmesiyle yapılan tedavidir. (ç.n.)

dijital, sayısal, elektronik donanım, varlıkların derin bir şekilde sanallaşmasının gölge olayından başka bir şey değildir. Ve ortak düş gücünün bu denli bunun etkisinde kalmasının nedeni, daha şimdiden bir başka dünyada değil de bu yaşamın kendisinin içinde sosyo-, foto-, videosentez durumunda bulunmamızdan kaynaklanmaktadır. Sanallık ve kitle iletişim bizim adımıza klorofil işlevi üstlenmiştir. Ve bundan böyle artık ünlü bir aktörün yerine oynayabilecek klonunu üretmeyi başarabiliyorsak, bunun nedeni, bu oyuncunun farkına bile varmadan uzun bir süreden bu yana kendi rolüne, klonlanmadan önce kendisinin klonu durumuna dönüşmüş olmasıdır.

Sanal teknolojilerin tüm bu medyatik yaratıklarının, bu sürekli *reality show*'un bir atası vardır: Bu da *ready made*'dir* AIDS'e veya evliliğe ilişkin psikodramlarını televizyonda sergilemek için gerçek yaşamlarından çekilip alınan kişilerin atası Duchamp'nın şişe altlığıdır. Duchamp, bunu televizyona çıkan kişiler gibi gerçek yaşamdan koparıp almış ve hâlâ sanat diye adlandırılmakta bir sakınca görülmeyen bir alanda bu nesneye tanımlanamaz bir aşırı gerçeklik yüklemiştir. Paradoksal bir *acting-out*,** anlık bir kısa devre. Bağlamının, kavramının ve işlevinin dışına yerleştirilen şişe askısı, gerçekten daha gerçek (aşırı gerçek) ve sanattan daha sanat niteliği sunar (günümüzde sanatın katıksız ve vurdumduymaz bir biçiminin kendine ölçü olarak aldığı sıradanlığın, anlamsızlığın, hiçliğin öte-estetiği).

Günümüzde, herhangi bir nesne, birey veya durum, Duchamp'nın aslında şişe altlığı için örtük olarak söylediği, "O var, O'nunla karşılaştım" tümcesinin bunlar için de söylenebilmesi ölçüsünde gücül bir *ready-made*'dir. Böylece herkes kendisini

* M. Duchamp'nın, güzel sanatlar alanında kullandığı "hazır" anlamına gelen terim: Bir nesnenin, bir eşyanın sanatçının seçimi aracılığıyla sanat yapıtına dönüşmesini belirtir. (ç.n.)

** Psikanaliz terimi. Bastırılmış duyguların, bir tepki niteliğiyle dışa vurulması davranışı. Edime geçiş ya da dışavurum. (ç.n.)

olduğu gibi göstermeye ve nasıl *ready-made* rolünü olduğu gibi, müzenin ekranından naklen oynuyorsa, onlar da yaşamlarını ekranda naklen oynamaya davet edilir. Kaldı ki bu ikisi, insanları resmin karşısına değil de –bu sav başarılı olmuştur ama yeterince interaktif değildir ve fazlaca «spektaküler»dir– içine, sözgelimi *Déjéuner sur l'herbe*'in* sanal gerçekliği içine yönlendirme, böylece ondan gerçek zamanda zevk alma ve bir olasılıkla da yapıt ve içindeki kişiler arasında karşılıklı etkileşimi sağlama kaygısını güden yeni müzelerin girişimleri içinde birbirine karışır.

Reality show'larda da aynı sorunla karşılaşılır: Televizyon izleyicisini ekranın önüne değil (o, her zaman ekran önünde olmuştur – hatta bu onun bahanesi ve sığınağıdır), içine, haberin öte yanına çekmek gerekir. Duchamp'nın şişe altlığıyla yaptığı gibi, onu olduğu haliyle sanatın öte alanına aktararak böylece sanatla gerçek arasında içinden çıkılmaz bir karışıklık yaratmasına benzer bir biçimde, televizyon izleyicisinde de aynı çevrinme gerçekleştirilmelidir.

Bugün sanat, bu ikisi arasındaki paradoksal karışıklıktan ve bundan kaynaklanan estetik zehirlenmeden başka bir şey değildir. Aynı biçimde, haber de, artık, olayla aracının çelişkili bir biçimde birbirlerine karıştırılmasından ve bundan kaynaklanan siyasal bulanıklıktan başka bir şey değildir. Bizler de böylece bir *ready-made*'e dönüştük. Şişe askısı gibi farklı bir alana aktarılmış, kısır kimliğimiz içine saman doldurulmuş, estetik ya da ekinsel bir kararla, *in situ*** allanıp pullanmış şu topluluklar gibi canlı canlı müzeye konmuş, Yüksek Sadakat'le kendi görüntüsü müze kopyalanmış ve *ready-made*'in estetik şaşkınlık yaratmak için yapılmış olması gibi, bizler de bu tamı tamına benzerlikle kitle iletişimsel şaşkınlığa mahkûm olmuşuz. Ve Duchamp'nın *acting-out*'unun, her türlü atığın sanat yapıtı işlevi taşıdığı, bunun sonucunda da her sanat yapıtının da atık konumuna dönüş-

* Edouard Manet'nin tablosu ("Çayırda Öğle Yemeği"). (ç.n.)

** Doğal ortamında, yerinde. (ç.n.)

tüğü estetiğin sıfır derecesine, ama genelleştirilmiş sıfır derecesine açılması gibi, bu kitle iletişimsel *acting-out* da her an artarak gerçeğe son veren genelleştirilmiş bir sanallığa açılır.

Bu sanallığın anahtar kavramı Yüksek Sadakat'tir. Görüntünün, ama aynı zamanda zamanın (Gerçek Zaman), müziğin (*High Fidelty*), seksin (pornografi), düşüncenin (Yapay Zekâ), dilin (sayısal diller), bedenin (genetik kod ve genom) tanımıdır. Her yerde, Yüksek Sadakat , her türlü doğal belirlenimin ötesinde işlemsel -tam olarak "kesin"- bir yönteme, göndergesel tözün giderek seyrekleştiği bir dünyaya geçişe damgasını vurur. Aracının en yetkin biçimde belirlenmişliği, iletiye en az sadakate denk düşer – bilginin en yetkin biçimde belirlenmişliği, olaya en az sadakate denk düşer – seksin en yetkin biçimde belirlenmişliği (porno), arzuya en az sadakate denk düşer – dilin en yetkin biçimde belirlenmişliği (sayısal kodlamada), anlama en az sadakate denk düşer – başkasının en yetkin biçimde belirlenmişliği (dolaysız karşılıklı etkileşim içinde), ötekiliğe ve mübadeleye en az sadakate denk düşer, vd.

En yetkin biçimde belirlenmiş görüntünün temsiliyetle hiçbir ilgisi yoktur, estetik yanılsamayla ilgisi ise daha da azdır. Görüntünün her türlü üretken yanılsaması, teknik kusursuzlukla ortadan kaldırılmıştır. İster hologram veya sanal gerçeklik, isterse üç boyutlu görüntü söz konusu olsun, artık kendisini üreten dijital kodun kendini gerçekleştirmesinden başka bir şey değildir. Bu, görüntünün görüntü niteliğini yok eden, daha açık bir deyişle gerçek dünyadan bir boyutu kaldıran aşırılaşmadan başka bir şey değildir.

Sessizden sesliye, ardından renkliye, derinliğe ve özel efektlerin günümüzdeki çeşitliliğine kadar, sinematografik yanılsama başarı yönünde gelişim göstermiştir. Ne kadar çok boşluk varsa o kadar çok eksilti, o kadar çok sessizlik vardır. Bu kusursuz yetkinliğe, bu yararsız kusursuzluğa ne denli yaklaşılırsa, yanılsamanın gücü o denli azalır. Bunun doğruluğuna inanmak için Pekin Operası'nı anımsamak yeterlidir – nasıl, salt bedenlerinin devinimleriyle yaşlı adam ve genç kız sahnede ırmağın yüzeyine canlılık kazandırırlar, nasıl düello sahnesinde, silahlarını dokundurmadan birbirini yoklayan iki beden düellonun yapıldığı karanlıkları fiziksel olarak somutlaştırırlar. Burada, eksiksiz yanılsama, estetik ya da tiyatrosaldan çok, fizik ve somut bir kendinden geçiş vardır; bunun nedeni, tam olarak, gece ve ırmağın her türlü gerçekçi varlığının çıkarılıp alınmış olmasıdır. Aynı şey günümüzde yapılsaydı, sahneye tonlarca su akıtılır, düello kızılötesi ışıklar altında karanlıkta oynanırdı.

Gerçek Zaman: Olay ve kopyasının, haber içinde dolayımsız yakınlığı. İnsanın ve uzaktan yönlendirmeyle gerçekleştirdiği eylemin yakınlığı: Tüm sorunlarınızı, araya katılmış dışplazma aracılığıyla dünyanın öteki ucunda çözümleyin. Hologramın her ayrıntısında olduğu gibi, gerçek zamanın her anı da mikroskopik olarak kodlanmıştır. Her zaman parçası, olayın minyatürüne aynı anda her yönden egemen olunuyormuşçasına olaya ilişkin bütün bilgiyi kendinde toplar. Oysa, bir olayın, bir söylemin, bir edimin anında karşılığını bulmasında, bunların anında kopya edilmesinde edepsizce bir yan vardır; çünkü gecikme, süre, askıya alma düşünce ve söz için özsel bir öneme sahiptir. Anında dökümü yapılabilen, derlenebilen, stoklanabilen bütün bu değiş tokuşlar, metin işlemindeki yazılarda olduğu gibi, tüm bunlar, ne zamana ne de değiş tokuşun ritmine saygı gösteren (haz bir yana bırakılırsa) bir karşılıklı etkileşim zorlamasına tanıklık eder ve yapay döllemeyle erken boşalmayı aynı işlem içinde bir araya getirir.

Gerçek zamanla takasın simgesel kuralı arasında köklü bir uyuşmazlık vardır. İletişim uzamını yöneten şeyin, (arayüzey, dolaysızlık, zaman ve uzaklığın yok olması), takas uzamı içinde hiçbir anlamı yoktur; burada kural, alınan şeyin hiçbir zaman hemen geri verilmemesidir. Geri vermek gerekir ama kesinlikle hemen değil. Yoksa bu ciddi, ölümcül bir saldırı anlamına gelir.

Dolaysız karşılıklı etkileşim hiçbir zaman gerçekleşmez. Zaman tam olarak iki simgesel anı ayıran ve kararı askıya alan şeydir. Ertelenmemiş, «dolaysız» zaman tüketilemez. İletişimin bütün alanı böyle tüketilemez türdendir; çünkü burada her şey karşılıklı etkileşim içindedir, takasın zamansal ritmini oluşturan bu askıya almanın en küçük bir parçası bile söz konusu olmadan alınır ve gecikmeden iade edilir.

Yapay Zekâ. Bu, sonunda gerçekleşmiş, çözümlemenin, bireşimin ve hesaplamanın tüm sanal niteliklerinin aralıksız karşılıklı etkileşim içine girmesiyle tamamen somutlaşmış düşüncedir. Aynen, gerçek zamanın, tüm anların ve olaya katılan tüm kişilerin aralıksız karşılıklı etkileşimleriyle tanımlanması gibi. En yüksek yetkinlikteki tanım işlemi: Bundan kaynaklanan bilgi, doğrudan daha doğrudur – gerçek zamanda doğrudur. Bu nedenle köklü bir biçimde belirsizdir. Yapay Zekâ'nın çok yüksek bir tanım, verilerin ve işlemlerin baş döndürücü karmaşıklığı içine kayması, burada, tam olarak, düşüncenin gerçekleşmiş ütopyasından başka bir şeyin söz konusu olmadığını doğrulamaktan başka bir işe yaramaz.

Kaldı ki, düşünceye boyun eğen bilgisayarların ortaya çıkması da buna dayanır. Bu aşırı biçim tuhaf sonuçlar doğurma riski taşır. Makine, hangi bilinç ya da biçimselleştirme düzeyinde işe karışacaktır? Kendiliğinden bir sıçramayla bilinçaltı, hatta bilinçdışı düşüncelere, en ilkel fantazmalara bağlanma sakıncası içerir. Gittiği her yerde her zaman ondan daha önce var olan, en karanlık isteklerini eyleme dönüştüren Praglı öğrencinin kopyası gibidir. «Düşüncelerimiz» de aynen olayın haber içinde gerçekleşmesi gibi, meydana gelmeden önce gerçekleşecektir. Eğer bir sonuca varmak gerekiyorsa, bu sonuç, bütün düşünce sisteminin yakında makine düzenine ayak uydurması olacaktır. Sonuçta, ancak makinenin yakalayabileceği ve işlemleyebileceği bir şey veya makinenin talep edeceği bir şey düşünülecektir. Bilgisayarlar ve bilgi-işlemde daha şimdiden durum böyledir. Genelleştirilmiş arayüzeyde, düşüncenin kendisi sanal gerçekliğe, sentetize edilmiş görüntülerin veya metin işlemlerindeki otomatik yazının eşdeğerlisine dönüşecektir.

Yapay Zekâ demek doğru mu? Onun içinde yapaya, yanılsamaya, ayartmaya, dünya oyununa ilişkin daha kurnaz, daha sapkın, daha keyfi bir düşüncesinin gölgesi bile yoktur. Oysa düşünce ne üst düzeyde işlevler mekaniği ne de işlemsel tepkeler dizisidir. O, biçimlerin, oynak yanılsamanın ve görünüşlerin retoriğidir – bir çözümlemenin değil, dünyanın anamorfoza uğratılmış bir görüntüsüdür. Bilgi-işlem ve beyinsel makineye gelince, görüntülere egemen değildir; ancak hesaba egemen olabilir ve çabası da, bütün sibernetik ve sanal makinelerde olduğu gibi dünyanın gerçek zamanda düzmece bir taklidinin yapılması yoluyla bu temel yanılsamayı yok etmektir.

Görüntünün yanılsaması nasıl sanal gerçekliği içinde yok oluyor, bedenin yanılsaması genetik kaydı içinde kayboluyor, dünyanın yanılsaması teknik olarak gerçekleştirilmiş yapay nesneler içinde kayboluyorsa, insan beyninin bir ayna ve örnek gibi görülebileceği mantıksal bir düzenek ya da sibernetik bir tepkesel makine olarak değil de, bir oyun, bir tuzak, bir dalavere, bir cinayet olarak dünyanın doğal (doğaüstü) anlayışı da Yapay Zekâ içinde öyle kaybolur.

Düşüncenin, sahnenin, tutkunun evcilleştirilemeyen yanılsamasının sonu, dünyanın ve dünya görüşü (dünyanın temsilinin değil) yanılsamasının sonu, Öteki, İyi ve Kötü'nün (özellikle Kötü'nün), doğru ve yanlışın yanılsamasının sonu, ölüme ya da ne pahasına olursa olsun varolmaya ilişkin yabanıl yanılsamanın sonu: Tüm bunlar tele-gerçeklik içinde, bizi gerçek zamana, modellere, sanala, yanılsamanın karşıtına –yanılsamadan toptan kurtuluşa– ulaştıran karmaşık teknolojiler içinde kaybolup gitmiştir.

Gölgeler krallığında, artık kimsenin gölgesi yoktur ve kimse, Peter Schlemihl gibi gölgesinin üzerinde yürüyerek onu parçalama tehlikesiyle karşılaşmaz. Buna karşın olabilecek şey, gölgeleri artık bedenlerin değil de, bedenleri gölgelerin yansıtması-

dır; bedenler, artık gölgenin gölgesinden başka bir şey olmayacaklardır. Soyutlamanın ve yaşamın sayısal verilerinin *sub specie corporis sub specie realitatis** yeniden dolaşıma sokulmasından başka bir şey olmayan bizim sanal gerçekliğimizin durumu da daha şimdiden buna uyar. Şeytan'ın, öğrencinin kendisine sattığı gölgesini, bu öğrencinin artık benzerinden başka bir şey olmadığı canlı bir kopya biçiminde dolaşıma soktuğu bir başka hikâyede olduğu gibi.

Dünyanın bu sanal işlemi paradoksal bir kuruntudur. Tüm verilerin dünya çapında dökümü, Tanrının adlarının sayılmasıyla aynı nitelikte bir fantazmadır – Dijital'in lütfuyla, olası tüm durumları yaşayabileceğimizi düşleyerek yerçekimsiz metal bir lahite gömüldüğümüz kuruntusu. Tüm öğeleri bireşime sokan, gerçeğin kapılarını açmayı denediğimiz fantazma.

Sanal Gerçeklik'le ve onun tüm sonuçlarıyla tekniğin en uç noktalarına, aşırı bir görüngü olarak tekniğin içine geçmiş bulunmaktayız. Sonun ötesinde, artık tersinirlik bulunmadığı gibi, önceki dünyanın ne izi vardır ne de buna özlem duyulur. Bu varsayım, teknik yabancılaşmadan veya Heideggerci çerçeveleme (*Gestell*; arraisonnement) kavramından çok daha vahimdir. Bu, türün en katıksız mantığı içinde tersine çevrilemez bir kaybolma tasarısı varsayımıdır. Mutlak anlamda gerçek, Michaux'nun sanatçısının tersine, iz bırakmama eğilimine boyun eğmiş olacağımız bir dünya varsayımıdır.

Sanallığın hedefi budur. Ve onun bu mutlak tutkusundan kuşku duymak olanaksızdır. Eğer sonuna değin götürülseydi, bu köklü gerçekleştirim kusursuz cinayetin eşdeğerlisi olurdu. «İlk» cinayetin hiçbir zaman kusursuz olmaması ve her zaman izler bırakmasına karşın –canlı varlıklar ve ölümlüler olarak bizler de bu

* "Tözler olarak ve gerçeklikler olarak" (ç.n.).

cinayet kusurunun izleriyiz–, gelecekteki yok olma, dünyanın ve öğelerinin mutlak belirleniminden kaynaklanan yok olma hiçbir iz bırakmazdı. Yok olmak için boş zamanımız bile olmazdı. Yıldızların sönmesinden çok önce Gerçek Zaman ve Sanal Gerçeklik içinde moleküllerimize ayrılırdık.

Neyse ki tüm bunlar sözcüğün gerçek anlamında olanaksız. Görüntüleri, sesleri, bilgiyi, bedenleri mikroskopide, stereoskopide daha önce hiç görmediğiniz biçimde, hiç göremeyeceğiniz biçimde üretme tutkusu içinde En Yüksek Belirlenim (H.F.), neyse ki ulaşılamaz olarak kalıyor. Yapay Zekâ fantazmı –bedensiz, kusursuz, özerkleşmiş, insansı nitelikten çıkmış olarak işlev görebilecek biçimde beynin dünya haline gelmesi, dünyanın beyin haline gelmesi– neyse ki ulaşılamaz. Bu, gerçek olamayacak denli aşırı zeki, aşırı verimli.

Aslında, hem doğal zekâ hem de yapay zekâ bir arada aynı yerde barınamaz. Dünya ve kopyası bir arada aynı yerde barınamaz.

Kaybolma ufku

«Ufuk kaybolduğu zaman,
kaybolmanın ufku yükselir.»
D. Kamper

İnsanoğlu, olduğu şeyi, hissettiği şeyi, kendi gözünde anlam taşıyan bir şeyi durmaksızın dışlar. Bu, gerek cin kovma işlevi taşıyan dil aracılığıyla, gerekse icat etmiş olduğu ve ufuklarında, tersine çevrilemez bir aktarım ve ikame süreci içinde kaybolmakta olduğu tüm teknik yapay nesneler aracılığıyla gerçekleşir. MacLuhan, modern teknolojilerde «insanın uzanımlarını» görüyordu, burada, daha çok, «insanın dışla(n)malarını» görmek gerekir.

Bir şeyden, öncelikle de kendinden kurtulmaya eğilim gösteren bu tür bir gücü, en iyi *acting-out* terimi özetler. Fantazmalarını gerçeğe aktararak onlardan kurtulmak – bu yolla bunlar bir o kadar gerçeğe de dönüşmüş olmazlar: Eyleme geçiş, yalnızca

fantazmanın fantazma olarak kalmasının olanaksızlığını ortaya koyar. Kendimize yönelik bu şiddetli tepki boşalması dışında başka bir hedefi olmayan kurgusal ve rastlantısal bir dünyaya kendimizi yansıtmak. Gerçek dünyaya geçit vermemek için kendine kusursuz bir sanal dünya oluşturmak. Ya da tarih söz konusu olduğunda, oyuncuların bir figürandan başka bir şey olmadıkları izlenimi uyandırdıkları –olanaksız bir durumun ortadan kaldırılmasından başka bir şey olmayan, kendi dışında bir anlam taşımayan Doğu Bloku olayları gibi– öngörülemez tek bir olay içinde tutarsızlıklardan ve çelişkilerinden kurtulmak. Olumluluktaki, günümüzdeki sistemlerin işlemsel devingenliğindeki aşırılık, bizi her yerde bu tür bir olanaksız durum içine iter; burada artık eylem konumunda değil, salt tepki, tepkeli işlem ve otomatik yanıt konumunda bulunuruz.

Çatışmalı bir gerçeklik içinde yabancılaşmış değiliz artık, kesin ve çelişkisiz bir gerçeklik tarafından dışlanmış bulunmaktayız. Arzularımızın yerine gelmesiyle artık onların sahibi olma durumunu yitirmişizdir. Aynı anda emilip yutulmuş, içe alınmış ve olduğu gibi dışa atılmışızdır. Lévi-Strauss iki tür kültür ayırt ediyordu: İçe atan, emen, yiyip yutan kültürler –yamyamsı kültürler, ve kusan, dışa atan, dışlayan kültürler –antropoemik kültürler, modern kültürler. Ama, bizim kültürümüz, çağdaş kültürümüz bu ikisi arasında en uç noktasına vardırılmış bütünleşme, işlevlerin, uzamların, insanların bütünleşmesiyle en temel dışa atma, neredeyse biyolojik yadsıma arasında başarılı bir bireşim gerçekleştirdiği izlenimi uyandırır – sistem, bizi kendisiyle bütünleştirdiği ölçüde en son ve en çok hayranlık uyandıran bir proteze, Yapay Zekâ içindeki düşüncenin protezine varıncaya kadar sayısız teknik protezin içine fırlatıp atar.

Bu edimsellik, boşluğa bu teslim olma, bu her ne pahasına olursa olsun hareketlilik dışında görünen bir amaç taşımaksızın katıksız güçte, katıksız dolaşımda dağılmaya yönelik fantazmasına

kapılmış tüm bir toplumun *acting-out*'u; biz canlı parçacıklar, canlı bedenler artık onun uydulaşmış atıklarından başka bir şey değiliz.

Böylece, giderek daha çok ağırlık merkezinden (bizimkinden, dünyanınkinden) uzaklaşıyoruz. Kütleleriyle orantılı hızlarda birbirlerinden uzaklaşan galaksi sistemleriyle bu noktada birleşiyoruz böylelikle. Çünkü yerçekim yasası yalnızca sistemlerin içinde geçerlidir. Bunun dışında her yerde karşı çekim, olumsuz çekim egemendir. Ağlar içinde harekete geçen gücümüzü kendi bedenimizin devinimsizliğinden, öznenin ve dünyanın maddi tözünün ortadan kaldırılmasından almıyorsak başka nereden alacağız ?

Belki günün birinde tüm bu maddi töz enerjiye ve tüm bu güç de katıksız bilgiye dönüşecek. Bir anlamda bu, en kalıcı *acting-out, total achievement*, nihai çözüm olacak. Her şey bütünlenmiş, gerçekleşmiş ve boşluğa fırlatılmış olacak. Kendimizden kurtulmuş olarak sorunsuzca hayaletimsi bir evrene gireceğiz. İşte bu, Büyük Sanallık'tır.

Belki de dünyanın bu ürkütücü nesnelliğinden kurtulmak için onu gerçekliğin dışına atmak, gerçek dünyanın ültimatomundan kaçmak amacıyla onu sanallaştırmak üzereyiz. Çünkü gerçeklik kavramı varoluş ve mutluluğa güç katsa da, kötülüğün ve mutsuzluğun gerçekliğine daha kesin bir güç kazandırmakta. Gerçek bir dünyada, ölüm de gerçek olur ve o ölçüde de bir dehşet salgılar. Buna karşın, sanal bir dünyada doğum ve ölümden ve aynı zamanda son derece dağınık ve bunaltıcı olduğu için üstlenilmesi olanaksızlaşan bir sorumluluktan da vazgeçebiliriz. Ezici nitelikteki, doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden, vb. ayırma çabasını sürekli göstermek zorunda kalmamak için kuşkusuz bu bedeli ödemeye hazırızdır. Belki de türümüz, bu durumdan doğan ve nevroza varacak denli biriken törel ve fizikötesi kaygıdan ve bununla aynı zamanda farklılıkların, ulamların ve değerlerin bırakılması adına eleştirel bilincin ayrıcalığından toplu olarak kurtulmaya hazırdır? Belki de tür, düzdeğişmeceli bağlantılar adına aşkınlık ve eğretilemeden vazgeçmeye hazırdır. Artık kutuplaşma, ötekilik, çatışkı olmayacak: aşırı bir iletkenlik, iletişimin statik elektriği – belki de ısmarlama bir ölümsüzlüğün saydam kefeni içinde, ölümden yakamızı bu bedel karşılığında sıyıracağız.

Geriye, teknik Sanallık tasarısının, insan türünün yükselen bir işlevi ya da onun baş döndürücü kayboluşunun bir anı olup olmadığını öğrenmek sorunu kalıyor (bu ikisi, birbiriyle uyuşmaz değildir). Varlığımıza tümden yok olma fırsatı vererek onu daha kökten kılmanın son derece dolambaçlı bir yolunu bulmuş olamaz mıyız? Bütün öteki kültürler iz bırakmıştır. Bizim cinayetimiz belki de kusursuz; çünkü iz bırakmıyor ve tersine çevrilemez gibi gözüküyor.

En temel fizikötesi arzu, en derin tinsel haz hangisidir? Orada olmamak ama görmek. Tanrı gibi. Çünkü, aslında Tanrının varoluşu yoktur, dünyaya yokluğuyla "gıyabında" katılmasını da bu olanaklı kılar. Bizler de dünyayı ilksel saflığında görmek amacıyla onu insandan arındırmayı her şeyden çok isterdik. Burada ne aklın yanılsamasını ne de duyguların yanılsamasını işin içine karıştırmaksızın, dünyanın mükemmelden daha kâmil «tamamlanmış» biçimini yeniden oluşturacak insanlık dışı bir olasılık sezinliyoruz. Sonunda, yokluğumuzdan, etten kemikten kurtulmanın baş döndürücülüğünden haz duyacağımız kesin ve insanlık dışı bir aşırı gerçeklik. Eğer dünyayı yokluğunun ötesinde görebiliyorsam, bu durumda ben ölümsüzümdür. Ölümsüzler de, tanınmazlıklarından zevk almak için zaman zaman gelip dünyanın küçük olaylarına karışıyorlardı.

Bu durum, salt izlemek amacıyla birkaç toplu felaket sahnelemeye değin varır. Ama bunun ölüm içgüdüsüyle hiçbir ilgisi yoktur; bu, görüntülerin arkasına gizlenerek varlığına ilişkin soruya açıklık getiren Tanrının kurnazlığıdır. Bu, çok sayıdaki kopyasının arkasına gizlenen asıl olanın kurnazlığıdır. Varoluşu-

nun olgusu gereği, daha baştan olanaksız bir insanbilimsel durumun içine dalarız. Varoluşumuzu ve bunun özgünlüğünü hiçbir yerde kanıtlayamayız. Varoluş, varlık, gerçek, doğrusunu söylemek gerekirse olanaksızdır. Bir üst iradeyi (artık geçerliği olmayan Tanrınınkini) fizikötesi boyutta işe katmadıkça, bu durumun tek çözümü cinayettir. Bütün kültürlerin kökeninde, mükemmel bir *acting-out* niteliğiyle cinayet yatar. Ve bu anlamda, teknolojik girişim de cinayetin yansıtımı, kurbansal bir *acting-out*, –varoluşun ciddiyetiyle oynayan şu ayrıksı biçimlerden biri– şeytan kovma niteliği taşıyabilir.

Başka kültürler, birisinin ötekinin yaşamını üstlenmesiyle bu fizikötesi yanılsamayı törenler ve kuşaklar boyunca dolaşıma sokarak yönlendirmeyi başarmıştır. Buna karşın, nesnel gerçekliği bir saplantı durumuna getiren bizler, tekniğin üzerinde olduğumuz yanılsamasını üstlenmeyi bırakıyoruz. Kuşkusuz burada, başka kültürlerin kurbanlarla yaptığı gibi bizler de ölümle oynuyoruz. Ama bizim kurbanlarımız, artık ne aynı büyüyü ne de aynı düşleri canlandıracak niteliktedir. Daha çok, katilin ve kurbanın teknik operatörlerden başka bir şey olmayacağı, deneysel bir cinayete benzer.

Ama, belki de yok olmak yaşamsal bir işlevdir. Belki de böylece ölümsüz bir evrenin tehdidine, kesin gerçekliğin tehdidine canlı varlıklar, ölümcül varlıklar olarak tepki veriyor olabiliriz. Böylece teknolojik gelişme, insanoğlunun kendi varoluşuna inanmaktan artık vazgeçtiği, kendini sanal bir varlık, vekâleten bir yazgı olarak belirlediği anlamına gelebilir. Bu durumda tüm yapay nesnelerimiz öznenin yokluğunun, var olmama isteğinin alanı durumuna gelir. Çünkü, kendine özgü bir varlığı olmayan bir özne, en azından böyle bir fizikötesi sorumlulukla donanmış bir özne varsayımı denli yaşamsal nitelik sunabilir.

Bu açıdan bakıldığında, teknik olağanüstü bir serüvene, bir başka varsayımsal durumda bürünebileceği ucube nitelik denli

olağanüstü bir serüvene dönüşebilir. Bir yok olma sanatına dönüşür. Amacı da, dünyanın dönüştürülmesinden çok, özerk, tam anlamıyla gerçekleşmiş, sonunda artık bizlerin sahnesinden çekilebileceğimiz bir dünya olabilir. Oysa doğal dünyanın kusursuzluğu söz konusu olamaz ve özellikle de insanoğlu tehlikeli bir kusurdur. Eğer dünyanın kusursuz olması gerekiyorsa, bunu üretmek gerekir. Ve insanoğlu da, bu tür bir ölümsüzlük kazanmak istiyorsa kendini bir yapay nesne olarak üretmek, sonsuza değin döneceği yapay bir yörünge üzerinde kendi kendinden dışlanmak zorundadır.

Bizim müdahalemiz olmaksızın mucizevi bir biçimde harekete geçen bir dünyayı, acemi büyücüde* olduğu gibi, bizim iırademizden kurtulmaları bir yana, bizim kendi istencimizden kaçma arzumuzu gerçekleştirebilecek özerk varlıkları düşlemekteyiz.

Bilgisayarların zekâya dayalı bir kendi kendine programlama düzeyine ulaştıklarını görmeyi de bu nedenle düşlüyoruz. Bununla birlikte, onlara bizlerden daha zeki olma fırsatını versek bile, özerk bir iradeye sahip olma hakkını tanımayız. Başka bir tür içinde bize rakip bir iradeyi aklımıza bile getirmeyiz, ve yerimizi üst düzey yapay varlıklara bırakmamız için, bunların zekâlarının da bizim arzumuzun bir tezahürü olması gerekir. Her ne kadar Tanrı insanoğluna kendisinin bir özgürlüğü olup olmadığı sorusunu yöneltmeye olanak tanımışsa da, bizler kendi ürettiğimiz varlıkların aynı soruyu kendilerine de sorabileceklerini aklımıza getirmiyoruz. Tam da özgürlükten, iradeden, arzudan, cinsellikten yoksun olduklarından onların kusursuz olmalarını bekleriz. Tanrının sonunda insanoğluna bahşetmek durumunda kaldığı şeyi, kötülük anlayışını, onlardan özellikle sakınırız.

Görünüşe bakılırsa, bu «akıllı» makineler, yine de cinayet ve suçu değilse bile en azından kaza ve felaketin karanlık yollarını sezinlemişlerdir. Kendilerini kusursuzluktan koruyan ve onları

* Burada, Goethe'nin ünlü bir baladına gönderme yapılıyor; bir şeyi başlatıp, daha sonra olayların akışına egemen olamayan kişiler için kullanılır. (ç.n.)

da kendi olanaklarının sonuna değin gitmekten alıkoyan kimi işlevsel büyülerle, elektronik virüslerle ve öteki uğursuz işlevlere donanmışlardır. Kusursuz cinayet, hiçbir eksiği olmayan bir dünya yaratmak ve bir iz bırakmadan aradan çekilmek olmalıydı. Ama bizler bunu başaramıyoruz. Her şeye karşın izler –virüsler, dil sürçmeleri, mikroplar ve felaketler–, yapay dünyanın bağrında insanoğlunun imzasına benzeyen kusurların izlerini bırakıyoruz.

Yalnızca Yapay Zekâ değil tüm yüksek teknoloji düzeyi, insanoğlunun kendi kopyalarının ve protezlerinin, biyolojik kopyalarının ve sanal görüntülerinin ardında kaybolmak için bunlardan yararlandığı olgusunu örneklendirir. Telesekreterdeki: «Şu anda evde yokuz. Mesajınızı bırakın...»da olduğu gibi. Filmi, sizin yerinize seyreden televizyona bağlı video gibi. Eğer bu olanaklara ulaşmış olmasaydık, bu filmi görmek zorunda kalacaktık. Çünkü görmediği filmler, gerçekleştiremediği arzular, telefonuna yanıt vermediği insanlar, işlemediği cinayetler, harcamadığı paralar konusunda kişi kendini her zaman sorumlu hisseder. Tüm bunlar, dev bir bastırılmış olanaklar kütlesi oluşturur ve bunları stoklamak, süzmek, içinde bunların yavaşça azalacağı bir makinenin olduğu düşüncesi, son derece güven verici bir düşüncedir. Çoğu kez mutluluğumuz için yeterli olan görüntüden alınan hazzın, sanal hazzın filtresi (iksiri) olduklarına göre, bu makinelerin sanal oldukları söylenebilir.

Doğrudan etkileşimi sağladığı iddia edilen bütün bu makineler, aslında banttan bir yayının sorumluluğunu taşırlar. Çünkü bir filmi seyretmeyi daha sonraya, uygun bir zamana bırakırım ama çoğu kez hiçbir zaman seyretmem. Zaten bakalım bu filmi izlemeye gerçekten niyetim var mı? Buna karşın, makine ne olursa olsun çalışmak zorundadır. Böylece, makinenin etkisinin azalması, arzunun etkisinin azalmasıyla çakışır. Tüm bu makineler olağanüstüdür. İnsana belli bir özgürlük tanırlar, onu kendi iradesinin yükünden kurtarırlar. Genellikle birbirleriyle bağlantılandırıldıkları ve kapalı devre çalıştıkları için bu makineler, insanı makinenin yükünden de kurtarırlar. İnsanı kendini üretim yükünden de kurtarırlar: Hafızaya alınmış yirmi sayfanın, bilgisayarın bir kaprisiyle (ya da yanlış bir hareketimizle ki bu aynı şeydir) birdenbire silindiğini görmek ne de rahatlatıcıdır! Kaybolma azizliğine uğramasaydı, bu sayfaların hiçbir zaman bu ölçüde bir değeri olmayacaktı. Bilgisayar, size –belki de fazla kolayca– verdiğini aynı kolaylıkla geri alır. Her şey yerli yerinde. Sonucu sıfır olan teknolojik denklem. Her zaman sapkın olumsuz etkilerden söz edilir, burada teknik sapkın olumlu (homeopatik) bir etkiyi üstlenir. Entegre devre, dünyanın kendiliğinden silinmesini bir biçimde sağlayarak kendi üzerine kapanır.

Özne ve nesnenin, doğru ve yanlışın, iyi ve kötünün, gerçek ve düşselin fiziközesi yanılsamasını, yazgının trajik yanılsamasına yeğleriz, ama daha sonraki bir aşamada yine sanal yanılsamayı, ne doğru ne de yanlışın, ne iyi ne de kötünün, gerçek ve göndergeselin ayrımsızlığının, içinde toptan bir coşku yitimi pahasına toptan bir bağışıklıktan yararlanacağımız dünyanın yapay bir yeniden kuruluşunun yanılsamasını yeğleyeceğiz.

Ama, yazgıdan, kaybolmanın düzeninden neden kaçınmak istenir? Korunma içgüdüsüyle mi? Yetersiz bir neden. Doğal düzene meydan okumak ve yapaylığın zaferi için mi? Dünyayı değiştirme ve ona egemen olma yanılsaması adına mı? Ne türden olursa olsun kökeni yok etmek ve onun yerine sonsuza değin sürecek bir kendi kendine türemeyi getirme fantazmasıyla mı?

Dünyayı gerçekleştirerek, onu maddi nesnelliğe zorlayarak bitirmek itkisi nereden kaynaklanır? Dünyayı, maddenin genetik koduna değin yozlaştırarak dize getirme fikri nereden kaynaklanır? Bu girişimin saçmalığı daha insan genomu düzeyinde ortaya çıkar. Deşifre edildikten, sayısallaştırıldıktan, saydam ve işlemsel kılındıktan sonra, insanlar için daha iyi olacak ne tür bir

yazgı icat edilebilir? Yazgımız bir kez elimizde olduktan sonra genelde dünyaya hangi hedef seçilecektir? Fizik ve fizikötesi olarak, evrenin, kendisinden başka bir hedefi yoktur.

Bilimimiz ve bilincimiz karşısında saydamlaşmış, artık bizden kaçamayacak bir gerçek dünya icat etme istenci içinde, kötülüğün saydamlığına dönüşmüş olan bu saydamlığın kendisinden kaçamayız; yazgı, kendisiyle karşıtlaştırmayı amaçladığımız bu saydamlığın aralıklarından yayılarak her durumda gerçekleşir. Bir kez daha kristal intikamını alıyor.

Bir süre yazgıyı ve ölümü uzakta tuttuk, bugün bilimin ekranları arasından üzerimize yeniden gelen yine yazgıdır. Sonuç olarak, alaycı bir dolambaçla sonu hızlandıracak olan, belki de bilimdir. Ama, gerçekliğin komik yanılsaması içinde yittiği sanılırken, trajik düzende olduğu gibi, bunun da farkına son anda varacağız.

Tüm bunların üzüntü verici sonucu, gerçek dünyadan ne yapacağımızı artık bilemememizdir. Bir fazlalık oluşturan bu kalıntının gerekliliği artık hiçbir biçimde görülmemektedir. En önemli felsefi sorun, teknik nedenlerden dolayı işsiz kalmış gerçek sorunudur. Kaldı ki bu, toplumsal işsizlik sorununun aynısıdır: Bilgi çağında işgücü neye yarar? Katlanarak artan bu atıktan ne yapmalı? Tarihin çöplüğüne mi göndermeli? Yörüngeye oturtup uzaya mı göndermeli? Gerçekliğin cesedinden daha kolay bir biçimde kurtulamayacağız. Başka çare kalmayınca, onu özel bir gösteriye, geçmişe yönelik bir mizansene, doğallığı koruma altına alınan özel bir bölgeye dönüştürmeye zorlanacağız: «Gerçeklikten naklen yayın! Bu tuhaf dünyayı ziyaret edin! Gerçek dünyanın ürpertisini yaşayın!»

Belki ileride, bitmiş jeolojik zamanlarınki gibi gerçeğin de fosil kalıntılarıyla karşılaşılacak. Bir fetiş gibi yüceltilen ve bu nedenle efsane değeri kazanacak olan gerçek nesnelere ilişkin gizli bir din ortaya çıkacak belki. Eski bir eşya, sanayi nesneleriyle karşılaştırıldığında, daha şimdiden gerçek nesne gibi görünmeye başlamıştır, ama bu, en ufak algılanabilir nesnenin bir Mısır kalıntısı denli değerli olacağı zamanın ancak bir önbelirtisidir.

Bundan böyle artık yalnızca günün birinde bizi, bizleri ve bizlerin «gerçekliği»mizi gizemli bir dönemin kalıntıları olarak, ya da Neanderthal kafatasıyla australopithecus insanının çene kemiğinden oluşan Piltdown kafatası gibi karışık bir kalıntı olarak keşfedecekler için çalışıyoruz – işte fizikötesi bir çağın arkeologlarının daha sonra saptayacakları durum; bizler için neolitik boyların yaşam ve düşünce biçimleri ne denli kavranılamaz bir nitelik sunuyorsa onlar için de bizim sorunlarımız aynı derecede kavranılamaz olacaktır. Tek sorun, Dijital Çağ'ın kazı alanı durumuna gelmiş arkeoteklerde[*] karşılaşılacak tarihlendirme ve sınıflandırma sorunları olacaktır. Anlamlarına hiç bakmaksızın, tüm bu kavramların oluşumunu, ele geçirilen birkaç kalıntı içindeki yok olmakta bulunan radyoaktivite sayesinde kim bilir hangi Karbon 14[**] yeniden ortaya çıkaracak. Çünkü, bu arada yeni bir zamandizin (kronoloji) –Sanal Gerçekliğin sıfır yılı– doğacaktır. Bunun öncesinde yer alan her şey fosil olacaktır. Düşünce, daha şimdiden nesne görünümüne, arkeolojik ize dönüşmüştür. O da, kimi *think-operator*'ların[***] çoban değneği altında özel bir gösteri gibi izlenecektir: «Gerçek zamanda düşünce! Düşüncenin tarihsel ürpertisini izleyin!»

Aslında, insanlara, ellerine anahtarlarla önceki bir tarihin belirtilerini veren Gosse Tanrısından uzak değiliz. Çünkü, anısı bile kalmayacak bir dönemin tarihöncesini üretmek üzereyiz; o derece ki, karanlık ve sonuç olarak da yararsız bir insanbilimsel tarihöncesine –Yapay Zekâ'nın isabetli olarak yerini aldığı bir

* Kütüphane (bibliothèque), "videotek", "diskotek" gibi zamanımızın arşivlerine benzetmeyle... (ç.n.)

** Bitki ve hayvanların ölümünden sonra organizmalarındaki radyokarbon oranının belirli bir düzen içinde azaldığı göz önünde bulundurularak gerçekleştirilen yaş belirleme yöntemi. (ç.n.)

*** "Tur operatörleri" gibi, "düşünce rehberleri"... (ç.n.)

doğal zekânın tarihöncesi– tanıklık eden tüm bu kalıntılarla ilgili olarak (XVIII. yy'da, kaya resimleri için söz konusu olduğu gibi), XXI. yy'ın sahtekârlarınca sonradan yapılmış olup olmadığı kuşkusu doğacaktır.

Geri sayım

Demek ki gerçekliğin, gerçek dünyanın ancak belli bir süre, türümüzün onu kodun ve hesabın maddi soyutlamasının süzgecinden geçireceği bir süre için varolması gerekiyordu. Bir süreden beri gerçek olan dünya, daha uzun süre böyle kalmaya uygun değildi. Birkaç yüzyıl içinde gerçeğin yörüngesinden çıkacak ve bu yörüngenin ötesinde hızla kaybolacak.

Salt fizik bakımdan, gerçeklik etkisinin ancak görece bir hız ve süreklilik düzeni içinde var olabileceği söylenebilir. İlkel toplumlar gibi daha yavaş topluluklarda gerçeklik yoktur, yeterli bir o-kararlı kütleye ulaşmadığı için «billurlaşmaz». Çizgiselliğin oluşması ve dolayısıyla neden ve sonuç ilişkisinin doğması için gerekli hızdan yoksundur. Bizimki gibi fazlasıyla hızlı toplum-

larda ise, gerçeklik etkisi silikleşir: Hızlanma, nedenleri ve sonuçları altüst eder, çizgisellik aşırı hızlanma içinde kaybolur, görece sürekliliği içinde gerçekliğin ortaya çıkacak zamanı yoktur. Demek oluyor ki gerçeklik ancak belli bir zaman ve hızlanma aralığında, yayılım içindeki sistemlerin belli bir çerçeve veya kesiti içinde, şu ana değin modern toplumlarımızın sürdüregeldikleri ama artık yitirmek üzere oldukları «özgürleşme» aşamasında bulunan belli bir düzenler ortamında vardır – büyüme içindeki aynı düzenlerin anamorfoza uğraması uyarınca, gerçeklik, yanılsama içinde, ama bu kez sanal yanılsama içinde kaybolur.

Bununla birlikte, dünyanın gerçekliği tehlike içinde, kendisine üstünlük kazandıran bilimlerin ve tekniklerin ilerlemesiyle tehdit altında kalmış olağanüstü bir başyapıttan başka bir şey olmasa bile, güven verici bir varsayımdır ve bu niteliğiyle bugün de değerler dizgemize egemendir. Gerçekliğin yadsınması günümüzde törel ve siyasal bakımlardan kuşkuyla karşılanmaktadır. Simülasyon ilkesi, Kötülük ilkesinin eşdeğerlisi olma niteliğini sürdürmektedir. Gerçek skandal, törelerin örselenmesinden çok, gerçeklik ilkesinin yaralanmasıdır; ve büyücülere yöneltilen en ağır suçlamanın, kendini Kötülük'ten çok, Kötülük yanılsamasına ve bunun fantasmagorik ifadelerine kaptırmak olduğu ortaçağ mahkemelerinin pek de uzağında değiliz.

Bununla birlikte, gerçekliğin yadsınmasının sınırında bulunanlar yalnızca mikrofizik bilimler ve sanallıkla ilişkili teknikler değildir; bizler de en gündelik eylemlerimizde bu sınırda yer alırız. Burada, bu kavramın hayaletimsi bir inceliği, korku dolu ve toplu bir önsezisi bulunduğundan, dünyanın giderek daha fazla gerçek olmasını isteye isteye, sonunda onun canlılığını yok etmek üzereyiz – gerçek büyüyor, gerçek büyüyor, bir gün her şey gerçek olacak, ve gerçek evrensel olduğunda, bu ölüm olacak.

Max Brothers'ın bir filminde, Harpo sırtını bir duvara dayamış durmaktadır. «Burada ne yapıyorsun?» – «Duvarı tutuyorum» – «Benimle dalga mı geçiyorsun! Toz ol!» Harpo yana çekilir ve duvar çöker. Bizler hepimiz duvara dayalı durmuyor muyuz ve bu duvar Gerçeklik duvarı değil mi? Bir kişinin çekilmesi yeterli olurdu ve duvar, terk edilmiş bu kışlaya, barınak bulmuş gibi sığınmış milyonlarca insanı altına alarak çökerdi. Ne olursa olsun, durum, yağmalanmış bir gerçeğin durumunu andırmaktadır ve yıkıntıların altına diri diri gömülenleri daha şimdiden kimse saymak zahmetine katlanmamaktadır. Demek ki söz konusu olan, gerçeğin var olup olmadığını öne sürmek değildir – bu, gerçekliğin bizim için ne anlama geldiğini çok iyi aktaran gülünç bir önerme, totolojik bir halüsinasyon («Gerçek var; onunla karşılaştım») olacaktır. Gerçeklikten onun doruk noktasına uzanan bir şiddetlenme devinimi var yalnızca; burada, gerçeklik kendiliğinden geriler ve iz, hatta, sonuna ilişkin bir işaret bile bırakmaksızın kaybolur. Çünkü, gerçeğin cesedi hiçbir zaman bulunamamıştır. Sanalın kefeninde gerçeğin cesedini aramak boşunadır.

Eskiden, bu iki öğe bir geçmişin canlı hareketi içinde birbirlerine bağlıydı: Mermer kütlesinden heykelin çıkması gibi, sanaldan da gerçekleşmiş biçim ortaya çıkmaktaydı. Günümüzde, bu öğeler ölümün bilinen etki alanı içinde birbirlerine karışmışlardır. Çünkü ölüm devinmesini sürdürmektedir ve gerçeğin cesedi durmaksızın büyümektedir. Kaldı ki sanal, artık gerçeğin ölü bedeninin şişmesinden başka bir şey değildir – tamamlanmış, elinden durmaksızın aşırı gerçekleşmekten başka bir şey gelmeyen bir evrenin çoğalması.

Bizler, «gerçek» her şeyin yaşamak ve ölmek için acele ettiği bu devinimin hızlanmış aşamasındayız. Bizler, belki de hiç sonuçlanmayacak olan, gerçeğin *histeresi*'si aşamasında, Borgès'de toprak parçalarının haritanın yüzeyinde dağılması gibi, gerçeğin parçalarının kendilerini çevreleyen sınırsız sanallık içinde izlerinin sürmesi aşamasındayız.

Gerçekten de, artık sonunu getirmeye muktedir olamayan bir dünyanın giderek daha karmaşıklaşan yapıçözümü içinde ayak diremekteyiz. Demek ki her şey sonsuza değin sürebilir. Artık, bir anlamda gerçekliğin ötesinde, sonsuz spekülasyon içinde, katlanarak artan bir hızlanma içinde bizsiz gelişen süreçleri durdurma olanaklarından yoksunuz. Ama bu hızlanma da, aynı zamanda katlanarak artan bir ilgisizlik içindedir. «Sonu olmayan» ile «acıkmayan»* eşdeğerlidir: Bu, artık gerçek olaylardan beslenmeyen ve ölüme doğru geri sayım içinde tükenen bir iştah yitimi hastalığına benzer bir tarihdir. İsteksiz, tutkusuz, gerilimsiz, gerçek olaysız, içinde sorunun artık en büyük ütopya olan yaşamı değiştirmek değil, en asgari ütopya olan yaşamda kalmak olduğu bir tarih.

Hem ilk sahnenin saplantısı hem de son aşamanın askıya alınmışlığı içinde yaşıyoruz. Zaten son aşama, etkisizleştirildikleri sanılırken hastalığın son evresinde bir bir yeniden canlanan mikrop ve virüsler gibi, hiçbir tarihsel gelişme ve devinimin güçlerini kıramadığı ilk sahnenin iblislerinin yeniden dirilmesiyle kendini belli eder.

Kaldı ki, AIDS de bu vadesi belirlenmiş ölümün bir örneğidir. Ama onun ancak özel bir durumudur: Bizler hepimiz, gelecekte ölümümüzün ne zaman ve ne biçimde olacağını önceden öğrenmekten kaçınamayacağız. Dolayısıyla hepimiz geri sayım içinde, zamanın programlı tüketilmesi durumunu yaşayacağız. Ölümün bu sonlu zamanda önceden bilinmesi, onu bir tür saatli bombaya ve ürkütücü bir olaya dönüştürür, çünkü her türlü rastlantısal gelişmeyi kısıtlar. Programı gerçekleştirmenin ötesine geçmenin, sonun programını geçersiz kılmanın yaşamsal aciliyeti de buradan kaynaklanır. Oysa bizim düzenimiz tam tersini, sonun sonuna kadar gitmeyi, olanakların tümünü tüketmeyi hedefler.

Daha şimdiden, insan türü olanaklarının ötesine geçmiştir.

* Bkz. s. 20, çevirmenin notu. "*Fin*"/"*faim*" ilişkisi, burada da "sans fin"/"sans faim" şeklinde yeniden ortaya çıkıyor. (ç.n.)

Sanal zekânın aşırılığı, zekânın aşırı büyümesi. Eğer doğal eleme yasası geçerli olsaydı, beynimizin büzüşüp kalması gerekirdi; çünkü yetenekleri her türlü doğal hedefin ötesine geçmekte ve türü yok olmakla tehdit etmektedir. Bu, Darwin ve Wallace arasında bir tartışmaya yol açmıştı; Wallace bunu Tanrının müdahalesiyle çözümlüyordu. İnsanın bu doğaüstü ayrıcalığının tek sorumlusu Tanrıydı. Ama eğer Tanrı bu biyolojik fantezinin sorumlusuysa, o zaman, gücü evreni aşırılığa itmek olan iblisin suç ortağı olurdu. İnsanın bu felaketi andıran başarısında, ilahi iradedeki bu garabetin göstergelerini bulmuyor muyuz?

İnsan beyniyle türe özgü edimler arasındaki bu orantısızlık, etkinliklerimizin ezici çoğunluğu («iş dünyası» ve siyasetin yanı sıra; üçlü bahis, jogging, televizyon) söz konusu olduğunda, gün gibi ortaya çıkar. Eğer, insan genlerinin % 80'i yararsızsa, beynin yararlı kısmının durumuna ne demeli? Bu aşamaya gelmek için böyle bir korteks ve beyin-omurilik düzeneğini devinime geçirmek gerekli miydi? Şu ya da bu kimsenin neden milyarlarca nörondan oluşan bir donanıma sahip olduğunu kim açıklayabilir? Türün teleonomik değişimlerinden pay alma olarak bakıldığında kuşkusuz aptalca bir soru bu. Ayrıca bu kimse, zaten kapasitelerinin çok çok altında kullanılan bilgisayarlarının karşısında çivilenmiş gibi duran ve kendi yerlerine bir makineyi çalıştırmak konumuna indirgenmiş şu aşırı beyinlilerin tersine, kuşkusuz türün korunması ve kurtarılması işlevini üstlenen diğer yararsız (genlerin %80'inin yararsız olması gibi – ama ne yapmak için yararsız?) varlıkların gizemli oranı içinde yer almakla övünebilir mi?

Aynı durum, Yapay Zekâ ve yeni teknolojilerle yinelenir. Bilişim devreleri artık olası her türlü kullanım talebinin ötesine geçmiş, sistemi giderek daha da çılgınca kullanımlara sürüklemektedir. Beyin ve insan teknolojileri, birbirlerine karışmış olarak, içinde her türlü yan alanların, serbest bölgelerin yok olduğu za-

man-sermayesinin, yaşam-sermayesinin en üst düzeye çıkarılması için işbirliği yapmaktadır. Artık işe yaramama gibi bir hakka sahip özerk bölgeler yoktur; bunlar yoğun bir kullanım tehdidi altındadırlar. Anlamsızlık, aşırı anlam tehdidi altındadır. Sıradanlık, birden zafer kazanıp meşhur olma tehdidi altındadır. Belirsiz göstergeler kütlesi tehlikeli biçimde azalır. Ölümün kendisi de ölümün tehdidi altına girer… Eytişimsel denge bozulduktan sonra, düzenin kendisi bütünüyle terörist olur. Hölderlin'in sözlerini («Tehlikenin büyüdüğü yerde, kurtarıcı da büyür» – «Da, wo die Gefahr wächst, wächst das Rettende auch»)* tersine çevirerek şöyle söylemek gerekirdi: Kurtarıcının çoğaldığı yerde, tehlike de baş gösterir («Da, wo das Rettende wächs, wächs die Gefahr auch»); bu da, tehdidi, güvenliğimizden, korunmamızdan, bağışıklığımızdan, olumlunun yıkıcı aşırılığından kaynaklanan ayrışma ve ölümden daha vahim bir şey olarak nitelendirirdi.

İçinde bulunduğumuz binli yılların sonunu geri sayım içinde milyon saniyelerle sayısal olarak gösteren Beaubourg** saati, bu sanal tükenmenin yetkin bir örneğini oluşturur. Uzaya gönderilen roketler ya da saatli bombalarda (Beaubourg belki de bunlardan birisidir) olduğu gibi, zaman bir başlangıçtan yola çıkılarak ölçülemez; sondan başlayarak hesaptan düşülür. Ve bu son, artık bir tarihin, ilerleyen bir sürecin bitişi değil, sıfırlanmış bir hesabın, zaman-sermayesinin tükenişidir.

Genetik bir sermaye ve genomun sayısal belirlenimi içinde yer aldıktan sonra, insan belli bir ereğe yönelmiş olmaktan uzaklaşır. Tersine işleyen bir muhasebeye bağlandıktan sonra, artık gerçek anlamda ne bir geçmiş ne de zaman vardır. Sizi sondan ayıran saniyeler hesaplanıyorsa eğer, her şey zaten bitmiş demektir. Bu azalan muhasebenin ve elimizde kalmış zaman diliminin hoş veya ürkütücü hazzı üzerinde süzülen belki de 2000 yılının gölgesidir.

* Heidegger'in de paylaştığı bu dize, onda şu versiyonuyla alıntılanır: "*Was das Gefahr ist, wächst/das Rettende auch*"; bkz. "*Tekniğe Yönelik Soru*: M. Heidegger; çev. D. Özlem; AFA Yayınları, İstanbul, 1997; s. 88.

** Paris'te kısaca "Beaubourg" adı da verilen, "Georges Pompidou Kültür Merkezi. (ç.n.)

Maddi yanılsama

Yanlış olarak kabul edilmediği sürece, bir yanılsamanın değeri bir gerçekliğin değeriyle tam olarak aynıdır. Ama yanılsama bir kez yanılsama olarak görülürse, artık yanılsama niteliğini yitirir. Demek oluyor ki, ancak ve ancak yanılsama kavramının kendisi, kendi başına bir yanılsamadır.

Bu, öznel yanılsama, gerçeklik konusunda yanılan, gerçekdışını gerçekmiş gibi gören, ya da daha kötüsü: Gerçeği gerçek olarak gören (bu, ümitsiz bir durumdur) öznenin durumunda geçerlidir. Bu öznel ve fizikötesi yanılsamanın karşısında temel yanılsama, dünyanın nesnel yanılsaması yer alır. Bu ifadede bir çelişki var: Bir yanılsama nasıl nesnel olabilir? Pekâlâ olabilir: Uzun süre doğruluk adına kullanılan bu nesnelliği, başka zamanlarda olduğu gibi tersi yönünde, Kötülüğün nesnel gerçekliğine inanmak yönünde kullanmak çekici gelir. Kuşkusuz tinsel bir sapkınlık, ama coşku uyandıran bir varsayımdır bu. Ne olursa olsun, kendi bilimsel nesnelliğimiz bile, geçen zamanla birlikte yavaşça yanılsamalı bir niteliğe büründüğüne göre, yanılsamanın da nesnel bir nitelik kazanması olanaksız değildir.

Nesnel yanılsama, bu evrende hiçbir şeyin, ne cinslerin, ne yıldızların, ne bu bardağın, ne şu masanın, ne kendimin, ne de beni çevreleyen şeylerin gerçek zamanda bir arada var olamaması olgusudur. Işığın dağılması ve görece hızı nedeniyle, her şey, birbirlerinden kaçınılamaz bir biçimde uzak bulunan zaman dilimlerinin sözle anlatılamaz düzensizliği içinde ancak banttan yayındaymış gibi sonradan var olur. Demek ki bunlar, gerçekte hiçbir zaman aynı anda bir arada olmadıkları gibi, birbirleri için «gerçek» de değildirler. Bu kapatılması olanaksız mesafe ve bu olanaksız eşzamanlılık olgusu nedeniyle, bir yıldızı algıladığımda, onun daha önceden yok olmuş bulunması –bu bağıntı, bütün farklılıklar göz önünde bulundurularak herhangi bir fizik nesneye ya da canlı varlığa değin yayılabilir–, yanılsamanın bu aşılması olanaksız temeli, deyim yerindeyse onun maddi tanımıdır.

Zamana ilişkin yanılsama da aynı türdendir. Bu, aynı anda bütünüyle bir yerde bulunamayacağımız ve eksiksiz varoluşun ancak sanal olabileceğine ilişkin nesnel olgudur. Zamanın herhangi bir noktasında, başka bir yerde değil de bu anda bulunduğumuz gerçekse, tüm olayın özetlenebileceği bu tek noktada da hiçbir zaman bulunamazsınız. Sonuçta, «gerçek» zaman yoktur, kimse gerçek zamanda yer almaz, gerçek zamanda hiçbir şey gerçekleşmemiştir – bu, baştan aşağı bir yanlış anlamadır.

Bu mesafe yaşamsaldır; çünkü bu mesafe olmaksızın hiçbir şeyi algılayamayız; yoksa bu, dünyanın ilk durumu olduğu tartışma götürmeyen mutlak bir iç içelik olurdu – tüm madde burada kendi kendisiyle birlikte varolduğuna, tek bir noktada ve tek bir anda kendi kendisine karşı varolduğuna göre, bu, gerçek zamanda varolduğu söylenebilecek tek durumdur. Bu ilk (ve tümüyle varsayımsal) durum son bulduğunda, dünyanın yanılsa-

ması başlar. Bundan sonra da, artık öğeler asla birbirleri için varolamayacaklardır. Her şey varolmaya, ama birbiri için görece ancak kalıcı bir yokluk temeli üstünde, dolayısıyla değiştirilmesi olanaksız bir yanılsama temeli üzerinde varolmaya başlayacaktır.

Bu mesafe, bu yokluk, günümüzde tehdit altındadır. Kozmik düzlemde (tüm yıldızların ışıklarının aynı anda algılanmasıyla gecenin kaybolması) ya da bellek veya zaman sarmalı içinde (geçmişin kesintisizce varolması, olayların karanlıkta kalan hiçbir noktasının bulunmaması gibi) olanaksız olan, günümüzde, bilişimin teknik evreni içinde olanak kazanır. Teknik-bilişimsel tehdit, gecenin tümden yok edilmesine, tüm anların kusursuz bir biçimde aydınlatılması aracılığıyla gece ve gündüz arasındaki bu değerli ayrımın yok edilmesine ilişkin tehdittir. Önceleri, iletiler mesafe nedeniyle dünya ölçeğinde canlılığını yitirmekteydi. Günümüzde, her bilginin, yeryüzünün her noktasına durmaksızın *feed-back** edilmesi nedeniyle ölümcül bir güneş çarpması, körleştirici bir ışıma tehdidi altında bulunmaktayız.

Neyse ki bizler gerçek zamanda yaşamıyoruz! «Gerçek» zamanda ne olurduk? Her an, kendimizi tamı tamına kendimizle özdeşleştirirdik. Bu, hep gündüzde yaşamakla eşdeğerli bir işkencedir – bir tür varoluş sarası, kimlik sarası. Otistik varoluş, delilik. İnsan kendisi için ne denli yoksa başkalarından o denli uzaklaşır. Oysa ötekilik, neyse ki var olan bir sapmadır; bu sapma olmasaydı, her şey eşanlı bir biçimde ben olurdu. Ben'i, kendi mutlak gerçekliğine boyun eğmekten alıkoyan, yaşamsal bir öneme sahip ötekilik yanılsamasıdır. Dil de her şeyin her an bir anlam taşımamasını ve anlamın sonsuz ışımasından kaçmamızı olanaklı kılan bir şeydir. Dilin bu özgül yanılsaması, bu şiirsel

* "Geri besleme". (ç.n.)

işlev, eşdeğerliğin eksiksiz olduğu, karşılıklı etkileşimin soru-yanıt türünden kapalı devrelerdeki kadar iyi hesaplanabildiği ve gücün de, ısı kaynağının gücünün kaptaki su tarafından alımlanması kadar dolaysız bir biçimde iletilebildiği sanal ya da sayısal dillerde artık yer almaz. Sentetize edilmiş görüntüler görüntü olmaktan ne denli uzaksa, bu diller de dil olmaktan o denli uzaktır.

Neyse ki, dilde bir dizi saptamaya indirgenemeyecek bir şeyler vardır, öznede kimliğin saptanmasına indirgenemeyen bir şeyler vardır, takasta karşılıklı etkileşim ve iletişime indirgenemeyen bir şeyler vardır.

Bilimsel nesne bile, gerçekliği içinde kavranamaz. Yıldızlar gibi ekranda bir iz olarak, ancak ışık yıllarına varan bir sürede görünür. Yıldızlar gibi bilimsel nesne de kaydettiğimiz an kaybolmuş olabilir. Bir parçacığın hızının ve konumunun aynı anda tamımlanamaması, nesnenin yanılsamasının ve onun sonsuz düzeneğinin bir parçasıdır. Akseleratör içinde bile parçacıklar gerçek zamanda karşılaşmazlar ve tam anlamıyla birbirlerinin zamandaşı değildirler.

Modern fizik, bizim gerçeklik ilkemizden başka şemalara da ulaşılmasını sağlar. Bu ilke, şeylerin, aynı uzam içindeki bağıntıları –birbirlerine göre mevcudiyetleri– üzerinde, birbirlerinden ayrılmasına dayanır. Fiziğin ilkesiyse, tersine, ayrılamazlığa, ama şeylerin birbirlerine göre yokluğu üzerinde (türdeş bir uzam içinde karşılıklı etkileşimleri söz konusu değildir) ayrılamazlıklarına dayanır. Parçacıklar, ışık yıllarına dayanan bir mesafede olsalar bile birbirlerinden ayrılamaz.

Her şeyin anlaşılmaz biçimde birbirinden ayrılmaz olması ama hiçbir şeyin gerçek anlamda bir iletişim, daha açık bir deyişle gerçek denilen aynı dünyada düzgeçiş içinde bulunamaması, yalnızca birbirleri için tam anlamıyla «gerçek» olmayan zaman ve uzamlardan, varlık ve nesnelerden kaynaklanan tikel etkile-

rin («kendinde gerçeklikleri» hiçbir zaman kavranamayacak olan) takas içinde olması, dünyanın nesnel yanılsaması burada yatar. Bu tikellik etkisi, yeryüzüne ve yıldızlara ilişkin, sıradışı ya da sıradan, canlı veya cansız her şeyi kapsar: Bunlara ilişkin algımız, kaynaklarından geri dönülmez biçimde uzaklaştırıldıklarını ve bir daha oraya hiçbir zaman geri dönemeyeceklerini gösterir.

Nesnel yanılsama, özne ve nesnenin artık birbirinden ayrılamaz olmasıyla birlikte, bu ayrım üzerinde temellenen her türlü bilginin ve nesnel bir gerçeğin olanaksızlığıdır. Bu, deneysel bilimin güncel durumudur – olguların birbirlerinden ayrılamaması, özne ve nesnenin ayrılamazlığı. Söz konusu olan bunların usdışı denilen düşünce içinde büyülü bir biçimde birbirlerine karıştırılması durumu değil, sonunda nesnenin temel gizeminin ve de düpedüz olduğu haliyle nesnenin kendisinin kaybolmasının gelip kendini dayattığı en karmaşık araştırmanın durumudur.

İnsan ölçeğinde bir algı alanı içinde varlığını kurmaca şeklinde de olsa koruyan özne nesne ayrımı, mikroskopik olgular ve aşırı görüngüler düzleminde geçerliğini yitirir. Bu görüngüler, özneyle nesnenin temel ayrımsızlığını, bir başka deyişle bilgilenme aygıtımıza ilişkin olarak dünyanın temel yanılsamasını yeniden oluştururlar. Nesnenin, gözlem sırasında özne tarafından bozuşturulması üzerinde çok duruldu. Ama, tersi bozulma ve bunun şeytansı ayna etkisi sorusu gündeme getirilmedi. Oysa, ilginç durumlar, nesnenin gizlendiği, kavranılamaz, çelişkili, karmaşık olduğu, bu karmaşıklıkla öznenin kendisini ve çözümleme yöntemini bozduğu durumlardır. Öznenin, nesneyi keşfettiği koşullara her zaman ilgi duyulmuş; nesnenin özneyi keşfettiği koşullar hiçbir biçimde araştırılmamıştır. Nesneyi bulmakla övünür ve nesnenin uslu uslu bulgulanmayı beklediğini düşünürüz. Ama en kurnaz olanı, belki de hiç akla gelmeyen bir şeydir: Ya tüm bu geçmiş içinde bizi keşfetmiş olan nesneyse? Bizi icat

etmiş olan nesneyse? Buradan, yalnızca denklemlerle egemen olunacak bir kararsızlık ilkesi değil, daha temel, daha saldırgan bir tersine dönüşürlük ilkesi de çıkabilirdi. (Aynı biçimde, en azından bizim onları keşfettiğimiz gibi virüsler de getirdikleri tüm sonuçlarıyla birlikte bizi keşfetmemişler midir, açığa çıkarmamışlar mıdır? Ve sonunda bizi keşfedenler Yerliler değil midir? Bu, ayna halkların ezeli intikamıdır.)

Bu olgular, mikro-evrenle sınırlı kalmazlar. Siyasette, iktisatta, «insan» bilimlerinde bilimin yapmacıklı nesnelliğinin üç yüzyıldan bu yana yerleşmiş olduğu her yerde özne ve nesnenin ayrımsızlığı yeniden ortaya çıkar.

Bir parçacığın hızını ve konumunu eşzamanlı biçimde hesaplamanın olanaksızlığı yalnızca fizikte geçerli değildir. Haber içindeki olayın gerçekliğini ve anlamını aynı anda hesaplayabilme olasılığı, şu ya da bu karmaşık süreç içinden neden ve sonuçların çıkarılması, teröristle rehine, virüsle hücre arasındaki ilişkide de aynı şey söz konusudur. Eylemlerimizin her biri bu bakımdan laboratuvardaki sabit olmayan parçacığın düzeyindedir: Bunların amacını ve olanaklarını aynı anda hesaplamak olanaksızdır. Bir insan yaşamının fiyatı ve istatistik değeri aynı anda hesaplanamaz. Belirsizlik, yaşamın tüm alanlarına sızmıştır – neden bunun bilimin ayrıcalığı olacağına açıklık getirilememektedir. Ve bu, parametrelerin karmaşıklığına bağlı olarak gerçekleşmez: Bu karmaşıklığın üstesinden gelinebilir. Bu, temel bir belirsizliktir, çünkü olguların yalnızca karmaşıklığına değil, ayrıca aşırı niteliklerine de bağlıdır. Sınırın ötesinde (*ex-terminis*), fiziğin yasaları da tersine çevrilir ve artık bizler de, eğer böyle bir şey varsa, oyunun kurallarına egemen olamayız. Ne olursa olsun, bu artık öznenin ve gerçeğin kuralları değildir.

Olayın hem oluşumunu hem de tikelliğini, şeylerin hem görünüşünü ve hem de anlamlarını aynı anda kavrayamadığımıza göre şu iki durumdan yalnızca biri geçerlidir: Ya yalnızca anlama egemen oluruz ve görünüşler bizden kaçar – ya da anlam kavrayışımızdan kaçar ve görünüşler kurtulur. Çoğunlukla anlam bizden kaçtığından, gizin, bizi gizlice bağlayan yanılsamanın hiçbir zaman ortadan kalkmayacağı kesindir. Bunun gizemci bir yanı yoktur, ama bize yönelik olarak dünyanın etken bir stratejisinden kaynaklanır – dünyanın yabancılığa ve boşluğa kaçışa daha fazla yönelmesiyle, görünümlerin düzeneği aracılığıyla şeylerin anlamlarından ve kuşkusuz birbirlerinden de giderek daha fazla uzaklaşmasına yol açan yokluk ve koyverme stratejisi.

Fizikçiler tüm güçleri birleştirebilecek denklemlerin arayışı içindeyken, galaksiler olağanüstü hızlarla birbirlerinden uzaklaşmayı sürdürürler. Göstergebilim dilsel alanın bütünsel bir kuramının arayışı içindeyken diller ve göstergeler, kim bilir hangi dilsel Büyük Patlama uyarınca, galaksiler gibi birbirlerinden uzaklaşmaya ama gizli olarak ayrılmazlıklarını her zaman korumaya devam ederler.

Dünyanın yanılsaması, gizemi, bunun şiirsel imgelemde, görünüşlerin imgeleminde bir anda ortaya çıkması, bir kerede tümüyle orada var olması; buna karşın çözümleyici düşüncede bir kökeni ve bir geçmişi olması olgusundan da kaynaklanır. Oysa, tarihsel bir devamlılığa sahip olmadan bir kerede ortaya çıkan her şey kavranılamaz bir nitelik sunar. Onu aydınlatmada başvurduğumuz şeylerin hiçbiri, saydamlık ve bilgi istencinin boş yere çözmeye çalıştığı kökensel gücü, görünüşteki bu ani patlamayı hiçbir biçimde değiştiremez.

Eğer dünyanın bir geçmişi varsa, onu son açıklamasına ulaştırma beklentisini taşıyabiliriz. Tersine, bir anda doğmuşsa, kendisine bir son izafe edilebilecek nitelikte değil demektir – şiirsel yanılsamadan güç alan bu anlam yokluğu aracılığıyla dünyanın

sonundan korunmuş oluruz. Yanılsama, her şeyden önce görünmek, hiçlikten ortaya çıkmak sanatı olduğuna göre, bizi varoluştan korur. Olağanüstü bir kaybetme sanatı olduğundan, bizi ölümden korur. Dünya, kendi sonundan şeytansı belirsizliği aracılığıyla kurtulur. Buna karşın, belirlenmiş hiçbir şey son bulmaktan kurtulamaz.

Bu varlıkbilimsel engelin çevresinde iki tür düşünce gelişir. Klasik ve «usçul» olan birinci düşünceye göre, geçerli tek varsayım canlı biçimlerin evrimi ve ilerlemesi varsayımıdır. Oldukça kuşkulu olan (kanıtlanabilme olanağı bulunmayan) öteki düşünceye göre, biyolojik kütle (biomasse) bir anda oluşmuştur –bu, canlının Büyük Patlaması'dır–, daha baştan itibaren bütünlüğü içinde varolmuştur (karmaşık biçimlerin geçmişinin izlenmesi gerekse bile). Aynı, Lévi-Strauss'a göre dilde olduğu gibi: Dil kütlesi (logomasse), gösterenlerin oluşturduğu kütle, bütünlüğü içinde ve bir kerede ortaya çıkar. Bilgi bakımından buna hiçbir şey eklenemez. Hatta bir aşırı bilgi vardır – hiçbir zaman azaltılamayacak olan bir gösterge aşırılığı. Biyolojik kütle gibi bir kez ortaya çıktığında, artık yok edilemez. Dünyanın maddi tözü ve, aynı derecede ani ve öngörülemez biçimde ortaya çıkışının olası bir çöküşe değin tersine çevrilemez olduğu bizlere daha yakın toplumsal kütleler, kütlenin kendisi gibi yok edilemezdir.

Yıldız kütlesi (astromasse), biyolojik kütle, dil kütlesi, toplum kütlesi (sociomasse): Tüm bunlar kuşkusuz sondan kurtulamazlar, ama aşamalı bir süreç söz konusu değildir: Ortaya çıktıkları gibi beklenmedik bir çöküş gerçekleşecektir. Kültürler de bir anda icat edilirler – ortaya çıkışları, evrimci bakış açısıyla açıklanamaz. Başlangıçtan itibaren bütün yoğunluklarına sahiptirler ve çok hızlı, hatta bazen birdenbire ve açık bir neden olmaksızın kaybolurlar (yalnızca bizimki sonsuzlaşma eğilimi gösterir).

Zihinsel evrene gelince, aynı altüst oluş kuralına* göre işler: Her şey daha baştan ortadadır, sıralı bir biçimde tartışılarak ortaya çıkmış değildir. Bu, bir oyunun kuralı gibidir: Olduğu biçimiyle kusursuzdur, her türlü gelişme veya değişme düşüncesi saçmadır.

Yanılsamanın aşamalı bir biçimde oluştuğu, dünyanın giderek daha çok yanılsama olduğu düşünülemez (buna karşın, kendini giderek daha fazla gerçek zannettiği ve kendi gözünde gerçek hale geldiği düşünülebilir). Dolayısıyla aynı toptan, beklenmedik ve kesin ortaya çıkma varsayımını savunmak gerekir: Varoluşu bir görünüş olarak dünyaya bağımlı olduğundan, yanılsama oranı ne artabilir ne de azalabilir. Yanılsama, etki-dünyanın kendisidir.

Bu birdenbirelik, bu yokluktan ortaya çıkış, şeylerin kendilerinden önce var olmaması, dünya olayını kendi tarihsel akışı içinde etkilemeyi sürdürür. Olayı olay yapan şey, daha önceki sebep-sonuç ilişkisiyle her türlü bağıntıyı kesen şeydir. Dilin olayı, onu, daha önceki bütün anlamların dışında tamamlanmış bir biçim olarak her gün mucizevi bir biçimde yeniden ortaya çıkaran olgudur. Fotoğraf da, nesneyi önceki tüm varoluştan ayırma ve bunu izleyen anda onun yok olma olasılığını yakalama sanatıdır. Sonuç olarak, bizler *ex nihilo*'yu, büyüsünü saymacalık, nedensellik ve tarih yokluğundan alan şeyi yeğliyoruz. Hiçbir şey bir anda ortaya çıkıp kaybolan denli, boş olanın bağlantısının dolu olanın bağlantısı arkasında bulunması denli zevk vermez. Yanılsama, bu büyülü paydan, nedenlerin oradan çıkarılması veya neden ve sonuçların tersyüz edilmesi aracılığıyla bir tür mutlak artı değer yaratan bu lanetli paydan oluşmuştur.

Şeyleri kendi gerçeklikleriyle çelişkiye sokan Hiç'in bu dalaveresi, ayrımsız bir şekilde, şiire veya cinayete ilişkin olarak

* René Thom tarafından geliştirilmiş "altüst oluş kuramı" (*théorie des catastrophes*) kastediliyor. (ç.n.)

tasarlanabilir. Anlaşılmaz olan her şey, özetle cinayet niteliği taşır ve bu gizemli dalavereyi besleyen her düşünce, bu cinayetin sürekli kılınmasıdır. Eğer dünya bir göndergeden yoksunsa ve gerisinde bir neden barındırmıyorsa, neden düşüncenin bir göndergesi ve nedeni olduğunda ısrar edelim ki?

Kusursuzluğun gizli kalıntıları

«Kuramın umudu, tutarlılığını koruyarak biçimciliğe yeterince yüksek bir simetri düzeyi kazandırıp, dünyanın kusursuz denklemini tekanlamlı bir biçimde belirleyebilmeyi olanaklı kılmaktır. Bu iş tamamlandığında onu hemen yıkmak yerinde olur.
Simetriyi kırmak için gerekli olan cesaret –kusursuzluktan kusurluluğa geçiş– büyük bir maharetle fizikte gerçekleştirilmiştir.
O halde, gerçekliği klasik güzelliğin yasalarına uydurmak için, gerçekliğin aksayan görünümleri bir yana bırakılıyor, daha sonra modeli duyulur dünyadaki görünüşlere benzer kılmak için, mutlak güzelliğin simetrileri bir bir kırılıyor.»
Michel Cassé
(Du vide et de la Création)

Başlangıçtaki aşırı ısılarda (Büyük Patlama'nın varsayımsal sıcaklığı), parçacıklar ve karşı parçacıklar eşit sayıda üretilmiştir. Tüm bu temel parçacıkların ve kopyalarının, çok kısa bir zaman içinde olağanüstü bir biçimde oluşumu söz konusudur.

Daha sonra, Evren'in genişlemesi ve soğuması gelir – Evren'in maddeye dönüşüm süreci yavaşlar. Yerini karşı maddeden yoksun basit parçacıklara bırakmak üzere, karşı parçacıklar yok olur – «gerçek» dünya, dünyanın «maddi» gerçeklik etkisi buradan kaynaklanır. Ama, başlangıçta, bu maddeselleşme hem maddeyi hem de karşı maddeyi içerir. Yoğunluk ve en üst güç, yerini gerçekliğin zayıf gücüne bırakmak üzere, ancak karşı

maddenin yok olmasıyla sona erer. Evrenin soğumasına (ışığın ortaya çıkışıyla birlikte gözlem olanağının, dolayısıyla dünyanın «nesnelliği»nin de dahil olduğu) doğrulanabilir bazı yasaların da sonunda egemenliklerini kuracağı sınırlı bir maddesellik eşlik eder.

Demek ki bu maddi «nesnelliğin» berisinde, gerçek parçacıktan yoksun bir uzam olarak tanımlanan ilksel boşluk vardır. Hiçlik değil de, sanal parçacıklar okyanusu; bu parçacıklar, ilksel boşluğa kendi gücünü, gizilgücünü sağlar; bu güç bir hiçtir ama var olan her şeye dönüşebilir. Maddenin nedenler ve sonuçlar döngüsü içine itilmesinden önceki değişken güçtür bu.

Hiç, Boşluk, maddi yanılsamanın ilk sahnesi ve Hiç'in, bu durumun sürmesi olarak devamlılığı budur. Bu, gerçekle karşıtlığı içinde yanılsamanın ne durumda olduğunu belirlemeye olanak tanır. Yanılsama, maddenin çatışkılı yapısı aracılığıyla gücün iptalini ve maddeden arınmış bir şekilde geri dönüşü kuvve halinde içinde barındıran bir dünyanın niteliğidir. Yanılsama, şiddetli bir tersine dönüşle (madde-karşı madde tepki yinelemesi) yok olma ve dolayısıyla «maddi» nesnelliğin ötesine geçebilme (mutlak içinde madde ve karşı madde birbirlerinden ayrılamaz, aynı ışıkla parlarlar, ancak birbirlerini yok etme olasılığı aracılığıyla birbirlerinden ayrılır ve birbirlerine bağlanırlar) olasılığını barındıran şeyin belirgin özelliğidir. Yalnızca sınırlı maddeselliğe, bizim maddeselliğimize bağlı olan güç, bozuluma uğramaktan ve entropiden* kaçamaz.

İlksel boşluk, bir biçim içermeyen, kısır, türdeş, simetrik nitelikler taşır. Kusursuzdur. İçinden hiçbir gerçeklik ortaya çıkmaz. Mutlak yanılsamadır. İçinde gerçek cisimlerin ortaya çıkacağı yasalara tabi bir maddeselliğin, bir kusurluluğun gerçekleşmesi

* Gücün, işe dönüşmesi sırasında ortaya çıkan azalma durumu. (ç.n.)

için bu simetrinin kırılması gerekirdi (ama bu eksiklik nereden kaynaklanır? Simetride kırılmaları ne başlatır?). Kusursuzluk insani olmayan bir düzene ilişkin olduğuna göre, biz insanlar, bu kusurluluğun izleriyizdir. Bununla birlikte, bizler aynı zamanda Boşluk'un, Hiç'in, yokluğun bu ilk sahnesinin, Evren'in bu kesinlikle çözülemeyen gizemli durumunun da mirasçılarıyız – bu durum, gerçek aracılığıyla ve gerçeğin egemenliğiyle hiçbir zaman telafi edilemeyecektir. Bizler, hem simetrinin hem de simetrinin kırılmasının mirasçılarıyız ve kusurluluğumuz, Boşluk'un temel yanılsamasındaki kadar köktendir.

Öte yanda kusursuz cinayet, her türlü yanılsamanın yok olması, mutlak gerçeklik aracılığıyla doygunluğa ulaşma olgusu biçimlenir. İlksel durumun tüm izleri silinmiştir. Tekniğin serüveniyle birlikte, ilksel boşluğun dağılmasıyla başlayan şeyin içine, tamamlanmış, ancak vadesi hesaplanamaz olarak kalan –toplam entropinin eşdeğerlisi– bir gerçeklik adına boşluğun, bu kusursuz yanılsamanın yok olmasının tamamlanması içine sürükleniriz. Ama, artan bilgi akış süreci doğrultusunda, bu vade öngörülemez bir biçimde hız kazanabilir. Çünkü, bilişim kuramının karşı-entropik yanılsamasının tersine, bu artan bilgi akışı entropik aşınma yazgısına, sınırlı maddeselliğin, daha çok görünürlüğün, saydamlığın, bizi ilksel koşullardan giderek uzaklaştıran ve nihai çözüme yaklaştıran aşırı örtüşmenin yazgısına bağımlıdır.

Yoksa, Heidegger'e göre tekniğin özünü derinleştirerek, gizin yıldızsı biçimiyle mi karşılaşılacaktır yeniden? Yoksa, sürecin sonunda, bizi yok edilemez yanılsama mı beklemektedir? Aşırı teknolojilerimiz aracılığıyla her türlü maddenin sanallığa, bilgi akışına, ışımaya dönüşmesiyle karşı karşıya değil miyiz? Dünya gerçeklik, maddesellik gücünü ancak ara bir aşamada, mikro bilimler düzeyinde daha şimdiden soruna dönüşen kimi yasaların, kimi fizik değişmezlerin belirlenmesi olanağıyla edinebilmişti. Belki de gerçeklik izlenimimiz içinde, Evren'in ve onun genişlemesinin kökeninde yer alan olağanüstü karşı-çekim etkisinin tersi olan bir yerçekimi gücünden başka bir şeye boyun eğmekteyiz. Peki bu temel karşı-çekim etkisi neden hâlâ geçerli olmasın? Ve yeni bir fizik uyarınca, dolu olanın merkeze doğru çekimi yerine boşun çevreye doğru çekimine ayrıcalık tanımamız gerekmiyor mu?

Gerçekliğin doruğu

En çok yoksun olduğumuz şeyin gerçeklik olduğu yanılsaması içinde yaşıyoruz; ama durum bunun tam tersi: Gerçeklik doruk noktasında bulunmaktadır. Teknik başarıların sonucunda öyle bir gerçeklik ve nesnellik düzeyine ulaştık ki, bizi gerçekliğin olmaması durumunda düşeceğimizden daha fazla kaygı ve şaşkınlığa boğan bir aşırı gerçeklikten söz edilebilir; gerçekliğin olmaması durumunu bunu hiç değilse ütopya ve imgelemle telafi edebiliyorduk. Buna karşın, aşırı gerçekliğin artık ne telafisi ne de bir seçeneği vardır. Öte tarafa geçmiş bulunduğumuzdan, artık ne olumsuzlama ne de olası bir aşma söz konusudur. İdeal ve gerçek arasındaki tersyüz olmadan kaynaklanan olumsuz bir güç söz konusu değildir artık – yalnızca, ideal ve gerçeğin aşırı kaynaşmasından doğan, gerçeğin baştan aşağı olgusal hale gelmesinden doğan aşırı bir tepkime vardır.

Yine de, sanal gerçekleşme içinde gerçeğin ötesine geçmekle birlikte, gerçeğin sonunu kaçırdığımıza ilişkin tatsız izlenimi koruyoruz. Tüm modernliğin amacı bu gerçek dünyanın ortaya çıkması ve de eleştirel çözümlemelerinin felsefeyi ve pratiği beslemiş olduğu tüm yanılsamaların ötesinde, dünyanın nesnel bir şekilde dönüştürülmesine yönelmiş olan insanların ve gerçek güçlerin özgür bırakılmasıdır. Bugün dünya, beklentilerimizin de ötesinde bir gerçekliğe kavuşmuştur. Gerçek ve akılcı verilerin tamamına ermeleriyle beraber tersyüz olmaları söz konusu olmuştur.

Böyle bir önerme, dünyanın tüm bitmemişlik, kıtlık ve sefalet izleri karşısında çelişkili görünebilir; bu izler öyle bir nitelik taşır ki, dünyanın daha gerçek ve daha akılcı bir durum yönünde gelişmeye henüz başladığı düşünülebilir. Burada bir öncelene yapmak gerekir: Düzen tüm ütopik gizilgücü gerçekleştirdiğinden ve işleyişindeki köktenliğinin yerine düşüncenin köktenliğini getirdiğinden, dünyanın bu dizgeli uygulayımı çok hızlı gerçekleşmiştir. Değerlerin, hatta kritik bir öneme sahip değerlerin savunmasına sığınmak hiçbir işe yaramaz; bu, siyasal bakımdan doğru ama düşünsel bakımdan zamana aykırıdır. Gerekli olan, aynı zamanda koşulsuz bir simülakr olan dünyanın koşulsuz gerçekleşimini düşünmektir. En çok eksikliğini duyduğumuz şey de, gerçekliğin tamamına ermesini düşünmedir.

Tamamlanmış bir evrenin bu paradoksal görünümü, eleştirel düşünceden farklı bir düşünce biçimini, sonun ötesine geçen bir düşünceyi, bir aşırı görüngüler düşüncesini dayatır.

Bugüne kadar bitmemiş, olumsuzlukla biçimlenmiş bir gerçekliği, gerçeklikte eksik olanı ele aldık. Bugün, içinde hiçbir şeyin eksik olmadığı bir gerçekliği, gücül olarak hiçbir eksiği olmayan ve dolayısıyla artık diyalektik bir yükselimi düşleye-

meyen bireyleri düşünmek söz konusudur. Daha doğrusu: Diyalektik gerçekleşmiştir, ama alaycı bir biçimde denilebilir ki, kesinlikle eleştirel düşüncenin amaçladığı gibi olumsuzun yükselmesiyle değil, toptan, değiştirilemez bir deneysellik içinde gerçekleşmiştir. Olumsuzun özümsenmesi yoluyla ya da olumsuzun kendini basitçe yadsıyarak iki kat güçlenmiş bir olgusallıktan başka bir şey üretmemiş olması yoluyla. Böylece olumsuz töz olarak kaybolur ve eğer diyalektik ortaya çıkmışsa, bu, kendi dışlanmasının tiyatromsu biçimi içinde, kavramın etnik temizliğe uğraması yoluyla gerçekleşmiştir. Artık gerçeğin sorunsuzca aşılmasını ya da imgelem içinde ikizinin oluşmasını değil de, sürekli olarak bu katıksız olgusallığı, «atlatılmış gerçekliği» («atlatılmış bir koma» dendiği gibi) düşünmeye zorlandığımız bir gerçektir.

Her türlü olumsuzlamanın dışlanmasına yani olumsuzlamanın olumsuzlaması şeklindeki bu oldubittiye eşdeğer olan dünyanın bu sanal edimselliğini düşünmek için gerekli kavramları elimizde bulundurduğumuz pek kesin değildir. Olumsuzlamanın olumsuzlaması durumu karşısında eleştirel düşünce, olumsuzun düşüncesi ne yapabilir? Hiçbir şey. Aşırı görüngüleri ele almak için, bu düşüncenin de aşırı görüngü durumuna gelmesi, her türlü eleştirel savı, her türlü diyalektik savı, ussal beklentiyi bırakması ve dünya örneğinde olduğu gibi, çelişkili bir evreye, alaycı ve yoğunluğun doruğuna ulaşmış bir evreye girmesi gerekir. Gerçekten daha aşırı gerçek, sanal gerçeklikten daha sanal olmak gerekir. Düşüncenin simülakrının ötekilerden daha hızlı devinmesi gerekir. Olumsuzu olumsuzla çoğaltamıyorsak, olumluyu olumluyla çoğaltmamız gerekir. Hem dünyanın eksiksiz olumluluğunu hem de bu katıksız olumluluğun yanılsamasını kavrayabilmek için olumludan daha olumlu olmak gerekir.

Bitmemiş biçimiyle değil de tamamlanmış, hatta aşırı biçimiyle karşılaştırıldığında, her şeyin anlamı değişir. Yabancılaşmanın hayaletiyle değil, aşırı gerçekliğin hayaletiyle baş etmek zorunda kalırız. Artık kendi gölgemizle değil, saydamlıkla dövüşmekteyiz. Ve her teknolojik ilerleme, bilişim ve iletişim içindeki her aşama, bizi bu kaçınılmaz saydamlığa yaklaştırır. Sonun bu devinmesi, şeylerin ve bunların olup bitmesinin içinde ortaya çıkan bu ani vade bitimi doğrultusunda, tüm göstergeler tersine dönmüştür. Bizi bu düşlenen erekliliğe yaklaştıran aynı devinimler, aynı düşünceler, aynı beklentiler, bu ereklilik artık arkamızda kaldığı için bundan böyle bizi ondan uzaklaştırırlar. Aynı biçimde, Tarih'in deviniminin, bu kaçınılmaz sınır çizgisini aşmasıyla her şeyin anlamı değişir: Oluşmakta olan bir tarih içinde mi, yoksa çözülmekte olan bir tarih içinde mi gerçekleştiklerine göre, aynı olaylar farklı anlamlar kazanır. Tarih'in egrisi için geçerli olan şey gerçekliğin yörüngesi için de aynen geçerlidir. Bunlara gerçeklik gücünü yükselen hareket kazandırır. Alçalan eğride veya hatta devinimin durağanlık içinde devam etmesi nedeniyle her şey, bir çekim alternatöründe olduğu gibi farklı bir kırılma uzamı içine hapsolmuştur. Bu yeni uzam içinde sözcükler ve etkiler Alice'in uzamında olduğu gibi, birbirinin yerine geçer, tüm devinimler birbirleriyle karşıtlaşır.

Dünyamızı olumsuzun gücüyle düzenleyen terazinin ayarı bozuldu. Olaylar, söylemler, özne veya nesneler ancak değerin manyetik alanında, o da ancak iki kutup, iyi ya da kötü, doğru veya yanlış, eril ya da dişil arasındaki gerilimle var olabilir. Oysa bugün bunlar kutupsallıklarını yitirmiş olarak gerçekliğin ayrımsızlaşmış alanı içinde dönüp durmaktadırlar. Ve nesneler de değerin ayrımsızlaşmış alanı içinde dönüp durmaya başlarlar. Birbirlerinden kopmuş ve göçebeleşmiş bu değerler arasında yalnızca döngüsel bir birbirinin yerine geçme ilişkisi vardır. Düzenli bir karşıtlık içine giren her şey, karşıtıyla ayrımsız bir benzerlik oluşturarak anlamını yitirir; bu ayrımsızlık, tüm farklılıkları eriten ve karşıt öğeleri koşulsuzca aynı öbek içinde birbirlerine karıştıran bir gerçekliğin gücül olarak yükselmesinden kaynaklanır.

Her şey, düzenin ayrımsız hızı içinde mesafesini, tözünü, direncini yitirdiğinden, denetim dışı kalmış değerler karşıtlarını üretmeye ya da birbirlerinin yerine göz koymaya başlar. Sözgelimi, Kötü'nün saydamlığı, en iyi aracılığıyla en kötüye yönelimden başka bir şey değildir. İyi'nin Kötü'yü doğurmasından daha hoş bir şey yoktur. Ama, Kötü'nün İyi'yi üretmesi olgusunda da buna eşdeğer bir alay söz konusu değil midir? Oysaki, olguları farklı bir biçimde tanımlamak gerekir: İyi, İyi'nin İyi'yi üretmesi ya da Kötü'nün Kötü'yü üretmesidir: Bu durumda her şey yerli yerinde. Kötü, İyi'nin Kötü'yü veya Kötü'nün İyi'yi üretmesidir. Sorun burada çıkar. Bu durum, yürek hücrelerinin karaciğer hücreleri üretmesi gibidir. Nedenler ve sonuçlar arasındaki bütün dengesizlikler, Kötü'nün düzeniyle ilişkilidir

Böylece olumsuzun ortadan kaldırılması nihai çözümdür. Ama henüz tüm kartlar oynanmadı. Olumlunun, olgusallık ve katıksız kurgu içinde doruğa çıkan bir düzenin yazgısı da gizemini korur. Gizli bir tutarlılık biçimi aracılığıyla, burada Kötü'nün bir tür dengesiyle, Boşluk'un ve Yokluk'un tasımıyla –hiçliğin bir diyalektiği– karşılaşılır.

Brecht, *Flüchtlingsgespräche*'de [İki Mültecinin Konuşmaları]*, transit yolculukları sırasında garın büfesinde bira içen iki mülteciyi anlatır. Ziffer şöyle der: «Bu bira, bira değil. Ama bu durum, bu sigarın da sigar olmaması olgusuyla dengeleniyor. Eğer bira, bira olmasaydı ama sigar, sigar olsaydı durum içinden çıkılmaz olacaktı.» Düzen, böylece, birçok düzensizliğin uyumlu bir biçimde dengelenmesiyle sağlanır. Bu, ikili olumsuzlamanın alaycı anlatımıdır. «Bête et méchant»** deyiminde, kötü olmak olgusu, aptal olmak olgusunu uyumlu bir biçimde dengelemektedir – ortada şaşırtıcı bir şey kalmamış, mantık kurtulmuştur. Bu, olumsuzun kurnazca dengelenmesi, Kötü'nün Kötü'yle

* *İki Mültecinin Konuşmaları*, çev.: V. Atayman, İstanbul, Birim Yay., 1984.
** Fransızca, "aptal ve kötü" anlamında. (ç.n.)

denkliğidir. Zaten bunun eşdeğerlisi İyi'nin İyi ile denkliği içinde bulunmaz: Bu, ideal bir dünyanın, ideal iyinin ütopyasıdır – tam anlamıyla da aptallığın ütopyası.

Dünya da doğal olarak böyle, kendisini İyilik'in ters bağlantısından çok daha yetkin bir biçimde açıklıyor gibi gözüken Kötülük'ün mantıksal bağlantısıyla işler.

Söyleşiyi, Brecht şöyle sürdürür: «Bir şey istenmeyen bir yerde duruyorsa, bu karmaşadır. İstenen yerde hiçbir şey yoksa, bu düzendir.» Böylece diyalektik, akışını ideal bir çözüme doğru değil de hiçbir değeri olmayan bir düzene ve sonucu sıfır olan bir denkleme benzeyen dünyanın kesinliğine doğru sürdürür. Bu, en kötünün diyalektiğidir, ama oldukça ılımlılandırılmış, üzerinde kendimizi güven içinde temellendirebileceğimiz tek diyalektiktir. Neyse ki sonuçta, istenen yerde bir şey değil de hiç bulunmakta.

Bu hiçliğin diyalektiğinin daha güvenli olmasının nedeni, simgesel kurala köklü bir biçimde denk düşmesidir. Olumlu eşdeğerlik olarak hiçbir şey takas edilmez – yalnızca yokluk ve olumsuz gerçek anlamda takas edilir. İnsanların derin bir karşılıklılık içinde birbirlerine bağlanabilmesi için kötünün verilip alınması gerekir. Hiçin, kötünün, indirgenemezin, yokluğun simgesel gerçekleştiricileri oldukları lanetli payın ekonomisi budur.

Böylece, gereken yerde (68 Mayısı'nda sokak) bir şey olduğunda, bu düzensizliktir. Ama bir şeyler olması gerekirken (Körfez Savaşı sırasında ekranlarda) hiçbir şey olmuyorsa, burada da benzeri bir karmaşa yok mudur? Görüntü yoksa, gerçek anlamda savaş da yok mu demektir? Görüntülerin yokluğu, örtük bir biçimde savaşın yokluğuna denk düşmektedir; öyle ki burada da, bira ve sigar öyküsünde olduğu gibi her şey yerli yerindedir.

Bulunulmaması gereken, ama görülmeye değer bir şeylerin olduğu (televizyon karşısında olmanın dışında) yerde bulunmak

mı, yoksa bulunulması gereken ama görülecek hiçbir şeyin olmadığı yerde mi (ekran başında) olmak daha iyidir?

Eleştirel ahlâk anlayışımız, hiçin yerine bir şeyi, nesnenin yerine özneyi getirme eğilimi gösterir. Ama gerçek cesaret bir şey değil de hiç olmak, orada birisinin bulunması gereken yerde bulunmamaktır: Gerçekleşmemişin stratejisi, en kötünün stratejisi, yanılsamanın stratejisi, ayartmanın stratejisi. Belki burada bir parça yapmacık vardır, ama yapmacığın olduğu yerde haz da vardır. Buna karşın, bir şeyin olması gereken yerde bulunduğu, bir kimsenin gerçekten olması gereken kişi olduğu düşüncesi –düzenin nesnel bakış açısı–, tasarlanması olanaksız bir düşüncedir. Gerçek bir dünyada bu düzenin gerçekleşmesi olasılığı hiç yoktur.

Ne olursa olsun, insanın kendi olma olasılığı yoktur. Düşüncenin, kendi olma olasılığı yoktur. Eğer düşünce gerçekleşirse, bunu, kendini yadsıyarak yapar. Gerçekleşen her şey kendi kavramına aykırı bir biçimde gerçekleşir. Sözgelimi *Konuşmalar*'da, her ne denli bira, bira değilse, sigar, sigar değilse, insan artık insan değilse de, tersine, pasaportun, pasaport olarak kalmayı sürdürdüğü söylenir. Adamın kimliği yoktur, ama onun kimliğini tanımlayan pasaport kendi kendisiyle özdeştir. Oysa aynı zamanda sürgün edilmenin de bir göstergesidir, dolayısıyla adamı tanımlayan bu tek şey, aynı zamanda onun kendi kendine yabancılaşmasına da tanıklık eder. Her türlü düşe, her türlü arzuya açık olan evrenimizde, düşüncenin, kavramın ya da düşün böylece yadsınmasından başka bir yazgı yoktur. Pasaport oradadır, ama pasaportun talep ettiği yerde hiçbir şey yoktur. Düzen budur.

Bugünkü dünya, sürekli bir düş kırıklığı ve çözülme devinimine, kendisini düzene ve –aşırılığının, düzensizliğin aşırılığından daha fazla bir karışıklık yarattığı– saçma bir konformizme iten bir devinime kapılması bakımından eleştirinin dışına taşar.

Bu noktaya ulaşan gerçek (buna ne kadar gerçek denebilirse), artık yalnızca bir tür nesnel alaya ve patafizik betimlemeye karşılık verir.

Patafizik, dünyamızın düşsel bilimi, aşırılığın, aşırı, yansılamalı, paroksistik* etkilerin, özellikle boşluk ve anlamsızlığın aşırılığının düşsel bilimidir.

Kendi varlığına inanmış varoluş, bir böbürlenme, gülünç bir şişkinlik gazıdır. Patafizik alay, varlıkların kendi varoluşlarının şiddetli yanılsamasından beslenen bu kendini beğenmişliğini hedef alır. Çünkü bu, boşlukta genleşe genleşe sonunda Palotinler gibi patlayan Übü'nün** karnına benzeyen, şişen bir yapıdan başka bir şey değildir.

Tüm aşırı süreçlerde, bütün gerileme, çöküş, enflasyon, deflasyon, tersine çevrilirlik süreçlerinde alay vardır. Olumsuzluğu değil, katlanarak artan yavanlıkla, sürecin kendiliğinden tersine dönmesi ve boşluğun görkemini yakalamasına değin boş olumlulukla oynayan bir alay.

* Belirtileri doruğa çıkmış hastalıklar için kullanılan tıp terimi. (ç.n.)
** Alfred Jarry'nin bir dizi tiyatro oyunundaki baş kişi. (ç.n.)

Tekniğin alaycılığı

Teknolojik başarıların doruk noktasında, geriye, bir şeylerin bizlerden kaçtığına ilişkin karşı konulmaz bir izlenim kalır – ama biz bu şeyleri (gerçeği?) kaybetmiş olabileceğimiz için değil onları görebilecek konumu artık yitirmiş olduğumuzdan: Daha açık bir söyleyişle artık biz dünyaya değil, dünya bize egemendir. Artık nesneyi düşünen biz değilizdir, nesne bizi düşünür. Yitik nesnenin etkisinde yaşıyorduk, bundan böyle nesne bizi yitiriyor.

İnsanın ve gücünün yayılımı olarak algılanan tekniğin erekliliğine ilişkin yanılsamanın, tekniğe ilişkin öznel yanılsamanın tam ortasındayız. Ama, günümüzde bu işlemsel ilkenin geçerliliği kendi yayılımı, fiziğin ve fizikötesinin yasalarını hiçe sayan

bu sınırsız sanallık tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bu, kendisini kendisinin ötesine taşıyarak kendi belirlenimlerini bozan bir sistemin mantığıdır. Paroksistik bir evreyle aynı anda, şeyler alaycı bir evreye ulaşmıştır.

Böylece tüm teknolojilerimiz, egemen olduğumuzu sandığımız, oysa çalıştırıcılarından başka bir şey olmadığımız bir düzen aracılığıyla üzerimizde egemenlik kuran bir dünyanın araçlarından başka bir şey değildir. Demek oluyor ki, kitle iletişim alanındaki yanılsamaya benzeyen nesnel bir yanılsama söz konusu. Kitle iletişim araçları üzerine naif yanılsama şöyledir; siyasi iktidar, kitleleri bunlar aracılığıyla etkilemekte ya da yanıltmaktadır. Tersi varsayım daha zekicedir. Kitle iletişim araçlarıyla, iktidarın (veya kendini onun yerine koyan şeyin) yürütme işlevini kalıcı bir biçimde bozan, kitlelerdir. İktidar, kitleleri yönlendirdiğini sandığı sırada, kitleler kendi gizli etkisizleştirme ve dengesizleştirme stratejilerini benimsettirirler. Her iki varsayım aynı anda geçerli olsa bile, bu, her durumda medyatik Akıl'ın, siyasal Akıl'ın sonudur. Kitle iletişim alanında yapılacak veya söylenecek her şey, bundan böyle alaycı bir biçimde kararsızlık sunar. Aynı varsayım, bilim nesnesi için de geçerlidir. Aslında, bu nesneyi yakalamak için başvurduğumuz en incelikli yöntemler aracılığıyla bizle dalga geçen ve kendisini çözümlemeye yönelik nesnellik iddiamızla alay eden o değil midir? Bilim adamlarının bile bunu kabul etmesi için fazla bir şey gerekmez.

Nesnel ve belirleyici bir evrenin ötesinde bilimin alaycı evresinin, tekniğin alaycı evresinin yer aldığı varsayımı öne sürülebilir mi? Bu, tekniği fizikötesinin, kişinin geçmişe yönelik özleminin, yabancılaşma ve coşku yitimi terimleriyle yapılan her türlü olumsuz eleştirinin son evresi gibi gören Heideggerci bakış açısından bizi kurtarırdı. Bu kurtuluş, köktenci züppeliğin, Kojève'in sözünü ettiği tarih-sonrası züppeliğin uzağına düşmeyecek bir biçimde bütün bu sürece yönelik dev bir nesnel alay, «ironie» adına gerçekleşirdi.

Aslında, öyle görünüyor ki, dünyanın yanılsaması yitirilmiş-

se de, alay olguların özüne işlemiştir. Öyle görünüyor ki, teknik, bize kaybettirdiği bütün yanılsamayı yüklenmiş ve yanılsamanın yitmesinin karşılığı, bu dünyanın nesnel alayının ortaya çıkması olmuştur. Yanılsamadan kurtulmanın evrensel biçimi olarak alay, ama aynı zamanda, dünyanın tekniğin temel yanılsaması ardına ve gizin (Hiç'in sürekliliğinin gizi) haberin evrensel sıradanlığının ardına gizlendiği hilenin alayı. Heidegger şöyle der: «Tekniğin belirsiz özüne yakından bakarsak, bu gizin parıltısını, yıldızsı hareketini fark ederiz.»

Japonlar, her sanayi nesnesi içinde Tanrısal bir yan sezinlerler. Bizlere göre, bu kutsal yan alaycı küçük bir parıltıya, bir oyun ve uzaklaştırma etkisine indirgenmiştir; ama bu, onun tinselliğini azaltmaz ve bu biçimin gerisinde, dünyanın gizinin sıkıca korunmasına özen gösteren tekniğin kurnaz dehası kendini gösterir. Alaycı Ruh, tüm yapay nesnelerin gerisinde nöbet tutar ve tüm yapay üretimlerimizin her birinin ardında, Canetti'nin hayvanlar için söylediği gibi, gizlenmiş ve bizlerle dalga geçen birisi vardır.

Alay, öteki tüm biçimleri yok etmiş olan modern dünyanın tek tinsel biçimidir. Yalnızca alay gizi elinde tutar, ama onu artık yalnızca bizim elimizde bulundurma ayrıcalığımız yoktur. Çünkü artık alay, öznenin bir işlevi değildir; nesnel bir işlev, bizi çevreleyen özneden ayrı ve yapay nesnelerin dünyasının, öznenin yokluğunun ve saydamlığının yansıdığı dünyanın işlevidir. Öznenin eleştirel işlevi, yerini, nesnenin alaycı işlevine bırakmıştır. Aracının veya görüntünün, göstergenin ve metanın tayfı aracılığına aktarıldıklarında, nesneler, varlıkları gereği yapay ve alaycı bir işlev yerine getirirler. Dünyaya, ikizinin aynasını tutmak için artık eleştirel bir bilince gerek yoktur: Modern dünyamız, gölgesini kaybettiği sırada kopyasını da yutmuştur ve bu yapıya dahil edilmiş kopyanın alaycılığı, göstergelerimizin, nesnelerimizin, modellerimizin her parçasında her an göze batar.

Nesneleri, gerçeküstücülerin yaptığı gibi şiirsel bir gerçekdışılık içinde işlevlerinin saçmalığıyla yüzleştirmeye artık gerek kalmamıştır: Şeyler, alaycı bir biçimde parıldama görevini kendi başlarına üstlenmiştir, hiçbir çaba göstermeksizin anlamlarını değiştirebilirler. Tüm bunlar, kendi başına bir parodi etkisi uyandıran görünür, fazlasıyla görünür zincirleme geçişlerinin bir parçasıdır.

Dünyamızın halesi artık kutsal bir yan içermez. Artık görünüşlerin kutsal ufku değil, mutlak ticari malın geleceği söz konusudur. Özü, reklama dayanır. Göstergeler evrenimizin merkezinde, ticari malın soytarılığıyla sahnelenmesini bütünleştiren bir Alaycı İlah, bir *trickster** vardır. Dâhi bir senaryocu (belki de sermayenin kendisi), dünyayı her birimizin büyülenmiş kurbanları olduğumuz bir fantazmagori içine sürüklemiştir.

Öznenin artık temsiliyette söz sahibi olmaktan («I'll be your mirror!»)** çıkıp dünyanın nesnel alaycılığının çalıştırıcısı durumuna indirgendiği bu tersine çevrilmeyle tüm fizikötesi ortadan kaldırılmıştır. Bundan böyle özneye ayna görevi yapan, kendi varlığını ve rastlantısal biçimini, kesintililiğini, parçalanmasını, çokboyutluluğunu, yapay anlıksallığını ona dayatan nesnedir. Kendisine dayattığımız yapaylık aracılığıyla kendisine bir yol açan nesnenin kendi gücüdür. Burada sanki bir öç alma söz konusudur: Nesne, tuhaf bir cazibeye dönüşür. Teknik aracılığıyla her türlü yanılsamadan arınmış olarak, içeriğe ve değere ilişkin her türlü yananlamdan arınmış olarak, yörüngesinin, daha açık bir deyişle öznenin yörüngesinin dışına çıktığında, işte o zaman katıksız bir nesne, yanılsamanın ve anlamsızlığın aşırı iletkeni durumuna gelir.

* "Hileci". (ç.n.)
** "Sizin aynanız olacağım!". (ç.n.)

Son olarak, uzlaştırılması olanaksız iki varsayım karşısında bulunmaktayız: teknik ve sanal aracılığıyla dünyanın her türlü yanılsamasının yok edilmesi varsayımı – ya da dünyanın ve dünyanın yanılsamasını sürdürecek bütün bilim ve bilginin alaycı yazgısı varsayımı. Tekniğe ilişkin «aşkın» bir alaycılık varsayımı, tanımı gereği doğrulanamaz olduğundan, birbirleriyle uyuşmayan ve aynı anda «doğru» olan bu iki bakış açısıyla yetinmek gerekir. Bu konuda bizi kesin bir yargıya ulaştırabilecek hiçbir şey yok. Wittgenstein'ın dediği gibi «dünya, olup bitendir».

Makinesel züppelik

Nothing is perfect, because it is opposed to Nothing.
Hiç kusursuzdur, çünkü Hiç'le karşıtlaşır.

Warhol* ile ilgili söylenebilecek hiçbir şey yok; çünkü Warhol kendisiyle ilgili söylenebilecek her şeyi söyleşilerinde ve güncesinde**, sözü uzatmadan, alaya kaçmadan, yorum katmadan daha önceden söylemiştir – görüntülerinin, olgu ve devinimlerinin anlamsızlığını, söyleminin anlamsızlığı içinde yansıtabilecek tek kişi, kendisidir. Warhol nesnesine, Warhol etkisine ne denli ışık yöneltirsek yöneltelim, geriye her zaman onu sanat paradigmasından ve sanat tarihinden koparıp alan kesin olarak gizemli bir şeyler kalır.

* Andy Warhol (1930-1987). Amerikalı ressam; reklamcılıktan yola çıkan resimleri aracılığıyla, bu alana ve sinema tekniklerine yenilikler getirdi. (ç.n.)
** *The Andy Warhol Diaries*, New York, Warner Books, 1989.

Gizem, kendini toptan bir saydamlığa açan ve dolayısıyla eleştirel ya da estetik söylem aracılığıyla etkisizleştirilmesine olanak tanımayan bir nesnenin gizemidir. Bu, yapaylığını korumayı, hayaletlere özgü, anlamdan yoksun fetişin yoğunluğunu kazanmak için her türlü doğal anlamdan kurtulmayı başaran yüzeysel ve yapay bir nesnenin gizemidir.

Bilindiği gibi fetiş-nesnenin değeri yoktur. Daha doğrusu mutlak bir değeri vardır, değerin esrimesiyle yaşam bulur. Böylece, Warhol'un her görüntüsü, hem kendi içinde anlamsızdır, hem de mutlak bir değer, aşkın her arzunun, yerini ancak görüntünün içkinliğine bırakarak aradan çekildiği bir figür değerindedir. İşte bu anlamda yapaydır. Sıradan bir görüntünün, arzudan yoksun bir varoluşun fetişizmini modern fetişizme, estetik ötesi fetişizme katan ilk kişi Warhol'dur.

Warhol, düşsel niteliğini dışlamak ve katıksız bir görsel ürüne dönüştürmek için herhangi bir görüntüden yola çıkar. Video görüntüsü, bilimsel görüntü, bireşim görüntüsü üzerinde çalışanlar bunun tam tersini yaparlar. Onu sanat yapıtına dönüştürmek için hammaddeyi ve makineyi kullanırlar. Warhol'unsa kendisi bir makinedir. Gerçek mekanik değişim onda gerçekleşmiştir. Başkaları, yanılsamayı gerçekleştirmek için tekniği kullanır. Warhol, bize, bugün resmin yanılsamasından çok daha üstün olan tekniğin katıksız yanılsamasını –temel yanılsama olarak tekniği– sunar.

Warhol'un görüntüleri, sıradan görüntüler değildir; bunun nedeni sıradan görüntüler olmaları durumunda sıradan bir dünyanın yansıması niteliğinden öteye gidemeyeceklerinden değil, yorumlanacak bir konu içerme savını gitmemelerinden kaynaklanır. Bunlar, görüntünün en küçük bir değişiklik olmaksızın saf figürasyon düzeyine yükselmesinden ortaya çıkmışlardır. Aşkınlık ortadan kalkar, ama bunlar her türlü doğal anlamını yitirerek yapay ışığının tüm gücüyle boşlukta göz kamaştıran göstergenin gücüne yükselirler.

Gizemli bakış açısı içinde en küçük ayrıntının aydınlanması, kendisini aydınlatan ilahi bir içgüdüden, onun içinde yer alan aşkınlığın sezinlenmesinden doğar. Bizim içinse, tersine, dünyanın akıllara durgunluk veren şaşmazlığı, bu dünyadan kaçan bir özün, artık onun içinde yer almayan bir doğruluğun sezinlenmesinden gelir. Simülakrın, daha açık olarak da kitle-iletişim ve sanayiye ilişkin simülakrın titiz bir biçimde algılanmasından doğar. İşte, Warhol ve onun görüntüyü, görüntünün katıksız ve boş biçimini bir dizi içinde oluşturduğu dayantı, esrik ve anlamdan arınmış ikon anlayışı budur. Bu, hem bizim yeni gizemimiz, hem de, dünyanın her ayrıntısının, her görüntünün giz açıcı niteliğini sürdürürken ortada açılacak hiçbir gizin olmaması anlamında mutlak karşı-gizemdir.

Bu fetişist değişim, Warhol'u Duchamp'dan ve tüm öncüllerinden ayırır. Çünkü Duchamp, Dada ve gerçeküstücülerle, temsiliyeti yapıçözüme uğratmaya ve sanat yapıtını parçalamaya uğraşan herkes hâlâ bir avangard akıma dahildir ve şu ya da bu biçimde eleştirel ütopyaya bağlanır. Ne olursa olsun, biz modernler için sanat yanılsama olmaktan çıkıp bir düşünce olmuştur; eleştirel ve ütopik nitelik kazanmak üzere idol özelliğinden sıyrılır; bunu da özellikle nesnesini gizemli olmaktan çıkardığında ya da Duchamp'da olduğu gibi, şişe altlığıyla gündelik gerçekliğin tüm alanına bir çırpıda estetik boyut kazandırdığında yapmış olur.

Bu durum, patlamış mısır veya çizgi filme yönelttiği lirik bakış açısıyla Pop Art'ın bir kesimi için hâlâ geçerliliğini korur. Burada sıradanlık, estetik kurtuluşun ölçütü, sanatçının yaratıcı öznelliğini yüceltme aracı durumuna gelir. Sanatın ideal uzamının ve öznenin ideal konumunun altını daha iyi çizmek için nesneyi yok etmek olarak tanımlanabilir bu kurtuluş stratejisi. Warhol ise ne bir avangard akıma, ne de ütopyaya bağlanır. Ve ütopyayla giriştiği hesaplaşma, ütopyayı başka yere yansıtmak için değil, doğrudan onun bağrına, daha açık bir deyişle hiçbir yerin merkezine yerleşmek içindir. Bu, hiçbir yer olmayan yer, onun kendisidir: Avangard uzamını böylece aşar ve estetiğin döngüsü-

nü böylece bir çırpıda tamamlar. Böylece bizi sanattan ve onun eleştirel ütopyasından nihayet kurtarır.

Modern sanat, nesnesinin yapıçözümünde çok ileri noktalara varmıştı, ama sanatçının ve yaratıcı eylemin hiçe indirgenmesinde Warhol daha ileri gitmiştir. Onun züppeliği buradadır; ama bu bizi sanatın tüm yapmacıklığından kurtaran bir züppel-iktir. Tam olarak istemdışı bir züppeliktir bu. Picabia'da, Duchamp'da makine, istemdışı düzenek niteliğiyle, yani modern dünyanın otomatik gerçekliği olarak değil de, gerçeküstücü mekaniklik niteliğiyle bulunur. Warhol ise doğrudan istemdışı makinesellikle özdeşleşir; görüntülerine bulaşıcı gücünü kazandıran da budur. Sıradanlıkla sıkı fıkı olsalar da, öteki sanatçıların, görüntülere ilişkin bu zincirleme tepki gücü yoktur. Çünkü, gerçek züppe olmamışlardır – sadece birer sanatçıdan ibarettirler. Bunların yapıtları, yapaylığın yarı yolunda kalırlar. Onlar da temsiliyetin gizini yitirmiş olmakla birlikte, bu durumun, aslında istemdışı züppelik içinde bir tür intiharı içerebilen sonuçlarını değerlendiremezler.

Warhol ile birlikte, asgari varolma iddiası, amaç ve araçların asgari stratejisi söz konusudur. Bu saydamlığın, bu titiz ifadesizliğin, kuşkusuz güç istencinin çağdaş bir yorumu olan bu anlamdan arınmış olma istencinin en güzel öyküsü olarak günceyi, Warhol'un tüm güncesini okumak gerekir.

Bir saplantı veya salonlara özgü yapaylık olarak kabul edilmek istenen şeyin gerisinde, «hiçbir şey eksik değildir, her şey oradadır. Duyarlıktan yoksun bir bakış. Belli belirsiz bir sevimlilik. Sıkıntının bitkinliği, saf bir tükeniş içindeki solgunluk, aşırı zariflik, özünde edilgen bir şaşırma hali, gizli ve büyüleyici bir malumat... Çiklet çiğneyen çocuğun saflığı, ümitsizlik içinde kök salmış bir parıltı, kendine hayran kalan bir özensizlik, mükemmellik derecesine yükseltilmiş bir farklılık hali, hafiflik, karanlık, röntgenci ve belli belirsiz bir uğursuzluk taşıyan bir

hale, büyülü, solgun ve konforlu bir mevcudiyet, bir deri ve kemik...» *From A to B and Back Again: The Philosophy of Andy Warhol* [A'dan B'ye Felsefe].*

İkinci olarak, belki de bu nedenle Warhol'da görüntü sonsuza değin çoğaltılabilir ama ayrıntılarda derinleştirilemez. Bildiğim kadarıyla, Warhol'un bir yapıtının büyütülmüş bir detayı yoktur. Bunun nedeni, bu görüntülerin her birinin, ayrıntıyla bütün arasında bir farklılığın bulunmadığı ve bakışın tözden yoksun bir nesne içinde sanal varlığıyla karışıncaya değin dağıldığı bir hologram gibi işlev görmesidir.

Warhol'un kendisi de bir tür hologramdan başka bir şey değildir. Ünlü kişiler Factory'ye gelip, çevresinde dolanıp dururlar ama ondan hiçbir şeyi çekip çıkaramazlar; bir filtrenin ya da fotoğraf objektifinin içinden geçermişçesine onun içinden geçmeyi denerler. Gerçekten de o, bir filtreye veya objektife dönüşmüştür. Valerie Solanas ateş ederek bu objektifi kırmayı, kan akıp akmayacağını anlamak için bu hologramın içinden geçmeyi bile deneyecektir. Burada, Warhol'la birlikte şunu söylemenin tam sırası: «Benden daha yüzeysel olanın canı çıksın.» Ve Warhol de az kalsın bu yüzden ölecekti.

Warhol'da her şey yapaydır: Nesne yapaydır, çünkü özneyle değil, yalnızca nesne arzusuyla ilintilidir. Burada görüntü yapaydır, çünkü estetik bir taleple değil, yalnızca görüntü arzusuyla ilintilidir (ve Warhol'un görüntüleri, birbirlerini arzular ve üretir). Bu anlamda, Warhol, yabancılaşmanın son aşaması olan kökten fetişizm aşamasına –kusursuzluk derecesine vardırılmış paradoksal aşama– geçmiş ilk sanatçıdır.

Yalnızca fetişe yönelen bu son derece özel büyülenme biçiminin, boşluğun tekilliğine bağlanan bu fetişist esintinin ona ulaşmasını sağlayan da budur. Ve sözünü ettiği şu meşhur on beş dakikalık şöhret bu uç anlamsızlığa, çevresinde boşluk yaratan ve dolayısıyla tüm arzuların karşı konulmaz bir biçimde kendi-

* *From A to B and Back Again: The Philosophy of Andy Warhol*, Pan, London 1976, s. 17-18. (ç.n.)

sine çekildiği bu uç anlamsızlığa girebilme yetisidir. Bu anlamsızlık o denli kolay değildir. Arzunun boş uzamında yerler son derece pahalıdır.

Fetişler, düşüncenin mutlak gücü uyarınca, bir düş hızıyla aralarında iletişim kurarlar. Göstergeler kendi aralarında ertelenme ve farklılaşmaya dayanan bir ilişki kurarken fetişler ayrımsız bir düşünsel tözden yapıldıkları için dolaysız bir zincirleme tepkiye yol açarlar. Bu duruma, anlamları olmadıkları için gerçekdışı ve anlık olarak iletilen moda nesnelerinde de tanık olunur. Düşünceler de bu tür bir iletim biçimine sahip olabilirler: Bunları fetişleştirmek yeterlidir.

Warhol'da fetişizminin alabileceği bu cool, kendilerine karşı ilgisiz biçimler konusunda yanılmamalıyız. Bu mekanik züppeliğin gerisinde, aslında nesnenin, görüntünün, göstergenin, simülakrın gizil güç halinde yükselişi söz konusudur; en güzel örneğinin sanat piyasasının kendisi olduğu değerin kuvve halinde yükselişiyle aynı zamanda gerçekleşir bu. Nesnelerin yine gerçek ölçüsü olarak sayılabilecek fiyatın yabancılaşmasından uzağız. Piyasa kavramını patlatan ve aynı zamanda sanat yapıtını sanat yapıtı niteliğiyle yok eden değerin vecd hali içindeyiz. Görüntünün gerçeği yok etmesinde ve her türlü estetik değere bir son verecek biçimde değerinin artmasında Warhol doğal olarak suç ortaklığı yapmıştır.

Warhol, hiçi görüntünün merkezine yeniden yerleştirmiştir. Bu bakımdan, onun büyük bir sanatçı olmadığı söylenemez: Onun için ne mutlu ki, sanatçı filan da değildir. Yapıtlarının tüm beklentisi de, sanat ve sanatçı kavramlarına meydan okumaktır.

Sanatın egemenliği, yanılsamanın uzlaşımsal bir biçimde, yanılsamanın çılgınca etkilerinin yayılmasına engel olan, yanılsamayı aşırı bir görüngü olarak savuşturmaya dayanan bir uzlaşım içinde yönlendirilmesine dayalı bir egemenliktir. Estetik, dünyanın toptan yanılsamasına ilişkin bir yüceltme biçimi olarak, dünya düzeni üstündeki öznenin hâkimiyetini yeniden kurar; aksi takdirde bu yanılsama bizi yok ederdi.

Başka kültürler, bu yanılsamanın içinde kurban etmeye ilişkin bir denge oluşturmayı deneyerek onun acımasız kesinliğini kabul etmişlerdir. Biz modern kültürlerse artık yalnızca gerçekliğe inanıyoruz (kuşkusuz bu, yanılsamanın en sonuncusudur), ve estetik biçim adını verdiğimiz simülakrın bu işlenmiş, uysal biçimi aracılığıyla yanılsamanın yıkımlarını azaltmayı seçtik.

Bu estetik biçimin bir tarihi vardır. Ama bir tarihi olduğu için ancak tek bir zaman boyutu vardır ve belki de bu geçmişin, simülakrın bu kısıtlı ve uzlaşımsal biçiminin, koşulsuz bir simülakr adına, bir başka deyişle, bizimkinden önceki tüm kültürlerin insanlık dışı bütün olağanüstü şeyleriyle yeniden bağlantıya gireceğimiz yanılsamanın ilk sahnesi adına yok olup gitmesine ancak şimdi tanık oluyoruz.

Warhol, bu koşulsuz simülakrın resmidir.

Warhol bir *mutant*'dır.

Makineleşmenin, kendini makineleştirmenin bu aşamasında, artık eleştirel uzam, özne ve nesnenin karşılıklı var olduğu bir uzam değil, özneyle nesnenin karşılıklı olarak yok olduğu paradoksal bir uzam vardır. Bu biraz da, nesnenin tek gerçekliğinin, bir hesap ekranı üzerindeki izlerinin gerçekliği olduğu, öznenin konumuyla nesnenin konumunun eşanlı bir biçimde kaybolduğu bugünkü bilimleri andırır. Bu yeni bilimsel uzam kendi başına paradoksal bir uzamdır. Warhol'un görüntülerinin gerisinde Warhol'un öznesinin olmaması gibi, parçacıkların yörüngelerinin izlerini taşıyan ekranların gerisinde de gerçek bir evren yoktur. Bilimin artık tam anlamıyla bilim olmaması gibi, bu da kuşkusuz artık sanat değildir – paradoksal bir bilim nedir? Bu paradoksal aşama bizimkidir ve tersine çevrilemez.

Sonuçta, Warhol'un eleştirel veya eleştirel olmayan değeri, kitle iletişim ya da sermaye düzeniyle sürdürdüğü işbirliği üze-

rine sürdürülen bitmek tükenmek bilmeyen kalem tartışmalarına bir son vermek gerekmektedir. Ortada gerçek anlamda bir sözce bile olmadığına göre Warhol'un evreninde bir şeyleri ifşa etmek elbette söz konusu değildir. Ona gücünü kazandıran da budur. Her türlü eleştirel anlam, paradoksal konumu zayıflatmaktan başka bir işe yaramazdı. Her türlü olumsuzluk, aşırı bir görüngü olarak görüntüyü, bir başka deyişle görüntülerin dünya karşısındaki temel ilgisizliğini bozmaktan başka bir işe yaramazdı. Görüntünün gizemi, yüzeysel radikalliği ve somut masumluğu, her türlü yorumu boşluğa yansıtabilme yetisi burada yatar. Bunların etkisinin ve yoğunluğunun korunması, görüntülerin dünya karşısındaki ilgisizliğinin ve bizlerin de görüntüler karşısındaki ilgisizliğimizin (Warholcü) korunmasıyla sağlanabilir.

Öznenin imgeleminden yoksun olan nesnesiz görüntü böyledir. Aynen şu ünlü, kesici kısmı olmayan sapsız bıçak gibi. Gerçek bıçakta sap, kesici kısımla karşıtlaşırken ideal bıçakta sap yokluğu kesici kısmın yokluğuyla karşıtlaşır. Bıçağın, aynı zamanda hiçbir şeyin hiçbir şeyle karşıtlaşmadığı Warhol evreninin kusursuzluğu budur. Kimsenin kimseyle karşıtlaşmaması da, onun deyişiyle, ötekiliğin kusursuzluğudur; çünkü bu, şeyleri kendi aralarında, kişileri kendi aralarında birbirlerine bağlayan anlamsızlıktır.

Warhol, biz hepimizin gizliden gizliye olduğumuz gibi bilinmezcidir.* Bilinmezci, Tanrının var olmadığını savunmaz: Tanrı vardır (belki), ama ben buna inanmam. Warhol şöyle söyler: Sanat vardır (belki), ama ben buna inanmam. Ve buna inanmadığım için ben en iyiyimdir. Bu, ne kendini beğenmişlik ne de reklamlardaki kinik tutumdur. Bilinmezcinin mantığı budur. Cinsel fetişizme gelince, o da cinsel bakımdan ilgisizdir: Cinselliğe inanmaz, cinsellikle hiçbir ilgisi olmayan cinsellik düşüncesine

* Agnostik; gerçek ve saf varlığın, nesnelerin kendi öz varlıkları içinde bilinemeyeceğini savunan felsefe öğretisi. (ç.n.)

inanır ancak. Böylece, artık sanata değil, kendi başına estetik hiçbir nitelik taşımayan sanat düşüncesine inanırız yalnızca.

Warhol şunu da söyleyebilir: Eğer yaptığım her şeyin yalnızca bir blöf olduğundan emin olsaydım olağanüstü şeyler yapardım. Eğer yaptığım her şeyin benden kaynaklanmadığını bilseydim, harika şeyler yapardım. Bu, züppeliktir, ve aynı zamanda inanmayan birisinin inananlardan daha başarılı olacağına ilişkin bir meydan okumadır.

Warhol, kendini kesinlikle yormaz. Bilinmezci, Tanrıyı övmek veya varlığını kanıtlamak için çaba göstermeyecektir. Warhol, sanatın varlığını kanıtlamak için çabalamaz. Çünkü, temelde buna gerek yoktur. Sanatın pathosuna, acının pathosundan veya arzunun pathosundan daha fazla gerek duyulmaz. İşte stoacı bir özellik. Warhol'un iyi yanı, aynı anda stoacı, bilinmezci, püriten ve sapkın olmasıdır. Bütün bu nitelikleriyle, kendisini çevreleyen her şeye cömertçe güven duyar. Dünya vardır ve kusursuzdur. İnsanlar vardır ve keyifleri yerindedir. Yaptıklarına inanmaya ihtiyaç duymazlar, kusursuzdurlar. O, en iyisidir ama herkes harikadır. Yaratıcının ayrıcalığı hiçbir zaman böyle aşırılığa varan bir tür alaycılık içinde yok edilmemişti. Ve bu da ne horgörü ne de demagoji içinde gerçekleşti: Onda, bir tür patavatsız masumluğa, ayrıcalıkların kaldırılmasına ilişkin karşılık beklemeyen bir tavra tanık olunur. Onda, katharlardan* ve Kusursuzlar** kuramından bir şeyler vardır.

Genellikle sanat ve sanatçılara özgü kast anlayışından oldukça farklı olan bu Warholcü eli açıklık bir demokrasi ilkesinden kaynaklanmaz. Tam tersine: Bir yanılsama ilkesinden kaynaklanır (dünyanın, şeytanın bir yapay nesnesi ve aynı zamanda bu dünyada gerçekleşmiş kusursuzluğun yapay nesnesi olduğu anlayışı, Katharların*** iki temel kavramıdır. Aynı zamanda bunlar,

* Eflatun kökenli öğretilerde saf kavramların ortak adı. (ç.n.)

** Katharların (bkz. bir sonraki ç.n.) öteki adı. (ç.n.)

*** Ortaçağ'da Fransa'da kurulmuş bir Hıristiyan tarikat. İyilik ve Kötülük ilkelerini temel karşıtlık olarak kabul eder: Bu tarikatın anlayışına göre İyilik, tinsel dünyanın yaratıcısı Tanrının, Kötülük de somut dünyanın yaratıcısı Şeytan'ın iyeliğindedir. (ç.n.)

Kilise'nin gözünde iki temel sapkınlıktır ve bugün de siyasal ve törel ortodokslukIarda bu niteliklerini sürdürürler.) Gerçekten de yanılsama, olabilecek en eşitlikçi, en demokratik ilkedir: Herkes, bir yanılsama olarak dünya karşısında eşitken, içinde her türlü eşitliksizliğin ortaya çıktığı Doğruluk ve Gerçeklik olarak dünyada kesinlikle eşit değilizdir.

Bu nedenle Warhol kusursuz, herkes için eşit bir figürasyonun senaristliğini başarıyla üstlenir. Aynı zamanda yanılsama da ürettikleri için bütün görüntüler iyidir. Bütün insanlar harikuladedir ve bunlardan yapılan klişelerin tümü başarılıdır. Bu, figürasyonun evrensel demokrasi anlayışıdır. Warhol de figürasyondan başka bir şey yapmaz. Marylin bir figürandır: Ancak katıksız bir figürasyon içinde yer aldığı için yıldızdır. Valerie Solanas Warhol'a ateş ettiğinde, bir figürana ateş eden figürandan başka bir şey değildir. Asistanları figürandır; onun için, onun yerine çalışırlar. Yalnızca sahne ve kitle iletişim dünyası değil, siyasal ve törel dünyanın bütünü de figürasyondan kaçamaz. Modern dünyamızın, kayıtsız şartsız simülakrıyla birleşen fizikötesi bir durumu söz konusudur. Aradaki fark, doğalcı önyargımıza bağlı bunaltıcı bir görüş oluşturacak yerde Warhol'un bu figürasyon durumundan ikinci bir doğa gibi yararlanmasından kaynaklanır. Bir makine tümüyle yabancılaştığından mutsuz olması gerekirdi. Warhol ise hayır: O makinenin mutluluğunu, dünyayı öncekinden daha aldatıcı kılan mutluluğu icat eder. Çünkü, tüm tekniklerimizin yazgısı burada; dünyayı daha aldatıcı kılmakta yatar. Warhol bunu, modern dünyanın toptan yanılgısını makinenin ürettiğini anlamıştır ve dünyanın bir tür değişmesini bu makinesel figürasyonun coşkulu yanını alarak başarmıştır; buna karşın kendini sanat olarak kabul eden sanat, ancak bayağı bir simülasyona figüranlık yapar.

Ün konusunda, Warhol'un konumu son derece yalındır. Görüntülerin anlamsızlıklarına dayanmaları gibi, ün de can sıkıntısına dayanır. Güncede, kendi yaşamına ilişkin dikkate değer bir ilgisizliğe ününü titizlikle oluşturma eşlik eder. Ün, kendi yaşamına ilgi duymayan oyuncuyu aydınlatan rastlantısal bir projektör ışığı gibidir; bu, sıradışı küçük bir olay, yapay ışıkla sıradanlıktan çıkarılmış bir varoluşun halesidir. Bütün olay bir aydınlatma sorunudur. Dehanın doğal ışığı enderdir, ama dünyamıza egemen olan yapay ışık o denli boldur ki, ister istemez herkes bundan nasibini alacaktır. Bir makine bile ün kazanabilir ve Warhol bu mekanik ünden, sonuçsuz kalan ve iz bırakmayan ünden başka bir şeyi amaçlamamıştır. Bu ün, günümüzde bütün şeylerin seçilme, bakışların onayını alma istemlerinden kaynaklanır. Onun, kendi reklamını yaptığı söylenir. Ama öyle değildir: Dünyanın, teknik aracılığıyla, görüntüler aracılığıyla düşgücümüzü silinmeye, tutkularımızı dışa açılmaya zorlayarak, bizim kendi çıkarımıza uygun görüntüler elde etmek için zaten ikiyüzlülükle uzattığımız aynayı kırarak kendisi için yaptığı dev reklamın medyumudur.

Bu nedenle Warhol sanat tarihi içinde yer almaz. Yalnızca dünyada yer alır. Onu temsil etmez, onun bir parçası, katıksız durumda bir parçasıdır. Bu nedenle, sanatın bakış açısından ele alındığında düş kırıklığı yaratabilir. Bizim dünyamızın bir yansıması olarak ele alındığında, yetkin bir kesinlik sunar. Aynı dünyanın kendisi gibi: Anlam açısından bakıldığında, dünya açıkça düş kırıklığına uğratır. Görüntü ve ayrıntı açısından bakıldığında, yetkin bir kesinlik sunar. Warhol makinesi, dünyayı maddi kesinliği içinde süzmeye yarayan bu olağanüstü makine de böyledir.

Kimse bu makineyi betimleyeceğini iddia edemez. Bu, Warhol'la harfiyen bir suç ortaklığını, makinesel bir suç ortaklığını içerecektir. Oysa, herkesin bir makine olma şansı yoktur.

Objects in this mirror*

«I'll be your mirror!»** – öznenin formülü budur. «We shall be your favorite disappearing act!» – nesnenin sloganı budur (aşağı yukarı şöyle aktarılabilir: En gözde kaybolma mekânınız olacağız). Ayrıca, bu kaybolmanın Öteki'nin ortaya çıkmasına sahne olması da gerekir. Çünkü, onun için tek varolma biçimidir bu. Üretim biçimi doğrultusunda meydana getireceğiniz her şey, olsa olsa sizin kendi görüntünüz olacaktır. Yalnızca kaybolma biçimi uyarınca varan şeyler gerçek anlamda ötekiyi oluşturur.

* "Bu aynadaki nesneler" (ç.n.).
** "Sizin aynanız olacağım!" (ç.n.)

Varlıklar, nesneler öyle bir nitelik sunar ki, kaybolmaları onları değiştirir. Bizleri bu anlamda aldatırlar ve yanılsamaya yol açarlar. Ama yine bu anlamda kendilerine bağlıdırlar ve bizim de, titiz ayrıntıları, özenli figürasyonları, görünüşlerinin ve bağlantılarının duyarlı yanılsaması içinde onlara bağlı kalmamız gerekir. Çünkü yanılsama gerçeklikle karşıtlaşmaz, kayboluşunun işaretleriyle gerçekliği kuşatan daha kurnaz bir gerçekliktir.

Fotoğrafı çekilen her nesne, geride kalan her şeyin kaybolmasının bıraktığı izden başka bir şey değildir. Dünyanın kalanından olağanüstü bir biçimde silinen bu nesnenin tepesinden, dünyanın önü kapanmaz bir manzarasına sahip olursunuz.

Her ayrıntıda var olan, her ayrıntıyla güçlenen dünyanın yokluğu – yüzünün her çizgisiyle güçlenen öznenin yokluğu gibi. Ayrıntının bu aydınlanması, bir beyin jimnastiğiyle ya da duyuların kurnazlığıyla da elde edilebilir. Ama burada, teknik, herhangi bir güçlükle karşılaşmaksızın bunu gerçekleştirir. Bu, belki de bir tuzaktır.

Fotoğraf, gerçek zamanda bir görüntü değildir. Negatifin anını, negatifin askıya alışını, dünyanın veya nesnenin görüntü içinde yok olmasından önce, görüntüye var olma olanağını tanıyan bu belli belirsiz zaman farkını barındırır içinde – gerçekliğin daha baştan kaybolduğu bireşim görüntüsünde, bu olanaklı değildir. Fotoğraf, kaybolma anını ve dolayısıyla daha önceki bir yaşamın gerçeğiymişçesine, gerçeğin çekiciliğini sürdürür.

Fotoğrafın sessizliği. Sessizliğin ancak dayatılabildiği ama bunda da başarılı olunmadığı sinemadan, televizyondan, reklamdan

farklı olarak, fotoğrafın en kıymetli niteliklerinden birisidir bu. Her türlü yorumu bir yana bırakan (ya da bırakması gereken!) görüntünün sessizliği. Ama, aynı zamanda gerçek dünyanın gürültülü bağlamından kopardığı nesnenin sessizliği. Fotoğrafı çevreleyen şiddet, hız, gürültü ne olursa olsun, fotoğraf, nesneyi hareketsizliğe ve sessizliğe teslim eder. Karmaşanın ortasında ıssızlığın eşdeğerlisini, görüngüsel hareketsizliği yeniden yaratır. Kentleri ve dünyayı sessizlik içinde bir baştan bir başa katetmenin tek yolu fotoğraftır.

Fotoğrafın, takınaklı, narsis, kendinden geçirici bir yanı vardır. Yalnızların etkinliğidir. Fotoğrafın görüntüsü onarılamaz; nesnelerin belli bir andaki durumu gibi geri getirilemez. Her düzelti, her değişiklik bütün mizansenlerde olduğu gibi itici bir estetik özellik taşır. Fotoğraf öznesinin uzam ve zaman içindeki yalnızlığı, nesnenin yalnızlığıyla ve onun özünden kaynaklanan bağlantılıdır. İyi bir biçimde fotoğraflanan her şey, ayırt edici kimliğini bulmuş olan, bir başka deyişle artık ötekinin arzusuna gereksinimi olmayandır.

Köklü tek arzu, ne bende eksik olana duyduğum arzu, ne de benim eksikliğimi duyanın (bu, ilkinden daha da karmaşıktır) arzusu değil, benim eksikliğimi duymayanın, bensiz de pekâlâ var olabilenin arzusudur. Benim eksikliğimi duymayan birisi, işte, temel başkasılık budur. Arzu, her zaman bu yabancı kusursuzlukta olan kişinin arzusudur; aynı zamanda bu kusursuzluğu kırma, onu bozma arzusudur. Bu anlamda, ancak kusursuzluğu ve dokunulmazlığı paylaşılmak ve kırılmak istenen şey için içimizde bir şeyler kımıldar.

Fotoğrafın nesnel büyüsü nereden kaynaklanır? Bunun nedeni, her şeyi nesnenin üstlenmiş olmasıdır. Fotoğrafçılar bunu hiçbir zaman kabul etmeyecek ve tüm özgünlüğün, kendi bakış açıları

içinde yer aldığını savunacaklardır. Kendi öznel bakış açılarıyla fotoğraf çekme eyleminin tepkeli mucizesini birbirine karıştırarak, çok değerli fotoğrafları böylece çekerler.

Baştan çıkarma gücü çok daha yüksek olan yazıda, durum tümüyle farklıdır – buna karşın, fotoğrafın şaşırtma gücü yazınınkinin çok üstündedir. Bir metnin, kendisini bir gölge, bir ışık, bir madde, bir fotoğraf ayrıntısı denli birdenbire, apaçık olarak gözler önüne sermesine son derece seyrek tanık olunur. Böyle bir şeye bazen Gombrowicz veya Nabokov'un metinlerinde, bu metinlerin ilksel karmaşanın izlerine, nitelikten yoksun şeylerin maddi, nesnesel şiddetine, sıfır noktasına indirgenmiş bir dünyanın erotik gücüne yeniden ulaştığı anlarda tanık oluruz.

Bireyleri ve yüzleri fotoğraflamanın güçlüğü buradan kaynaklanır. Bunun nedeni, ruhbilimsel netleştirmenin yetersiz kaldığı yerde fotoğrafa ilişkin netleştirmenin olanaksızlığıdır. Nesnenin tersine, özne hiçbir zaman işbirliğine girmez – objektifi titretir. Herhangi bir insan öyle bir mizansene, o denli karmaşık bir ayrıştırmaya sahne olur ki, kendine rağmen benzerliğin etkisine kapılan objektif, onu bütün ayırt edici kimliğinden sıyırır. Ayna evresinden* geçmedikleri için yakalarını her türlü benzerlikten kurtaran nesneler için böyle bir sorun yoktur.

Şöyle söylenir: Daima yakalamaya değer, en sıradan varlığın gizli kimliğini gözler önüne serdiği bir fotoğraf anı vardır. Ama ilginç olan bu varlığın gizli ötekiliğidir, ve kimliği görünüşlerin ardında arayacak yerde maskeyi, bize musallat olan ve kimliğimizden saptıran figürü kimliğin ardında aramak gerekir: günün birinde, gerçekten de bir anlığına her birimizin kafasını kurcalayan maskeli ilah.

Nesneler, vahşiler, hayvanlar, ilkeller için ötekilik kesindir, tekillik kesindir. Nesnelerin en anlamsızı «öteki» olandır. Özne

* Bkz. J. Baudrillard, *Amerika*, Çev.: Yaşar Avunç, Ayrıntı Yay., 1996, İstanbul, s. 50. (ç.n.)

içinse bu hiç de bu denli kesin değildir. Çünkü özne –bu, onun zekâsının bir bedeli midir yoksa aptallığının mı bir göstergesidir?– genellikle benzeri görülmemiş çabalar pahasına, ancak kimliğinin sınırlarında var olmayı başarır. Bu süreci savuşturmayı ümit edebilirse, bunun nedeni varlıkları kendi gözlerinde biraz daha gizemli, birbirlerine göre biraz daha yabancı kılmaktır. Sözgelimi, fotoğraf eyleminde varlıkları nesne gibi görmek değil, onları nesneye dönüştürmek dolayısıyla onları öteki kılmak, bir başka deyişle oldukları gibi almak söz konusudur.

Eğer yanılsamanın bir gizi varsa, bu giz, dünyayı kendisinin örneği olarak değil, olduğu gibi almaya dayanır. Bu, yanılsamanın biçimsel gücünü dünyaya geri vermektir; bu da içkin bir biçimde yeniden «şeyler arasında bir şey» haline gelmekle aynı şeydir.

Çuang-Sü ve Huey-Sü, Hao ırmağının seti üzerinde geziniyorlardı. Çuang-Sü: «Bakın, golyan balıkları nasıl da keyiflerince geziniyorlar! İşte balıkların sevinci de bu.»

«Siz bir balık değilsiniz,» dedi Huey-Sü. «Balıkların nasıl sevindiğini nerden biliyorsunuz ki?»

«Siz, ben değilsiniz,» diye sözlerini sürdürdü Çuang-Sü. «Balıkların nasıl sevindiğini bilmediğimi nereden biliyorsunuz ki?»

«Ben, siz değilim,» dedi Huey-Sü, «ve elbette sizin neyi bilip bilmediğinizi bilmiyorum. Ama siz de kuşkusuz bir balık olmadığınıza göre, balıkların nasıl sevindiğini bilmediğiniz gün gibi açık.»

«İlk sorumuza geri dönelim,» dedi Çuang-Sü. «Siz bana: Balıkların nasıl sevindiğini nereden bildiğimi sordunuz. Nasıl bildiğimi sorduğunuza göre, benim bunu bildiğimi biliyordunuz. Biliyorum, çünkü Hao ırmağının kıyısındayım.»

Babil sendromu

Dünyaya acımasız yanılsamasını, amansız belirsizliğini yeniden kazandırmak için tek çözüm vardır: bilgilendirim ve programlamanın çözülüşü,* kusursuzluğun başarısızlığa uğraması.

Babil Kulesi'nin yapılmasıyla kusursuz cinayetin çok yakının-dan geçtik. Neyse ki Tanrı, dilleri ayırarak, insanlar arasında karışıklık tohumları ekerek duruma el koydu. Çünkü, dillerin ayrılması, ancak anlam ve iletişim bakımından bir yıkımdır. Dilin kendisi bakımından, dilin zenginliği ve özgüllüğü bakımındansa Tanrının bir lütfudur – Tanrının, insanları cezalandırmak olan gizli amacına rağmen. Ama kim bilir? Belki de bu,

* Désinformatiton", "déprogrammation". (ç.n.)

Kadiri Mutlak'ın bir kurnazlığıdır.

Dillerin tümü, hiçbiri dışarda kalmaksızın tümü, güzelliklerini ancak karşılaştırılamaz, birbirlerine indirgenemez olmalarından alırlar. Bu ayrım aracılığıyla çekiciliklerini kazanır, bu ötekilik aracılığıyla özlerindeki işbirlikçi niteliklerini taşırlar. Gerçek lanet, bizim dilin evrensel programlanmasına tutsak edildiğimizde ortaya çıktı. Bütün dillerin, anlamın ve sağduyunun gölgesinde uyum içinde olabileceği iletişimin demokratik kurmacası. Bilgilendirimin, özgün metni geçersiz kılan evrensel bir çevriyazı biçiminin kurmacası. Sanal dillerle birlikte, anti-Babil'i, evrensel dili, içinde tüm dillerin birbirlerine karıştığı ve kendilerini birbirlerine peşkeş çektiği gerçek Babilona'yı icat etmek üzereyiz. Ötekiliğin büyülü yanılsamasıyla karşıtlaşan gerçek bir iletişim pezevenkliği.

Sanki diller birbirleriyle uzlaştırılabilirmiş gibi!.. Bu varsayımın kendisi bile saçma. Farklı, birbirlerinden yalnızca farklı olsalardı belki gerçekleştirilebilirdi bu. Ama diller farklı değildir; onlar ötekidir. Çoğul değil, tekildirler. Ve tekil olan her şey gibi uzlaştırılamazlar. Tekili, çoğula yeğlemek gerekir. Dillerin kaçınılamaz ayrılığını tüm nesnelere yaymak gerekir.

Bu iletişim virüsüne yakalanan dilin kendisi de bir virüs patolojisinin etkisi altında kalmıştır. Bir bedenin mekanik ve organik saldırılardan acı çekmesi gibi, kuşkusuz dil de geleneksel olarak retorikten, içi boş söylemden, söz ishalinden, eşsözden rahatsızlık duyabilir – dil göstergesi de hastalanabilir, formunu koruyamayabilir ve eleştirel ve klinik bir inceleme, ona, sağlığını kazanma koşullarını yeniden sağlayabilir. Ama sanal dillerle, artık geleneksel bir form patolojisi değil, bir formül patolojisi, yalınlaştırılmış işlemsel komutlara mahkûm olmuş bir dilin, sibernetiğin patolojisi söz konusudur. Dilin elinden zorla alınan ötekilik de bu anda intikam alır ve çürümenin içsel virüsleri dile yerleşir; dilin mantığı bunlara karşı artık hiçbir şey yapamaz. Sayısal düzenlenime, kendi formülünü sonsuza değin yinelemeye tutsak olan dil, alaycı dehasının derinliklerinden, kendi kendini tek başına programsızlaştırarak, otomatik bir biçimde kendini bilgilendirimden yalıtarak intikam alır. (Dilin programlamasının çözülüşü, dilin kendi işi olacaktır! Dizgenin düzeninin çözülmeye uğraması, dizgenin kendi işi olacaktır!)

Bu programsızlaşmayı neden bireye ve toplumsal düzene – Babil sendromunu Babil Piyangosuna* – yaymayalım ?

Borgès'in kurgusu içinde her şey rastlantının toplu bir biçimde kabul edilmesiyle, konumların, yazgıların ve toplumsal düzenin rastlantısal dağılımıyla: piyango aracılığıyla başlar. Her varlık, burada özgün, benzersiz, mantıksal belirlenimden yoksun duruma gelir. Yine de bir aksama olmaz. Sonunda herkes bunu, ne olursa olsun, yine de saymacalıktan kurtulamayan geleneksel toplumsal düzene yeğler. Oysa rastlantının nesnel saymacalığı, açık belirsizlik, özgür iradenin maskelenmiş yanılsamasından daha iyidir. Sonunda herkes, Piyango'nun keyfine göre herhangi birisi olmayı; kişisel bir varoluştan çok, rastlantısal bir yazgıya sahip olmayı yeğler. Öyle ya da böyle, bugün zaten herhangi bir kimseye dönüştük. Ama bu dönüşüm çarpıcı bir biçimde, gerçek anlamda özgür, dışarıdan gelen bir irade uyarınca değil, utanılacak bir biçimde, istatistik karmaşa, toplu bir tekdüzelik içinde gerçekleşti.

İletişim içinde, bireyler, iç içelikleri ve sürekli karşılıklı etkileşim içinde bulunmaları nedeniyle aynı yazgıyı –aynı yazgı yokluğunu– paylaşırlar. İletişim, ötekiliğin ışınımlarına karşı kusursuz bir perde görevi yapar. İnsanların birbirlerine karşı yabancılığını, «hiçbir özelliği olmayan özgünlüğün» (G. Agambden) bu kişisel yazgısını korumak, yazgıları eşit kılan değiş tokuşun bu «toplumsal» programlamasını geçersiz kılmak için, rastlantının veya yeni bir oyun kuralının keyfiliğini işin içine

* J. L. Borgès'in bir öyküsü. (ç.n.)

katmak yeterlidir. Dünyanın otomatik yazısı karşısında: dünyanın otomatik olarak programsızlaştırılması.

Gerçek izlenimi uyandıran tüm yanılsamalardan (gerçekliğin yanılsaması da dahil olmak üzere) farklı olarak, oyunun yanılsaması kendini oyun olarak sunar. Oyunun kendisine inanılmasını talep etmemesi gibi, kendilerini yalnızca görünüşler olarak ortaya koyduklarında (sözgelimi sanatta), görünüşlere inanmak da söz konusu değildir. Ama oyuncular, yaptıklarına inanmadıkları için, oyunun kuralıyla olan ilişkileri daha da zorunlu bir nitelik alır: Bu, yasalarla olan bağlantıya kesinlikle benzemeyen simgesel bir sözleşme bağlantısıdır. Yasa gerekli, kural kaçınılmazdır. Kuralda anlaşılması gereken hiçbir şey yoktur. Tarafların da birbirlerini anlamaları gerekmez. Birbirleri için gerçek değildirler, yalnızca paylaşılabilen, bu bakımdan da, tek başlarına egemen olduklarını öne süren gerçek ve yasadan daha üstün olan aynı yanılsamanın işbirlikçisidirler.

Yanılsamanın gerçek anlamda tek demokratik ilke olacağı şeklindeki paradoksal oluşum da buradan kaynaklanır. Yasa karşısında kimse eşit değildir, buna karşın, saymaca olduğu için kural karşısında herkes eşittir. Sonuçta, gerçek tek demokrasi, oyun demokrasisidir. Bu nedenle yoksul sınıflar kendilerini kumara hırsla kaptırırlar. Her ne denli kumarda kazanç eşitlik içermese de –bu «talih»tir, ama bu eşitsizliğe ilişkin olarak vicdanınız önünde yanıt vermek zorunda değilsinizdir–, şansların dağılımı rastlantının da dağılımı olduğundan eşittir. Bu dağılım ne doğru, ne de yanlıştır. Sözgelimi Babil'in halkları, tam bir masumiyet içinde özgürce hareket etmelerine olanak tanıdığı için sonunda yazgının rastlantısal dağılımını yeğlemişlerdir. Belirsizlik bizim temel durumumuz olduğundan, kumarın mucizesi, bu belirsizliği bir oyun kuralına dönüştürmeye ve böylece doğal koşuldan kaçınmaya dayanır.

Oyun'a ve Piyango'ya, Tekillik'e ve Saymaca'ya ilişkin bu düşünceyle, evrenin tüm ayrıntılarını görüşü içinde kapsayan ve tüm hareketleri düzenleyen akılcı bir Tanrı saplantısı böylece son bulur. En küçük bir düşüncenin, bir kelebeğin en küçük kanat çırpışının yaratılışın genel programında hesaplanmış olabileceği savı, herkese en yüksek sorumluluğu yükleyeceğinden, tüketici bir durum ortaya çıkarır. Bizler, bu saplantıdan, Piyango'yla ve rastlantısal taşkınlıkla kurtulduk. Sayısız sürecin yalnızca bizsiz değil, Tanrısız, kimse olmaksızın gerçekleştiğini bilmek ne kadar da rahatlatıcı! Eskiler bizden daha kurnazdı. Dünyanın rastlantılarının, kaprislerinin sorumluluğunu tanrılara yüklemişlerdi; bu da onların istedikleri gibi davranmalarına olanak tanıyordu. Tanrılar, kumarı, kaosu, dünyanın gerçekliğini değil de yanılsamasını kendilerinde cisimleştiriyordu. Belki de Oyun ve Kaos kuramıyla bu tarihsel sorumluluktan, bilimin ve dinin sömürdüğü kurtuluşun ve gerçeğin bu terörist sorumluluğundan kurtulmak ve Eskiler'in sahip olduğu özgürlüğe yeniden kavuşmak üzereyiz.

Kökten düşünce

«Roman yaşamla arasındaki kaçınılmaz benzerlikler bakımından değil, daha çok, kendisini yaşamdan ayıran ölçüsüz farklılıklar bakımından bir sanat yapıtıdır.»

Stevenson

Böylece, düşünce, gerçekle arasındaki kaçınılmaz benzeşimler bakımından değil de, daha çok kendisini ondan ayıran ölçüsüz farklar bakımından bir değer kazanır.

Yaşamak için kendi varoluşuna inanmak gerektiği doğru değildir. Kaldı ki bilincimiz, hiçbir zaman varoluşumuzun gerçek zamandaki yankısı değil, sonradan ortaya çıkan bir yankı, öznenin ve kimliğinin dağıldığı ekrandır (ancak uykuda, bilincimiz yerinde değilken ve ölümde gerçek zamanda var olur, kendimizle özdeş hale geliriz). Bu bilinç, gerçekliğe bir meydan okuma ve dünyanın gerçekliğine değil de nesnel yanılsamasında bir taraf

olma durumuna bağlanır. Bu meydan okuma, kendimizin ve türümüzün yaşamda kalması için, başka bir dünyaya yönelik tinsel tesellilerimizden kavnaklanan gerçekliğe ve varoluşa inançtan daha fazla bir yaşamsal öneme sahiptir. Dünyamıza gelince, o olduğu gibidir ama bu durum onun daha gerçek olmasını gerektirmez. «İnsanoğlunun en güçlü içgüdüsü, doğrulukla, dolayısıyla gerçekle çatışmaya girmesidir.»

Gerçekliğe inanmak, dinsel yaşamın temel biçimlerinden birisidir. Bu, anlağın bir zayıflığıdır, sağduyunun bir zayıflığıdır, ama aynı zamanda ahlâkın tutkulu yandaşlarının ve ussallık havarilerinin en son kalesidir. Neyse ki kimse, hatta bunu uygulayanlar bile elbette bu ilkeye göre yaşamaz. Gerçeğe kimse köklü bir biçimde inanmadığı gibi kendi yaşamının kesinliğine de inanmaz... Bu, çok can sıkıcı bir şey olurdu.

Hadi canım, der ikiyüzlüler, gerçekliği yaşamda acı çekenlerin, ve gerçeğe ve de var oldukları olgusuna hakları bulunanların gözünden de düşürmeye kalkışmayacaksınız herhalde. Üçüncü Dünya için yapılan itirazın aynısıdır bu: Bolluğu, açlıktan ölenlerin gözünden düşürmeye kalkışmayacaksınız herhalde. Ya da: Sınıf çatışmasını, kendi kentsoylu devrimlerini yapma hakkına bile sahip olmamış halkların gözünden düşürmeye kalkışmayacaksınız. Veya: Feminist ve eşitlikçi savları, kadın haklarından söz edildiğini bile duymamış olanların gözünden düşürmeye kalkışmayacaksınız, vb. Gerçeklik hoşunuza gitmiyorsa, başkalarını da bundan tiksindirmeyin! Bu bir demokratik ahlâk sorunudur: Billancourt'u* ümitsizliğe itmemek gerekir. Kesinlikle kimseyi ümitsizliğe itmemek gerekir.

Bu iyiliksever amaçların gerisinde derin bir küçümseme vardır. Öncelikle, gerçekliği bir tür yaşam sigortası veya sürekli bir arpalık, bir tür insan hakkı ya da günlük tüketim malzemesi bi-

* Paris'in, bir zamanlar sanayi merkezlerinin özellikle de otomotiv sanayiinin yoğun olarak bulunduğu bir banliyösü. (ç.n.)

çiminde benimsetmek gerekir. Ama, özellikle insanların bütün ümitlerini ancak varoluşlarının görünür kanıtlarına dayandırmaları beklenerek, bu Saint-Sulpice'çi gerçekçiliği onlara mal ederek, insanlar bön ve geri zekâlı yerine konulmaktadır. Bu küçümsemeyi, sağ olsunlar, gerçekçiliğin propagandacıları, kendi yaşamlarını bir olgu ve kanıt, neden ve sonuç yığınına dönüştürerek öncelikle kendi üzerlerine uygular. Düzenli bir hınç, her zaman önce kendisine yönelir.

Şu gerçektir, dünya gerçektir, gerçek vardır (O'nunla karşılaştım) derseniz kimse size gülmez. Bu bir simülakrdır, siz sadece bir simülasyon ürünüsünüz, bu savaş bir simülasyon ürünüdür derseniz herkes kıkırdar. Çocuksu bir şaka ya da müstehcen bir söz karşısında yaptıkları gibi zoraki ve küçümseyici bir gülüşle veya sarsılarak gülerler. Simülakr olan her şey tabu veya ahlâkdışıdır; tıpkı cinsellik ya da ölümle ilgili olan şeyler gibi. Oysa, aslında ahlâkdışı olan, daha çok, gerçeklik ve kesinliktir. Doğruluğun, insanları güldürmesi gerekirdi. Birinin, bu doğru, bu gerçek dediğinde herkesin elinde olmadan güldüğü bir kültüre ulaşmak amaçlanabilmelidir.

Tüm bunlar, düşünceyle gerçek arasındaki çözülmez bağı tanımlar. Belli bir düşünce biçimi gerçeğe bağlıdır. Bu biçim, düşünceye göndermede bulunulduğu ve gerçekliğin olası bir ideleştirmesi olduğu varsayımına dayanır. Diyalektik ve ısmarlama felsefi çözümlere ilişkin rahatlatıcı bir kutupsallıktır bu. Öteki düşünce biçimi, gerçeğin merkezinden uzak, diyalektiğe, hatta eleştirel düşünceye yabancıdır. Gerçeklik kavramının yadsınması bile değildir. Yanılsamadır, yanılsamanın gücüdür; bir başka deyişle, baştan çıkarmanın arzuyla, eğretilemenin gerçekle sürdürülen bir oyun olması gibi, bu düşünce biçimi de gerçeklikle sürdürülen bir oyundur. Bu kökten düşünce, ne felsefi bir kuşkudan ne ütopik bir aktarımdan ne de ideal bir aşkınlıktan kaynaklanır. «Gerçek» denilen dünyaya içkin maddi bir yanılsamadır.

Birden dışardan gelmiş gibi görünür. Bu dünyanın, başka bir dünya içinde karşı kutbunu oluşturması gibi görünür.

Ne olursa olsun, düşünce ile gerçek arasında uyumsuzluk vardır. Birinden ötekine zorunlu ve doğal bir geçiş hiçbir biçimde söz konusu olamaz. Aralarında ne dönüşümlülük ne de birbirlerinin seçeneği olmaları söz konusudur: Yalnızca ötekilik ve uzaklık bunları bir gerilim içinde tutar. Düşünceye tekilliğini bu kazandırır; dünyanın tekilliği içinde olaya dönüşmesi gibi düşünce de bu tekilliği aracılığıyla olaya dönüşür.

Kuşkusuz bu her zaman böyle olmamıştır. Aydınlanma Çağı'nın ve modernliğin gölgesinde, eleştirel düşüncenin ilk dönemlerinde, düşünceyle gerçekliğin uyumlu bir bağıntı içinde bulunduğu düşünülebilir. Boşinanca dayanan, dinsel veya ideolojik nitelik taşıyan belli bir yanılsamaya karşı etkinliğini sürdüren bu bağıntı özünde sona ermiştir. Bu eleştiri yıkıcı sonuçlar içeren dünyasallaşmasının ardından, XX. yüzyılın tüm siyasaları içinde ayakta kalabilmişse de, kavram ve gerçeklik arasındaki bu ideal ve zorunlu nitelikteki bağıntı, öyle ya da böyle, günümüzde yok olacaktı. Artık gerçekten kurtulmuş olan sanalın özerkleşmesi ve çılgınca, daha açık bir deyişle sınırsız bir biçimde özgöndergeli bir bakış açısı içinde kendi adına işlediğine tanık olduğumuz gerçeğin eşzamanlı özerkliği adına, dev bir teknik ve zihinsel simülasyonun baskısı altında çözülmüştür. Kendi ilkesinden bir bakıma dışlanan, yabancı konumuna yerleşen gerçek, kendi başına aşırı bir görüngüye dönüşmüştür. Bir başka söyleyişle, gerçeği gerçek olarak düşünmek olanaksızdır; ancak –yanılsama olarak– yörüngesinden çıkmış, başka bir dünyadan görülür biçimde düşünülebilir. Bizimki dışında başka bir gerçek dünyanın bulunmasının doğurabileceği şaşırtıcı deneyimi düşünelim. Dünyamızın nesnelliğini, Amerika'nın keşfiyle birlikte, hemen hemen aynı dönemde ortaya çıkardık. Oysa, keşfedilmiş olan bir şey artık hiçbir biçimde icat edilemez. Bizler de hâlâ icat edil-

meyi bekleyen gerçekliği böyle keşfettik (hâlâ keşfedilmeyi bekleyen gerçekliği böyle icat ettik).

Neden, düşsel dünyalar kadar gerçek dünyalar olmasın? Neden tek bir gerçek dünya var, böyle bir istisnanın nedeni ne? Doğrusunu söylemek gerekirse, tehlikeli bir boşinanç olarak düşlenmesi dışında, olası tüm dünyalar arasında bir gerçek dünyanın düşlenmesi olanaksızdır. Eleştirel düşüncenin vaktiyle (gerçek adına!) dinsel boşinançtan ayrılmış olması gibi bizler de gerçek dünyadan kopmalıyız. Haydi düşünürler, biraz daha gayret!*

Öyle ya da böyle, her iki düşünce türü birbirleriyle uzlaştırılamaz. Bunlar, birbirlerine karışmaksızın, olsa olsa tektonik levhalar gibi birbirlerinin üzerinden kayarak akışını sürdürür; zaman zaman bu düşüncelerin çarpışması veya birbirlerinin altlarından kayması, gerçekliğin içine yuvarlandığı bir fay çizgisi yaratır. Alınyazısı, her zaman bu iki güç çizgisinin kesişme noktası üzerinde yer alır. Aynı biçimde, kökten düşünce de anlamın ve anlam yokluğunun, gerçeğin ve gerçek olmayanın, dünyanın sürekliliğinin ve hiçin sürekliliğinin sert bir biçimde kesiştiği kavşak noktası üzerinde yer alır.

Hiçin değil de bir şeyin varolduğu üzerine iddiaya giren, nesnel ve çözülebilir bir dünyanın desteğine dayanmak isteyen gerçeğin söyleminin tersine, kökten düşünce, dünyanın yanılsaması üzerine bahse girer. Kökten düşünce, olgulardaki hakikat yokluğunu, dünyanın anlam yokluğunu teslim ederek, bir şeyin değil de hiçin olduğu şeklindeki tersine varsayımı ortaya koyarak, ve görünürdeki anlam sürekliliği altında yayılan bu hiçin peşinden koşarak kendinde bir yanılsama olmayı amaçlar.

Kökten kehanet, her zaman olguların gerçekliğinin olmamasının, somut durum denilen bu yanılsamanın öndeyişidir. Ancak bu yanılsamanın sezgisiyle başlar ve hiçbir zaman olguların nesnel durumuyla karışmaz. Bu türden her karışıklık, taşıdığı iletiyle karıştırıldığı için kötü bir haber (sözgelimi, gerçeğin kesinlikten yoksunluğuna, kimi olayların yersizliğine, değerlerimizin hiçliğine ilişkin haberler) ilettiğinde öldürülen ulağın durumuna benzer.

* Sade'ın *La philosophie dans le boudoir*'ındaki (*Yatak Odasında Felsefe*, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2002, s. 118) ünlü bir bölüme gönderme yapılıyor: "Fransızlar, cumhuriyetçi olmak istiyorsanız biraz daha çabalayın." (ç.n.)

Düşüncenin, gerçeğin düzeniyle karıştırılması –düşüncenin gerçeği tastamam bir çırpıda ortaya çıkarttığına ilişkin şu sözde «sadakat»– halüsinasyon niteliği taşır. Zaten bu karıştırma, dile ilişkin toptan bir yanlış anlamadan kaynaklanır; dil de, boşun sürekliliğinin, söylediği şeyin bağrındaki hiçin bu sürekliliğinin taşıyıcısı olduğuna göre, kendi maddiliği içinde anlamlandırdığı şeyin yapıçözümü olduğuna göre, kendi devinimi içinde bir yanılsamadır. Fotoğraf yananlam olarak betimlediği şeyin silinmesini, ölümünü içerdiğinden, kendisine yoğunluğunu kazandıran, böylece ister kurmaca isterse kuramsal olsun yazıya yoğunluğunu kazandıran şey, boşluk, geri plandaki hiçlik, anlam yanılsaması, hiçbir zaman oldukları şey olmayan olguların kendi alaycılığına karşılık gelen dilin alaycı boyutudur. Sözcüğü sözcüğüne: Bu olgular hiçbir zaman olduklarından daha fazla bir şey değildir ve hiçbir zaman yalnızca oldukları şeyden ibaret olmamışlardır. Acınası gerçeklikleri içinde olguların alaycılığı, tam olarak olduklarından başka bir şey olmamalarıdır; ama bu nedenle de ister istemez olduklarının ötesine geçerler. Çünkü, aşikâr varoluş olanaksızdır – hiçbir şey bilmecemsi bir niteliğe bürünmeden tam bir apaçıklık kazanamaz. Gerçekliğin kendisi de gerçek olamayacak denli apaçıktır.

Dil olayını kendi biçiminin ötesine bu alaycı geçiş oluşturur. Ve, eğer kavramları ahmakça harfi anlamlarında almak istemiyorsa –iletisiyle karıştırılan ulak, anlamıyla karıştırılan ve daha baştan kurban edilen dil– düşüncenin, dünyanın ve dilin bu temel yanılsamasını teslim etmeye çabalaması gerekir.*

* Bu paragrafta bütün bir Yahudi-Hıristiyan tarihi ve genel olarak da bir ulak-ileti

Düşüncenin talebi çifte ve çelişkilidir. Dünyadan kuşkulu bir gerçek çıkarıp almak üzere onu çözümlemek demek değildir. Olgular içinden kimi mantık yapılarını çıkarıp almak için, bu olgulara uyarlanmak demek değildir. Söz konusu olan, ele geçirilen gerçekliğin kendiliğinden besleyeceği, dolayısıyla zorunlu olarak doğrulanacak bir biçimi, bir yanılsama ve yanılgıdan çıkma matrisini ortaya koymaktır (yalnızca, zaman zaman objektifi biraz yerinden oynatmak gerekir). Çünkü gerçeklik, ancak varsayımlara boyun eğer, bunların tümünü doğrular; kurnazlığı ve intikamı da buradadır.

Kuramsal ideal, gerçekliğin yalanlayabileceği biçimde önermeler ortaya koymak, gerçekliğin bunlara şiddetle karşı çıkmaktan ve bu yolla da kendi gerçek kimliğini açığa çıkarmaktan başka bir çıkar yolu olmayacak biçimde önermeler ortaya koymak olabilirdi. Çünkü gerçeklik bir yanılsamadır ve her düşünce öncelikle onun maskesini çıkarmak zorundadır. Bunun için, düşüncenin kendisi de maskeli olmalı ve kendi doğruluğuna aldırmadan kendini göz aldatan bir yeme dönüştürmelidir. Bir çözümleme aracı, bir eleştiri aracı olmama yollu kibrini bir kenara bırakmalıdır. Çünkü dünya kendi kendini çözümlemek zorundadır. Dünya kendini bir gerçeklik olarak değil de yanılsama olarak açığa çıkarmak zorundadır. Dünyanın gerçekliğinin çözülmesi yine dünyanın kendi işi olacaktır.

Gerçekliği tuzağa düşürmek, ondan daha hızlı hareket etmek gerekir. Düşünce de, gölgesinden daha hızlı gitmelidir. Ama çok hızlı hareket ederse gölgesini bile kaybedebilir. Bir düşüncenin artık gölgesi olmaması...* Sözcükler, anlamdan daha hızlı gider,

kuramı sıkıştırılmış gibi. "Ahmakça", "harfi anlamda" uygulama ve/veya kurban etme, dışlama... Dikkat edilirse, bu "karıştırma" "eleştirel düşünce"de olduğu gibi ihbar edilip savuşturulmuyor, ama Baudrillard'ın düşünceye verdiği görevle bir bakıma "olumlanıp" dünyanın yanılsamasına teslim ediliyor. Ancak buradan bir "teslimiyet" mantığı değil, bir "alaya karşı alay", dünyanın otomatik yanılsamasına karşı otomatik yanılsama, kurnazlığa karşı kurnazlık mantığı çıkar gibi. (ç.n.)

* İki anlama gelen deyim, "düşünceden eser kalmaması..." şeklinde de çevrilebilir. (ç.n.)

ama çok hızlı hareket ederlerse, bu çılgınlık olur: Anlamın eksiltisi, göstergelerden alınan tadı bile kaçırtabilir. Bu durumda bu gölge ve işleyiş payı, bu düşünsel tutumluluk ve sabır payı neyle takas edilir – bu payı ne karşılığında birisine kakalarız? Bunu söyleyebilmek oldukça güç. Gerçekten de bizler, çok geç gelmiş ve gerçek gibi kendisi de gecikmeli bir saptamadan başka bir şey olmayan bir gerçekliğin öksüzleriyiz.

Asıl amaç, bir düşüncenin şeyler arasında bir şeye dönüşmek üzere düşünce olarak kaybolmasıdır. Düşünce, burada tamamına erer. Kendisini çevreleyen dünya ile ortak töze sahip olmaya başladığı için, ne görünmesine ne de düşünce olarak savunulmasına gerek vardır. Düşüncenin sessiz bir dağılmayla buharlaşması... Bir düşünce kesinlikle parıldamaya yönelik değildir; onun dünya içinde ve dünyanın onda görünür hale gelmesi eyleminde yitmeye yöneliktir. Bir kitap, ancak nesnesinin kaybolmasıyla biter. Tözünün iz bırakmaması gerekir. Bu, kusursuz cinayetin eşdeğerlisidir. Nesnesi ne olursa olsun, yazı, nesnesinde yanılsamanın ışımasına olanak tanımalı ve onu kavranılamaz –kavramın realpolitikçileri için kabul edilemez– bir gizeme dönüştürmelidir. Yazının amacı nesnesini bozmak, onu ele geçirmek, kendi gözlerinde kaybettirmektir. Toptan bir çözümü, Saussure'ün deyişiyle şiirsel bir çözümü, hatta Tanrının adının titiz bir biçimde dağılmasını amaçlar.

Kendisiyle ilgili olarak söylenenlerin (gerçek, direnen, tüm varsayımların gelip takıldığı şeydir) tersine, gerçeklik yeterince sağlam bir yapıdan yoksundur ve karmaşa içinde boyun eğmeye eğilim gösterir. En küçük bir kırılma hattının zincirleme tepkiye yol açtığı Buzzati'nin* Baliverna'daki çöküntüsünde olduğu gibi, gerçekliğin parçaları da boydan boya çöker. Borgès'in Hari-

* Dino Buzzati (Fransızca metinde iki t ile yazılmış), İtalyan yazar ve ressam (1906-1972). Burada, *Il crollo della Baliverna* (1954) başlıklı fantastik öyküye gönderme yapılmaktadır. (ç.n.)

ta ve Ülke'sinde olduğu gibi, her yerde parçalanmış kalıntılarına rastlanır.

Kendisini ihbar edenlere karşı artık direnmeyi bırakmakla kalmaz, kendi yanını tutanlardan bile gizlenir. Belki de bu; yandaşlarını kendi arzularıyla baş başa bırakarak, intikam almanın bir yoludur. Sonuçta, bu belki de bir dişi köpek değil de daha çok, dişi bir sfenkstir.

Daha incelikle de, kendisini yadsıyanlardan, onları paradoksal bir biçimde haklı çıkararak intikam alır. En kinik, en kışkırtıcı varsayım doğrulandığında, bu kötü bir oyundur; pervasız bir gerçeklik tarafından söylediklerinizin içler acısı bir biçimde doğrulanması karşısında eliniz kolunuz bağlanır.

Böylece, gerçekten inanmasanız bile, gerçeklik tarafından çürütüleceğini (Popper'e göre bilimsellik ölçütü) umarak simülakr düşüncesini öne sürersiniz.

Ne yazık ki yalnızca gerçekliğin fanatikleri tepki gösterir, gerçeklikse sizi yalanlıyormuş gibi görünmez, tam tersine: Bütün simülakrlar burada alabildiğine serbest kalır. Düşünceyi ortadan kaldırarak, bundan sonra simülasyonun bütün gösterişli retoriğinin ardına gizlenir. Bugün gerçeğin sürekliliğini simülakr sağlamakta, artık gerçeği değil de gerçeğin olmaması olgusunu, bir başka deyişle hiçin sürekliliğini saklayan da simülakrdır.

Gerçek karşısında yanlış yerde duran, kendi kavramının ortadan yok olduğuna tanık olan her düşüncenin düştüğü paradoks böyle bir nitelik taşır. Kendi içlerinde anlamdan yoksun olan olaylar, anlamı bizden çalarlar. Doğal türlerin ve virüslerin en düşmanca ortamlara kendilerini uyarlayabilmeleri gibi, bunlar da en düşsel varsayımlara kendilerini uyarlar. Olağanüstü bir öykünme yetenekleri vardır: Artık olaylara kendilerini uyarlayanlar kuramlar değildir, bunun tersi gerçekleşir. Böylece bizleri yanıltırlar, çünkü kendiliğinden doğrulanan bir kuram, artık bir kuram değildir. Düşüncenin gerçeklikle örtüşmesini görmek ürkütücüdür. Bu, kavramın can çekişmesidir. Gerçeğin yeniden

görünmesi, kavramının çöküşü demektir.
Düşüncenin dünya karşısında önde olması durumunu, bir dü-
şüncenin düşünce olarak kalmasını sağlayan mesafeyi kaybettik.
Düşünce sıradışı, önceleyici ve sınırda olmalıdır – gelecekteki
olayların yansıtılmış gölgesi. Oysa, günümüzde olayların akı-
şıyla sürükleniyoruz. Bunlar bazen geriledikleri izlenimi uyan-
dırırlar, aslında bizleri uzun bir süreden beri aşmışlardır. Şeyle-
rin simülasyonları yapılmış karmaşası bizlerden daha hızlı yol
almıştır. Hızlanma karşısında gerçeklik etkisi silinmiştir – hızın
anamorfozu. Olaylar, oldukları haliyle, kendilerine göre hiçbir
zaman gecikme içinde değillerdir, her zaman anlamlarının ileri-
sindedirler. Öngörülemez olayın, artık geriye yönelik betisinden
başka bir şey olmayan yorumun gecikmesi de buradan kaynak-
lanır.

Bu durumda ne yapmak gerekir? En çılgınca varsayımlara dö-
nüşmüş bir dünyada düşüncenin ayrışıklığına ne oluyor? Özel-
likle de, her şeyin, bütün beklentilerin de ötesinde, alaycı, eleş-
tirel, seçenek ve altüst oluş türünden modellerle uyum içinde ol-
duğu bir zamanda...
Bu durumda burası cennettir: Ölümsüzlük içinde Son Yar-
gı'nın ötesine geçilir – mesele burada yaşamda kalmaktır. Çün-
kü, ümidin cehennemin kapılarında kaçınılmaz bir biçimde son
bulması gibi alay, meydan okuma, önceleme, lanet burada biter.
Gerçekten de cehennem, bütün düşüncelerin koşulsuz gerçek-
leştiği cehennem, gerçeğin cehennemi burada başlar. Kavramla-
rın buraya varmaktansa kendi kendilerini yok etmeyi yeğleme-
lerinin nedeni açıklık kazanır (Adorno).

Bizden çalınan başka bir şey daha vardır: Duyarsızlık.* Dünya-

* *Indifférence*; burada kastedilen, daha çok düşüncenin gerçeğe göre özerkliği. (ç.n.)

nın özsel bir niteliği olan farklılıklar düzeni karşısında, zihnin bir niteliği olan duyarsızlığın gücü. Oysa bu nitelik, olağanüstü bir dünyada düşüncenin olağanüstülüğünün bizden çalınması gibi, duyarsızlaşmış bir dünya tarafından bizden çalınmıştır. Şeyler, olaylar birbirlerine ve duyarsızlaşan kavramlarına göndermede bulunduklarında, dünyanın denkliği, düşüncenin duyarsızlığıyla karşılaşır ve onu geçersizleştirir – sıkıntı da buradan doğar. Artık, ne ağız dalaşı ne de ulaşılacak hedef kalır ortada. Bu, ölü suların paylaşılmasıdır.

Duyarsız olmayan bir dünyada, farklı, coşkulu ve çelişkili, beklenti ve tutkularla dolu bir dünyada duyarsızlık ne de güzeldi! O zaman, ayrımsızlığın kendisi de aniden bir beklenti ve tutkuya dönüşüyordu. Dünyanın duyarsızlığını önceleyebiliyor ve bu öncelemeyi bir olaya dönüştürebiliyordu. Bugün, olguların gerçekliğine bunların kendilerinden daha fazla, anlamlarına bunların kendi görüntülerinden daha fazla duyarsız kalamayız. İşlemsel dünyamız duyumsamaz bir dünyadır. Oysa, tutkusuz bir dünyada tutkulardan arınmak, hedeflerini yitirmiş bir dünyada umursamaz olmak neye yarar?

Kökten düşünceyi savunmak söz konusu değildir. Savunulan her düşüncenin suçlu olduğu ve kendini tek başına savunamayan her düşüncenin yok olmayı hak ettiği düşünülür. Buna karşın, sorumsuzluğa, hiççiliğe, ümitsizliğe yönelik her türlü suçlamayla savaşmak gerekir. Kökten düşünce, hiçbir zaman ruhsal çöküntü niteliği taşımaz. Bununla ilgili büyük bir yanlış anlama vardır. Anlam ve içerik saplantısında bulunan, söylemin siyasal e-rekliliğini bir takınak durumuna getiren ideolojik ve töreci eleştiri, hiçbir zaman yazıyı, yazma eylemini, dilin şiirsel, alaycı, imalı gücünü, anlamla olan oyunu göz önünde bulundurmaz. Anlamın çözülmesinin orada, biçimin içinde, anlatımın biçimsel maddiliği içinde bulunduğunu görmez.

Anlam, her zaman mutsuzdur. Eleştirel düş kırıklığından

doğduğuna göre çözümleme, tanımı gereği mutsuzdur. Ama dil, yanılsamasız ve beklentisi kalmamış bir dünyayı belirtse bile mutludur. Kökten düşüncenin tanımı da bu olabilirdi: Mutlu bir biçim ve umut taşımayan bir kavrayış gücü.

Eleştirmenler, doğaları gereği mutsuz olduklarından, savaş alanı olarak her zaman düşünceleri seçerler. Söylem, her zaman anlam üretmeye eğilim gösterirken, dil ve yazının her zaman yanılsama ürettiğini görmezler – dil ve yazı, anlamın canlı yanılsaması, anlamın mutsuzluğunun dilin mutluluğuyla çözülmesidir. Yazanın gerçekleştirebileceği tek siyasal veya siyaset ötesi eylem budur.

Herkes düşünce sahibidir; hem de gereğinden fazla. Önemli olan, çözümlemenin şiirsel özgünlüğüdür. Yazma eylemini yalnızca bu doğrulayabilir, yoksa düşüncelerin acınası eleştirel nesnelliği değil. Düşüncelerin çelişkisini, dilin gücü ve mutluluğu içinde çözemezsek, bu çelişkinin çözümüne başka yerde asla ulaşamayacağız. «Hüznü ve yalnızlığı resimlemiyorum,» der Hopper, «yalnızca şu duvarın üstündeki ışığı resimlemeye çalışıyorum».

Ne olursa olsun, mutlu bir dil içinde umut kırıcı bir çözümleme, genellikle tanık olunduğu gibi mutsuz, sıkıntıdan umutsuzluğa düşüren ve yavanlığıyla moral bozan dil içindeki iyimser çözümlemeden daha iyidir. Bu idealist ve istençci düşüncenin dışavurduğu biçimsel sıkıntı, dünyaya ve kendi söylemine ilişkin ümitsizliğinin gizli göstergesidir. Gerçek bunalım düşüncesi de burada, kendi dillerini değiştirebilme gücünden yoksun oldukları halde dünyanın aşılması ve dönüşümünden başka bir şeyden söz etmeyen kişilerde ortaya çıkar.

Kökten düşünce, dünyanın nesnel bir gerçeklik ve onun deşifre edilmesi yönündeki her türlü çözümüne yabancıdır. Kökten düşünce deşifre etmez. Kavramların ve düşüncelerin anagramlarını oluşturur ve onları dağıtır ve tersinir bağlantıları aracılığıy-

la, anlamla birlikte anlamın temel yanılsamasına açıklık getirir. Dil, belirleyici bir strateji öğesi olarak dilin kendi yanılsamasını ve buradan da sonsuz bir tuzak, aklın çelinmesi, bütün zihinsel yeteneklerimizin inceltilmesi olarak dünyanın yanılsamasını hesaba katar. Bir anlam vektörü olmasına rağmen, aynı zamanda yanılsamanın ve anlam yokluğunun da aşırı iletkenidir. Dil, iletişimin zoraki işbirlikçisidir –biçimi aracılığıyla, seslerin ve ritmin tinsel ve maddi imgeleminden, dil olayı içinde anlamın dağılmasından yararlanır. Yapaya olan bu tutku, yanılsamaya olan bu tutku, bu fazlasıyla güzel anlam öbekleşmesini bozan tutkudur. Ve, dünyanın bilmecemsi işlevi olan düzenbazlığını, gizi olan yutturmacasını görünür kılan tutkudur. Hem de kendi düzenbazlığını –anlam düzenleyicisi değil, düzenbaz oluşunu– görünür kılarak. Bu tutku, dilin özgür ve tinsel kullanımı, yazının tinsel oyunu içinde ağır basar. Bu yapaylığın göz önünde bulundurulmadığı yerde, yalnızca zarafet yok olmakla kalmaz, anlamın kendisi de çözülemez duruma gelir.

Deşifre etmek değil, şifrelemek. Yanılsamayı çalıştırmak. Olay üretmek için yanılsama üretmek. Açık olanı bilmecemsi, çok fazla anlaşılır olanı anlaşılmaz, olayın kendisini okunamaz kılmak. Dünyanın içine terörist bir karmaşanın, kökten bir yanılsamanın, daha açık bir söyleyişle gerçeğin kökten düş kırıklığının tohumlarını ya da virüslerini ekmek için onun sahte saydamlığını daha da vurgulamak. Anlamın viral, zararlı, bozguncu düşüncesi, gerçeklik hastalığının erotik algılama biçimini üreten düşünce...

30'lu yıllarda yapılan yasadışı alkol ticaretinde olduğu gibi, düşüncelerin, kabul edilemez bütün fikirlerin, ulaşılamayan düşüncelerin yasadışı ticaretini gerçekleştirmek. Çünkü bizler yasaklamanın tam ortasında bulunmaktayız. Düşünce, son derece az bulunan, yasaklanmış ve kısıtlayıcı, gizli kurallar uyarınca gizli yerlerde üretilmesi gereken bir besine dönüştü.

Her şey yeraltında gerçekleşmek zorunda. Düşüncenin resmi pazarı, evrensel düzeyde kokuşmuş ve egemen durumda bulunan ruhban sınıfınca düşüncenin yasaklanmasının suç ortağı olarak kabul edilecek. Tümü de farkına varmadan *politically correct** olan eleştirel, bilgili ve sağduyularıyla düşünen aydınların her türlü müdahalesi, geçersiz ve aşağılayıcı olarak kabul edilecek.

Aydın komplonun bütün izini kendi içinde silmek. İçinden sonuç kısmını silmek için gerçeklik dosyasını kayıplara karıştırmak. Gerçekte, kendi yadsımasını, elimizde kalan bir parça gerçeklik aracılığıyla kendi kayboluşunu kışkırtan, gerçekliğin kendisidir. Tüm bu sorunun –dünya, düşünce, dil,– başka yerden geldiği ve bir büyü aracılığıyla yok olacağı duygusu buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü, dünya daha fazla var olmaya çalışmadığı gibi, kendini varoluş içinde korumaya da çabalamıyor. Tersine, gerçeklikten kaçmanın en tinsel yolunu arıyor. Düşünce aracılığıyla kendisini kendi kayboluşuna yönlendirebilecek şeyi arıyor.

Mutlak kural, size verileni geri vermenizdir. Hiçbir zaman daha azı değil, her zaman daha çoğu teslim edilir. Düşüncenin mutlak kuralı ise, dünyayı bize verildiği gibi –anlaşılmaz– ve eğer olanaklıysa biraz daha fazla anlaşılmaz kılarak iade etmektir.

* Yalnızca sözcük anlamı açısından "siyasal bakımdan doğru" bir ideoloji. (ç.n.)

Cinayetin öteki yüzü

Sanalla, yalnızca Gerçeğin ve Göndergeselin ortadan kaldırılması çağına değil, aynı zamanda Öteki'nin yok edilmesi çağına da giriyoruz.

Bu, yalnızca şu ya da bu topluluğu hedef alan etnik bir arındırmanın değil, ama bunun bütün ötekilik biçimlerine karşı saldırıya geçen bir etnik arındırmanın eşdeğerlisi olacaktır.

Olabilecek bütün tedavi biçimlerini devreye sokarak savuşturulan ölüm çağı.

Estetik cerrahi ile tuzağa çekilen yüzün ve bedenin çağı.

Sanal Gerçeklik aracılığıyla silinen dünyanın çağı.

Bireysel hücrelerin kopyalanmasıyla günün birinde yok edilecek olan bizlerin çağı.

Ve, sürekli iletişim içinde düpedüz çözünmekte olan ötekinin çağı.

Eğer bilişim, gerçekliğe karşı işlenen kusursuz cinayete sahne oluyorsa, iletişim de ötekiliğe karşı işlenen kusursuz cinayete sahne olmaktadır.

Artık öteki değil; iletişim.
Artık düşman değil; pazarlık.
Artık avcılık değil; birlikte yaşama.
Artık olumsuzluk değil; mutlak olumluluk.
Artık ölüm değil; kopyanın ölümsüzlüğü.
Artık ötekilik değil; özdeşlik ve farklılık.
Artık baştan çıkarma değil; cinsel ayrımsızlık.
Artık yanılsama değil; aşırı gerçeklik, Virtual Reality.
Artık giz değil; saydamlık.
Artık yazgı değil.

Kusursuz cinayet var.

Kadınsız dünya

Virgilio Martini'nin *Il Mondo senza Donne*'si (Kadınsız Dünya, 1935), erişkinlikten menopoz dönemine değin doğurma yeteneğine sahip bütün kadınları kırıp geçiren gizemli bir hastalığın (sonunda, fallopit olarak adlandırılan) yaptığı yıkımı betimler. Hastalığın belirtileri, kaçınılmaz bir biçimde elli yıl öncesinden AIDS'in belirtilerini akla getirmektedir. Şaşırtıcı bir rastlantıyla, hastalık ilk kez Haiti'de görülmüş ve daha sonra tüm dünyayı sarmıştır. Ve paradoksal bir başka rastlantı da, bilimin çaresiz kaldığı bu hastalığın (aynı AIDS'te olduğu gibi) kökeninde, kadın soyunun tükenmesi için eşcinsellerin bir komplosunun bulunmasıdır! Salgın seyrini izler, bütün yetişkin kadınlar ve genç kızlar ölür ve kısa bir süre sonra insan soyu yok olma tehdidi al-

tına girer. Zengin yan olaylarla yüklü olan yapıtın devamı bir gerilim romanı niteliğindedir. Ama temel düşünce kadınlığın yok edilmesidir – kadınlığın yalnızca bir eğretileme, hatta belki de eğretilemeden daha fazla bir şey olarak ortaya çıktığı, her türlü ötekiliğin yok edilmesine ilişkin korku uyandırıcı yerine (istiare, alegori).

Bizler de, hem de hiçbir yerine söz konusu olmaksızın, ötekiliği yok eden bir virüsün kubanlarıyız. Ve, hiçbir bilimin bizi, antikorlar ve bağışıklık stratejileriyle, doğrudan doğruya ötekinin yok edilmesini belki de AIDS'ten daha büyük bir ölçüde amaçlayan bu virüs patolojisine karşı koruyamayacağını öngörebiliriz. Bu virüs, türün biyolojik çoğalmasını hemen etkilemese de, daha temel bir işlevi, yani, türü olmayan bir bireyin kopyalanmış, cinsellikten arındırılmış bir yeniden üretimi yararına ötekinin simgesel yeniden üretimini derinden sarsar. Çünkü, ötekinden yoksun olmak, cinsiyetten yoksun olmak, ve cinsiyetten yoksun olmak da ne olursa olsun şu ya da bu türle olan simgesel bir bağdan yoksun olmaktır.

Martini'nin kitabı İtalya'da yayınlandığında (1953 yılında – yayıncılar geri çevirdiği için yirmi yıl boyunca yayınlanamadı), yargılandı ve müstehcen bulunarak toplatıldı; oysa, kadınsız bir dünya kadar pornografiden daha uzak bir şey yoktur. Aslında bu, kadınlığın yok edilmesi örtüsü altında daha da ürkütücü olan bir kıyımın, tümüyle Aynı'nın ellerine teslim edilmiş bir dünya düşüncesinin doğurduğu korkuyu gizlemek için bir bahaneydi.

Bu, yabancılaşmanın en düz anlamda sonudur. Artık karşısında birinin olmaması durumu. Eskiden bu, öznenin ideal hedefi olarak görülebilirdi – kişinin kendisine toptan sahip ve egemen olması. Bugün, yabancılaşmanın bizi daha kötü bir şeyden, ötekinin geri dönüşsüz biçimde kaybedilmesinden, ötekinin aynı aracılığıyla özgüllüğünü yitirmesinden koruduğunun farkına varılmaktadır.

Almancada, görünüşte eşanlamlı olan ama aralarında dikkate değer bir fark bulunan iki terim vardır. «VERFREMDUNG», başkalaşmak, kendisine yabancı olmak, harfiyen yabancılaşmak demektir. Buna karşın «ENTFREMDUNG», ötekinin sahibi olmaktan yoksun kalınması, her türlü ötekiliğin ortadan kalkmasıdır. Oysa, ötekinden yoksun kılınmak, kendinden yoksun kılınmaktan çok daha önemlidir. Ötekinin ötekiliğinin elinden alınması, yabancılaşmadan daha da beterdir: Diyalektik karşıtlığın yok edilmesiyle ölümcül bir hale gelen bozunmadır. Nesnesiz öznenin, ötekisiz aynının dengesinin çaresizce sarsılmasıdır – Aynı'nın kesin bir kalıcılığa ulaşması ve metastazıdır. Kendiliğinden programlanmış ve özgöndergeli düzenlerimiz gibi, bireylerimiz için de ölümcül bir yazgıdır bu: Artık rakip yoktur, düşman çevre yoktur – artık hiçbir çevre, dışsallık yoktur. Bu, biyolojik bir türü doğal düşmanlarıyla paylaştığı çevreden çekip almak gibidir. Bu hısımlıktan yoksun kalınca, türün elinden kendi kendini yok etmekten («avlanmama» nedeniyle) başka bir şey gelmez. Ölüm, en büyük doğal avcı olduğundan, her ne pahasına olursa olsun ölümsüz kılınmaya çalışılan, ölümün elinden çekip alınmaya çalışılan bir tür –bizim, canlının yerine başka bir şey koymaya yönelik tüm teknolojilerimiz aracılığıyla gerçekleştirmeye çalıştığımız şey– yok olmaktan kurtulamaz. Birisini yok etmek için en iyi strateji, kendisini tehdit eden her şeyi ortadan kaldırmak ve böylece onu bütün savunma olanaklarından yoksun bırakmaktır; bizler de aynı şeyi kendimize uygulamak üzereyiz. Irk ve dil farklılıklarını göz önünde bulundurmaksızın ötekini bütün biçimleri altında (hastalık, ölüm, olumsuzluk, şiddet, yabancılık) ortadan kaldırarak, toptan bir olumluluğu yerleştirmek için bütün ayrıksı durumları ortadan kaldırarak, bizler, kendimizi ortadan kaldırmak üzereyiz.

Bizler, kötülüğün bütün biçimlerinin kökünü kazımaya girişerek olumsuzluğa ve ölüme karşı savaştık. Olumsuzun etkisini yok ederek olumluluğu alabildiğine özgür bıraktık ve bugün artık o ölümcül bir nitelik kazandı. Olumlunun zincirleme tepkisini serbest bırakarak, aynı anda, sapkın ama kusursuz bir tutarlılıktaki geri tepmeyle yoğun bir virüs patolojisini özgür bıraktık. Çünkü virüs, olumsuz olmak bir yana, tersine kendinde ölümcül bir biçimde cisimleştirdiği aşırı bir olumluluktan kaynaklanır. Biz bunu, aklın ilerlemelerini gölge gibi izleyen kötülüğün başkalaşımlarıyla birlikte gözden kaçırmıştık.

Bu nesnesiz özne, ötekisiz özne paradigması, gölgesini yitiren ve kendi kendisi için saydam hale gelen her şey içinde, cansızlaştırılmış maddelere; kalorisiz şekere, sodyumsuz tuza, tatsız tuzsuz yaşama, nedensiz sonuca, düşmansız savaşa, nesnesiz tutkulara, belleksiz zamana, kölesiz efendiye, bizlerin dönüştüğümüz efendisiz köleye değin uzanan her şey içinde kendini belli eder.

Kölesiz bir efendiye ne olur? Sonunda kendi kendisini yıldırmaya başlar. Peki ya efendisiz köleye ne olur? Sonunda kendi kendisini sömürmeye başlar. Bugün, modern gönüllü kölelik biçimi altında her ikisi bir araya gelmiştir: Veriler düzenine, hesap düzenine kölece boyun eğmek – toplam verimlilik, toplam başarı.* Bizler bu dünyanın efendileri, en azından sanal efendileri olduk, ama bu egemenliğin nesnesi, bu egemenliğin amacı yok oldu.

* Baudrillard, "toplam kalite yönetimi", vb. adlar altında, başta şirket işletmeciliği olmak üzere birçok alanda, yöneten-yönetilen ilişkilerini "klasik" şemanın ötesine geçirme savıyla yola çıkıp "verimlilik", "kalite" ve "başarı" grafiklerinin önünde yeni bir "gönüllü kölelik" biçimine dönüşen yeni yönetim pratikleri veya doktrinlerine göndermede bulunsa gerek. (ç.n.)

Ötekiliğin cerrahisi

Öteki'nin bu yok edilişi, ötekiliğin yapay bir bireşimiyle, kökten estetik cerrahiyle, yüz ve beden cerrahilerinin bunun yalnızca bir semptomundan ibaret kaldığı temel bir cerrahiyle atbaşı gider. Çünkü cinayet, ancak Öteki'nin yok edilmesine ilişkin izlerin de ortadan kaldırılmasıyla kusursuz bir nitelik kazanır.

Modernlikle, ötekinin üretilmesi çağına giriyoruz. Artık onu öldürmek, parçalayıp yutmak, aklını çelmek, onunla rekabete girmek, onu sevmek veya nefret etmek söz konusu değildir – öncelikle onu üretmektir söz konusu olan. O artık bir tutku nesnesi değil, bir üretim nesnesidir.

Belki de indirgenemez tekilliği içinde Öteki, tehlikeli ya da dayanılmaz bir hal almıştır ve onun baştan çıkarıcılığından kurtulmak gerekmektedir. Belki de bireysel değerlerin gücünün yükselmesiyle ötekilik ve ikili ilişki yalnızca ve yalnızca yok olacaktır. Şurası kesin ki, ötekiliğin eksikliğini duyuyoruz ve ötekiliğe bir yazgı olarak boyun eğmeyi kendimize yediremeyeceğimize göre, Öteki'ni derhal bir farklılık olarak üretme zorunluluğu vardır. Bu durum, bedenler, cinsiyet, toplumsal ilişki için de geçerlidir. Bir yazgı olarak dünyadan, yazgı olarak bedenden, yazgı olarak cinsten (ve karşı cinsten) kaçmak için bir farklılık olarak Öteki'nin üretimi icat edilir. Cinsel farklılıkta da böyledir. Eril ve dişilin, her birine kendi özgüllüğünü ve kendi farklılığını kazandırmak için bunların birbirlerinden ayrıştırılamaz ötekiliğini açıklığa kavuşturmayı amaçlamak bir saçmalıktır. Yine de bu, cinsel özgürlük ve arzu haklarının kazanılması kültürümüzün bir saçmalığıdır. Her cinsiyet kendi anatomik, ruhbilimsel özellikleriyle, kendi arzusuyla ve bunu izleyen bütün çözümsüz yan olaylarla –cinsiyet ideolojisi ve aralarındaki ayrımın hukukta ve doğada temellendirilmiş bir ütopyası da dahil olmak üzere– vardır.

Farklılığın bu keşfi yeni bir kadın imgesiyle, dolayısıyla cinsel paradigmanın değişimiyle örtüşür. Bu, XIX. yy.'ın ve modernliğin eşiğinde erkeklere özgü bir histeriyle, çalınmış kadınlık adına üretilmiş bir kadınlık imgesidir (Christina von Braun, *Nicht-Ich* [Ben Değilim], 1985 ve *Die schamlose Schönheit des Vergangenen* [Geçmişin Edepsiz Güzelliği], 1989). Bu histerik görünüm içinde, bir anlamda erkeğin kadınsallığı, kadına yansır ve kadını kendine benzerliği içinde ideal bir figür olarak biçimlendirir. Artık gönül çelmenin kibar ve aristokrat betiminde olduğu gibi kadını elde etmek, baştan çıkarmak veya çıkarılmak değil, onu gerçekleşmiş bir ütopya olarak –ideal kadın ya da vamp kadın, histerik ve doğaüstü eğretileme– üretmek söz konusudur.

Bu ideali, yani aynının izdüşümsel canlanması olarak kadını, neredeyse ensest bir ikiz figürü –aşk karmaşasından, bir başka deyişle varlıkların ve cinsiyetlerin ideal benzerliğinin dokunaklı etkisinden artık kurtulamayan yapay nesneyi– sahnelemek, romantik Eros'un işidir. Cinsel farklılık, aynı devinim içine yerleşen cinsel farklılık kavramı, ensest biçimin dolambaçlı bir yol almasından başka bir şey değildir. Erkek ve kadın, burada artık olsa olsa birbirlerinin serabıdır. Ancak birbirlerinin çoğunlukla duyarsız aynası olmak üzere birbirlerinden ayrılmış ve farklılaşmışlardır. Bütün erotik düzenek yön değiştirir; çünkü eskiden yabancılıktan ve ötekilikten kaynaklanan erotik çekim, bundan böyle benzerin ve benzerliğin tarafına geçer.

Demek ki, Martini'nin *Il mondo senza Donne*'si o kadar da yerineli (istiareli, alegorik) değildir. Kadını önemsiz kılan, onu bir yedek olarak cisimleştiren bir dişiliğin bulgulanmasıyla, kadın fizik olarak değilse bile, en azından ikame bir dişilik anlayışının etkisiyle gerçek anlamda kaybolmuştur.

Ayrıca bu, erkek için de geçerlidir; çünkü erkeğin, kadın rolünün ve düşüncesinin abartılı aynasına aktardığı şey, onun çalınmış kendi dişiliğidir. Ve her ne denli gerçek kadın bu histerik buluş içinde yok olmuş izlenimi uyandırsa da, erkek arzusunun burada da tümüyle sorunlu bir niteliğe büründüğünü görmek gerekir; çünkü artık yalnızca kendisini kendi imgesi içinde yansıtmaktan ve böylece de salt spekülatif bir niteliğe bürünmekten başka bir şey yapamaz.

Erkeğin cinsel ayrıcalığı üstüne yapılan bütün açıklamalar demek ki saçmalıktan başka bir şey değildir. Zamanımızın cinsel yanılsaması içinde bir tür dolaysız adalet vardır; bu durum, göz aldanmasına dayalı farklılık içinde, farklılıklarının kaçınılmaz olarak ayrımsızlık içinde doruğa çıkması nedeniyle her iki cinsin de tekilliklerini aynı derecede yitirmelerine yol açar. Aynı'nın kutuplara ayrılması, cinsiyetlerin ikizleştirilmesi (eğer

ikizlik güncelliğini bu denli koruyan bir konuysa, bunun nedeni, libidoya özgü bu kopyalama biçimini yansıtmasıdır) süreci, cinselliği yararsız bir işleve dönüştürmeye kadar varan aşamalı bir benzeşimden kaynaklanır. Bu da, cinsellik artık çoğalmaları için zorunlu olmayacağına göre gereksiz bir cinsellikle donanmış geleceğin kopyalarını önceden haber veren bir durumdur.

Cinsiyet sorunsalı yerine konmuş «cins» («gender») sorunsalının ortaya çıkışı, cinsel işlevin aşamalı olarak yok oluşunu örneklendirir. Bu çağ, farklılığa bağlı sürtüşmelerin ve hatta farklılığın biyolojik ve anatomik göstergelerinin, cinsiyetlerin gerçek ötekiliklerinin yok olmasından sonra da uzun süre sürdüğü Transseksüel'in çağıdır.

Cinsiyetler birbirlerine, karşılıklı olarak göz diktiği zaman, erkek, dişiye şaşı bakar; dişi, erkeğe şaşı bakar. Bu artık gönül çelmeye yönelik bakış değildir, törel ve ekinsel değerlerin şaşılığını yansıtan genelleştirilmiş bir cinsel şaşılıktır: Doğru, yanlışa şaşı bakar; güzel, çirkine şaşı bakar; iyi, kötüye şaşı bakar ve bunların tersi de geçerlidir. Birbirlerinin ayırt edici göstergelerini yoldan çıkarmayı deneyerek birbirlerine takılır kalırlar. Aslında, farklılığa kısa devre yaptırmak için suç ortaklığı içindedirler. Birbirinin yerine geçebilirliğin yeni makinesel kuralları uyarınca birleşik kaplar gibi hareket ederler. Cinsel farklılık ütopyası, cinsel kutupların iletişimi ve karşılıklı etkileşime dayalı değiş tokuşu içinde tamamlanır. İkili bir ilişki yerine, cinsellik tersine çevrilebilir bir işleve dönüşür. Ötekilik yerine alternatif akım yerleşir.

En üst yoğunluk olan baştan çıkarma, yanılsama, yapaylık içinde, cinsiyetlerin her biri öteki için kaçınılmazdır, bir başka deyişle temel bir ötekilik taşır. Buna karşın farklılığımızı ve dolayısıyla «özgürleşmemizi» temellendiren doğalcı bakış açısından, cinsiyetler düşünüldüğü denli birbirlerinden farklı değildir. Birbirlerine karışma, hatta karşılıklı değiştirilebilme eğilimi içindedirler daha çok. «Özgür bırakılmış olan», bunların tekilliği değil, görece karmaşası, ve doğal olarak da arzunun orjisi ve esrimesi bir kez sona erdikten sonra da, bunların karşılıklı duyarsızlığıdır. Bundan böyle tutkulardan hangi noktada söz edilebilir? Cinsel merhametten söz etmek daha doğru olurdu. Hatta artık cinsel arzudan pek o kadar söz edilmiyor. Kavramların yükseklikIerine çıkarıldıktan sonra düşüşü hızlı oldu. Psikanaliz ve reklamcılığa ilişkin özel bir argonun burçlar falına dönüştü.

Özgürleşme her zaman doğalcıdır: Arzuyu bir işlev, bir enerji, bir libido olarak doğallaştırır. Zevkler ve farklılıkların bu doğallaştırılışı, aynı «doğallıkla» cinsel yanılsamanın yok olmasını da beraberinde getirir. Cinsellik, yapaylıktan, yanılsamadan, baştan çıkarmadan arındırılmış, kendi bilinçli veya bilinçdışı tutumluluğuna kavuşturulmuştur (cinselliğin «gerçekliği» burada yatar demek, kurnazcadır). Kadın, yapay durumdan çıkarılmış ve doğal varlığına, «meşru» cinsel varlık konumuna kavuşturulmuş ve aynı zamanda hakları tanınmıştır. Oysa baştan çıkarmanın, tutkunun başkasını tanımakla hiçbir ilgisi yoktur. Tekilliğin de kimlik veya farklılıkla hiçbir ilgisi yoktur – tekillik, ayrıksı, yasadışı olarak kendini gösterir, hepsi bu kadar, nokta. Tanımca gösterme, farklılıkla atbaşı gider ve bunların her ikisi de kentsoylu erdemlerdir.

Ne olursa olsun, bu farklılık konusu içinde her zaman ötekinden daha farklı olan bir öğe vardır. Kadın, gerçekten de erkekten daha farklıdır. Ve yalnızca farklı olmakla kalmaz, farklılığın ötesinde bir şeyler vardır. Erkek, yalnızca farklıdır, kadın ötekidir: alışılmadık, var olmayan, gizemli, uyuşmazdır. Ve biyolojik, ama yanı sıra ruhbilimsel, ideolojik, siyasal, vb. farklılık bu temel ötekiliği savuşturmak için bulunmuştur. Tüm bu farklılıklar, güç ilişkilerinden geçerek de olsa, düzenlenmiş bir karşıtlık içinde pazarlık konusu yapılabilir. Ama gerçeği söylemek gerekirse bu karşıtlık yoktur – çatışmalı ve simetrik olmayan bir biçimin ye-

rinin simetrik ve ayrımsal bir biçimle değiştirilmesinden başka bir şey değildir. Üstelik bu «doğal» uzlaşma, son derece kırılgandır. Doğaya güven olmaz.

Vamp kadın, doğası gereği vamp değildir. Ancak yapmacık olarak, ayartıcı olarak ya da erkek histerisini yansıtan yapay nesne olarak bu niteliği taşır. Olmayan, ideal veya şeytansı kadın, ama her zaman fetişleştirilen kadın, bu üretilmiş kadın, bu mekanik Havva, bu zihinsel nesne cinsiyet ayrımına meydan okur. Arzuya ve arzunun öznesine meydan okur. Dişiden daha dişidir: nesne-kadındır. Ama yabancılaşma söz konusu değildir; zihinsel bir nesne, katıksız bir nesne (kendini özne olarak kabul etmez), gerçekdışı, makyajlı, beyinsel, beyin hücrelerini ve libidoyu yiyip yutan ve libidoya ilişkin bir varlık söz konusudur. Onun aracılığıyla cinsellik cinsel ayrımı yadsır, arzu kendine tuzak kurar, nesne intikam alır. Nesne-kadın, vamp kadın özünde erkeklerden kaynaklanan bu histerik dişiliği kullanır. Koşulsuz bir spekülasyonla, kendi imgesinin artan gizil gücüyle bu spekülatif imgeyle oynar. Nesne durumunu abartarak kendisi için yazgısal hale gelir ve başkaları için de karşı konulamazlığını böylece elde eder. Kendisi için kurgulanan yapay idealin özellikleri arasından dişilik hâlâ seçilebilir – olduğu varsayılan «gerçek» kadına bizi götürmek için değil de, onu kendi doğasından uzaklaştırmak ve bu yapay nesneyi egemen bir yazgıya dönüştürmek için.

Ama, cinsiyetlerin simetrik olmayan bir yazgısı vardır. Erkekliğin ideal tipine zorla benimsettirilen ya hep ya hiç durumu erkek için olanaklı değildir. Değerini artıracak yerde ancak bir sahtelik katar. Ve vamp kadınların sayısı giderek azalıyorsa, bunun nedeni artık onların tuzağına düşecek erkeklerin kalmamış olmasıdır.

Ne olursa olsun, çağdaş dönemde doğaya inancın yok olması ölçüsünde rollerin karşılıklı histerikleşmesi azalır ve «özgürleşmesiyle» bu ayrımın sorunsal ve ikircikli niteliği açıkça ortaya çıkar. Histeri, cinselliğin karşı durulmaz son stratejisiydi. Demek ki histerinin tüm bir yüzyılın cinsellik mitolojilerinin aşırı figürlerini besledikten sonra bugün kaybolması bir rastlantı değildir. Yazgısal stratejiler, nihai çözüm karşısında silinmektedir.

Yeni bir dağılma tayfı ortaya çıktı ve bu düşük tanımlı cinsellik düzeneği (Low Definition Sexual Game) içinde, öyle görünüyor ki bizler bir esrimeden öte geçişe (metastaz), libidoya ilişkin sayısız küçük aktarım ve beslenme düzeneklerinin –tüm görünümleri altında iç cinselliğe ve transseksüelliğe ilişkin mikrosenaryolar– metastazına doğru kayıyoruz. Cinsiyetin, dağınık organları içinde, kısmi nesneleri içinde, fraktal öğeleri içinde çözülmesi...

Bu cinsel ayrımsızlık dönemecinde tek seçenek kadın tarafından gelir. Çünkü kadın kendini farklı olarak üretmeyi amaçlar, çünkü artık erkeğe özgü histeri tarafından olduğu gibi üretilmek istemez, bundan başka ötekini de üretmek, bir çekicilik nesnesi olarak ötekinin yeni bir figürünü üretmek de ona düşer – kadının baştan çıkarıcı imgesine ilişkin bir kültür üreterek bunu belli bir ölçüde gerçekleştiren erkek gibi. Bu, arzu öznesine dönüşen ama bu niteliğiyle arzulayabileceği ötekini artık bulamayan kadının sorunudur (bu, çağımızda, nesnenin kaybolduğu bir dünyada, özne haline gelme sorunundan daha kapsamlı bir sorundur). Çünkü giz, hiçbir zaman eşitlikçi bir ayrımın etkisiyle arzuların eşdeğerli değiş tokuşu içine girmez; giz, benim kendi arzumla oynayacak ve ona meydan okuyacak, onu farklılaştıracak, erteleyecek, askıya alacak ve sonuçta sonsuza değin onu kışkırtacak ötekini bulup ortaya çıkarmaktır. Artık dişi aynı baştan çıkarıcı ötekiliği üstlenmek istemediğine göre, bugün üretme yeteneğine sahip midir? Dişi ötekini icat etmek için hâlâ yeterince histerik mi?

Görünüşe bakılırsa, ne yazık ki ters uca, bir başka deyişle farklılığın aşırı bir biçimine, daha doğrusu nihai çözüme, cinsel tacize yaklaşıyoruz. Erkek histerisinin en son ve karikatüral gelişimi pornografi olduğuna göre, kadın histerisinin ulaştığı en son noktaya yaklaşıyoruz. Aslında bunlar aynı histerik ayrımsızlığın iki yüzüdür.

Cinsel taciz: Her türlü cinsel yaklaşımın fobi türünden karikatürü, baştan çıkarma ve çıkarılmanın koşulsuz yadsınması. Bu tepki, duyarsızlığı gizlemek için öne çıkarılan bir bahane midir, yoksa her türlü alerjik belirti gibi ötekine yönelik aşırı bir duyarlılığı mı saklamaktadır? Baştan çıkartmaya ilişkin her türlü kararsızlık, arzunun her türlü dile getiriliş biçimi tecavüz suçlamasıyla karşılaşır. İlişkinin, hatta evlilik ilişkisinin her evresinde, onay açıkça ifade edilmedikçe bir tecavüz zanlısı olabilir diye düşünülüyor. İtalyan yasası, suçun ana nedeni olarak davranışlardan çıkarılan sonucu, daha açık bir söyleyişle başkasında zorla arzu uyandırmayı, hatta baştan çıkarmayı değil de, en küçük bir davranış ya da sözle onay verdiğini gösteren imayı görür. Ayrıca meni hücresi de aynı anlayış içinde cinsel tacizle suçlanabilir; çünkü yumurta hücresine girmek için gösterdiği çaba cinsel tacizin ilk örneğidir (kim bilir, belki de yumurta hücresinden gelen bir ima vardır ortada?)

Tecavüz nerede başlar, cinsel taciz nerede başlar? Sınır çizgisi, cinsiyetler arasındaki ortadan kaldırılamaz ayrımın çizgisi bir kez belli olduğunda, ortada şiddetten başka yaklaşım olasılığı kalmaz. Bellochio'nun filmi *Karar*'da sorun, kadın orgazm olduğuna göre erkeğin gerçekten tecavüz edip etmediğini anlamadır. İddia makamı tecavüzün söz konusu olduğunu savunur, savunma makamı kurbanın sonunda rıza gösterdiğini öne sürer. Ama kimse orgazmın ağırlaştırıcı bir neden olup olmadığını sorgulamaz. Gerçekten de, ötekinin arzusunu zorlamanın, onu hazza zorlamanın tecavüzün doruk noktası olduğu, ötekini size zevk vermeye zorlamaktan daha ağır bir durum olduğu savunulabilir. Ne olursa olsun, bu durum, tüm bu sorunsalın saçmalığını örneklendirmektedir. Cinsel taciz, mağdur ve iktidarsız –paranoyakça bir özdeşlik veya farklılık istenci içinde bir arzu nesnesi ya da öznesine dönüşmedeki iktidarsızlık– bir cinselliğin sahneye çıkışına işaret eder. Tecavüz tehdidi altında bulunan artık namus değil, cinsellik, daha doğrusu kendine yapılan haksızlığı kendi kendine düzelten cinsiyet ayrımcısı aptallıktır.

Aynı zamanda bu, farklılığın açmazını da örneklendirir. Var olan öğelerin farklı değil ama karşılaştırılamaz olması nedeniyle farklılık sorunu çözülemez. Karşıtlaştırmaya alıştığımız öğeler açık bir uyuşmazlık içindedir, bu da farklılık kavramının bir anlam taşımadığını gösterir. Bunun gibi, Eril ve Dişil karşılaştırılamaz iki öğedir ve temelde bir cinsel farklılık yoksa, bunun nedeni iki cinsiyetin karşıtlaştırılabilir olmamasıdır.

Bütün geleneksel karşıtlıklar için geçerlidir bu. İyilik ve Kötülük için de aynı şey söylenebilir. Aynı düzlemde yer almazlar ve bunların karşıtlığı bir aldatmacadır. Sorun, İyilik ve Kötülüğün tam olarak birbirlerine yabancı olması, temelde geçirimsiz kalmalarıdır; bu da, bunların karşıtlığı sorununa ilişkin ne bir uzlaşmanın, ne de bir aşmanın söz konusu olmaması gibi etik bir çözümün de bulunmamasına yol açar. Kötülüğün amansız ötekiliği ahlâkın ufkunu baştan başa kateder. Haberleşmenin pençesindeki özgürlük için de aynı durum geçerlidir – kitle iletişime ilişkin ahlâkımızın laytmotifi: Bu sürtüşme, sözde bir sürtüşmedir; çünkü, her iki öğe aynı düzlemde yer almadığından aralarında gerçek bir karşılaşma yoktur. Haber etiği diye bir şey yoktur.

Ötekiliği tanımlayan şey, her iki öğenin tanımlanabilir olmaması değil, birbirleriyle karşıtlaştırılabilir olmamalarıdır. Ötekilik, karşılaştırılamaz şeylerin alanına girer. Genel bir eşdeğerliğe göre bir değiş tokuşa konu edilemez, pazarlık konusu yapılamaz, bununla birlikte, ister baştan çıkarma isterse çatışma söz konusu olsun, bir mahremiyet paylaşımı ve ikili ilişki biçiminde dolaşıma sokulur.

Ötekilik, özdeşlikle de karşıtlaşmaz: Yanılsamanın gerçeklikle karşıtlaşmaması ama onunla oynaması gibi, simülakrın gerçekle karşıtlaşmayıp –dolayısıyla doğru ve yanlış olanın ötesinde, farklılığın ötesinde– onunla oynaması gibi, dişilin erille karşıtlaşmayıp cinsel farklılığın ötesinde erille oynaması gibi, ötekilik de özdeşlikle oynar. Bu iki öğe birbirlerine karşılık vermez: Ötekilik her zaman özdeşlikle oynar. İkinci öğe, birinciyi kendi kayboluşunun belirtisi içinde kavrayan daha kurnaz bir gerçekliktir her zaman. Tüm çaba bu karşıtlık içeren ilkeyi, bu uyuşumsuzluğu yalın bir farklılığa, oldukça yumuşatılmış bir karşıtlar düzeneğine, çalınmış ötekilik adına ve onun yerine özdeşlik ve farklılığın pazarlık konusu edilişine indirgemeye dayanmaktadır.

Tekil, karşılaştırılamaz olmak istemeyen ve farklılık oyununa girmeyen her şey yok olmak zorundadır. Gerek fizik olarak, gerekse, içinde bütün tekilliklerin evrensel alan içinde gözlerden kaybolduğu farklılık oyunu içine katılarak yok olmak zorundadır. İlkel kültürlerde durum böyledir: Yapısal çözümlemenin katkısıyla bunların mitleri karşılaştırılabilir nitelik kazanmıştır. Göstergeleri, evrensel bir kültürün gölgesinde, farklı olma hakkını elde etmeleri karşılığında değiş tokuş edilebilir bir niteliğe kavuşmuştur. Irkçılığın yok saydığı ya da ayrımcı kültür anlayışlarının harap ettiği bu kültürler için bu, ne olursa olsun nihai çözümdü. En kötüsü de bütün bu çatışkı içindeki biçimlerin, uzlaşım ve birlikte yaşanabilirlik görüntüsü altında bir araya getirilmesidir. Hiçbir şeyi uzlaştırmamak gerekir. Biçimlerin ötekiliğini, öğelerin orantısızlığını açık tutmak, indirgenemez olanın biçimlerini canlı tutmak gerekir.

Arzunun teknik olarak işsiz kalması

Yüz çizgileri, cinsellik, hastalıklar, ölüm içinde özdeşlik sürekli bozulmaya uğrar – burada beden ne pahasına olursa olsun savuşturulması gereken bir yazgı olarak ortaya çıkar; gerek kendinin yansıması olarak bedenin sahiplenilmesi, gerekse de arzunun, görünüşün, imgenin bireysel olarak sahiplenilmesiyle, akla gelebilecek her türlü estetik cerrahiyle gerçekleştirilmeye çalışılır bu savuşturma. Eğer beden artık ötekiliğin değil de özdeşleşmenin alanıysa, bu durumda hemen onunla uzlaşmak, onu onarmak, kusursuzlaştırmak, ideal bir nesneye dönüştürmek gerekir. İzdüşümsel bir özdeşlik içinde erkek kadına nasıl davranıyorsa herkes bedenine öyle davranmalıdır: Erkek, kadını otistik (içeyönelik) bir tapıncın, neredeyse ensest bir kullanımın nesnesi

durumuna getirerek fetişleştirir. Erotizm ve –öte-kiliğin kara büyüsüne karşılık, özdeşliğin bir tür zararsız büyüsünü uygulaması anlamında– «zararsız» bir baştan çıkarma kaynağı haline gelen şey bedenin kendi modeline olan benzerliğidir.

Body-building'de* durum daha şimdiden böyledir: Bir sinir ve kas bileşimi olarak bedenini sırtına geçirir insan. Beden artık adaleli değildir, adalelileştirilmiştir. Aynı şey beyin, toplumsal ilişkiler veya değiş tokuşlar için de geçerlidir: body-building, *brainstorming*,** *word-processing*.*** Madonna, bunun ideal örneğidir, bizim adalelileştirilmiş Meryem Ana'mız, bizleri bedenin zayıflıklarından kurtaran kaslı meleğimizdir o (Marylin'in anısına birazcık saygı!).

Kasların üzerine giyilen sıkı giysiler, kişilik zırhını andırır. Eskiden, kadınlar ancak kendi imgeleriyle ve takılarıyla örtünüyorlardı – Freud, tensel ve mutlu bir özgöndergelilik içinde, bir tür içsel aynayla yaşayan insanlardan söz eder. Bu narsisist ideal bitti; kas geliştirme onu, Ben'in jimnastik ideali adına yok etti – soğuk, hard,**** gerilimli, yapay özgöndergelilik. Bir kopyanın, fiziksel ve zihinsel bir zırhın oluşturulması. Böylece, kendi bedeninizi uzaktan ve her an harekete geçirebileceğiniz *body simulation*'da,***** birçok bedende varolma fantazması işlemsel bir gerçekliğe dönüşür. İnsanın, Pessoa'nın****** ayrı adlılarında olduğu gibi eğretilemeli ve şiirsel değil de yalnızca teknik yayılımı.

Çağdaş birey, asla kopyaları olmadan yapamaz – eski ensest alınyazısının, en azından fabl içinde henüz trajik bir yazgı hava-

* "Vücut geliştirme" (ç.n.)
** "Beyin fırtınası" (ç.n.)
*** "Kelime-işlem" (ç.n.)
**** "Sert" (ç.n.)
***** "Beden simülasyonu" (ç.n.).
****** Pessao, Fernando António Nogueira (1888-1935). Portekizli şair. Kendi yaşantısından yola çıkarak, görüşlerini farklı bakış açıları ve üsluplar vererek yarattığı düşsel şair kahramanlar aracılığıyla dile getirdi. (ç.n.)

sı taşıyan, ama bizler için artık bireyin otomatik yok oluş kodundan başka bir şey olmadığı cehennemi andıran özdeşlik döngüsünün yeniden cisim bulması. Artık gerçek anlamda bireyden bile söz edilemez. Bireyselleşme, bir özne-nesne dinamiğinin altın çağı içinde yer almaktaydı. Gerçek anlamda görünmez olduğunda ve böylece kusursuz biçimini gerçekleştirdiğinde, bir başka deyişle baş döndürücü ve özgöndergeli olduğunda, artık bireyden söz edilemez; ancak Aynı'dan ve Aynı'nın hipoztazından söz edilebilir. Mutlak, geçişsiz olan bu özgöndergeliliğin son evresini belirleyen şey: «benim», «senin», «onun» farklılığıdır. Farklılığın doğrudan sahiplenilmesi – hiç değilse eskiden farklı olarak kabul edilen, ötekiydi. Kimliğin metastazı: Bütün parçacıklar, bireysel öyküler içinde dağılır. Herkesin, hepsi de hem ayrımsal hem de anlamsız karakteri içinde birbirlerine eşdeğerli olan kendi karışımı, kendi yaşamöyküsü var. Bunların her biri öyle bir parazit düzenince korunur ki, insanın aşk da dahil olmak üzere sesi, söylemi, yüzü, elinde kişisel bir dekoder bulunduranlar dışında, kısa süre içinde başkalarınca tanınamaz duruma gelecektir: Beden, ancak dekoderin anahtarını ellerinde bulunduranlar için maddi hale gelecektir. Kısa bir süre sonra, her birimiz dekoder araçlarına dönüşeceğiz. Kendiliğinden gelişen her ilişki, arzunun her doğal hareketi teknik nedenlerden dolayı işsizlik içine düşeceğinden, arzunun teknik işsizliğinin yerini teknik ritüelin alması gerekecek.

Madonna Deconnection:* Madonna «umutsuzca» tepkisiz bir evren –cinsel duyarsızlığın evreni– içinde çırpınmakta. Göstergeleri kimseye hitap etmediği için şiddetlenen aşırı-cinsel bir cinsiyetin ivediliği buradan kaynaklanmakta. Bu nedenle, Madonna bütün rolleri, (sapkınlıktan çok) cinselliğin bütün hallerini art arda veya aynı anda cisimleştirmeye mahkûmdur; onun için artık cinsel ötekilik, cinselliği, cinsiyet ayrımının ötesinde ve

* "Madonna'nın gemi azıya alması" anlamında. (ç.n.)

yalnızca aşırı bir öykünme içinde değil de, içten yaşayarak sahneleyebileceği bir şeyler kalmamıştır. Gerçekten de kendi cinsiyetine karşı savaşır, kendi bedenine karşı savaşır. Kendisini, kendisinden kurtaracak herhangi bir Öteki olmadığı için, ara vermeksizin kendini cinsel bakımdan tahrik etmek, kendi kendini bir aksesuar takımı –aslında, bedeninden kopartmak istediği sadist bir aksesuar takımı– olarak üretmek zorundadır. Cinsellik yoluyla bedenin taciz edilmesi, göstergeler aracılığıyla cinselliğin taciz edilmesi.

Hiçbir şeyi eksik değil, denir (bu, genellikle tüm kadınlar için söylenir). Ama insanın hiçbir şeyden kusur kalmamasının birçok biçimi vardır. Madonna, kendisini çevreleyen yapay nesneler ve teknik aracılığıyla hiçbir şeyden kusur kalmaz; kendini ve arzusunu döngüsel olarak veya kapalı devre içinde üreten ve taklit eden kadın niteliğiyle hiçbir şeyi eksik değildir. Onda eksik olan tek şey, kendisini soyacak ve tüm bu aksesuar takımından kurtaracak olan bu hiçbir şeydir (hiç, ötekinin biçimi olabilir mi?). Madonna, yanılsama uyandıracak bir bedeni, görüntüsünün süs olduğu çıplak bir bedeni umutsuzca arar. Çıplak olmayı arzular, ama bunu hiçbir zaman başaramaz. Sürekli olarak üzerinde bir koşum takımı taşır; eğer bu, deri ya da metalden bir koşum değilse, çıplak olmanın müstehcen iradesinden, teşhirciliğin yapay özentisinden yapılmış bir koşumdur. O zaman, toptan bir bastırma ve seyirci için de köklü bir soğukluk söz konusu olur. Sonunda Madonna paradoksal olarak çağımızın çılgınca soğukluğunu bedeninde cisimleştirmiş olur.

O, bütün rolleri üstlenebilir. Sağlam bir kimlikten, olağanüstü bir özdeşleşme gücünden yararlandığı için mi, yoksa böyle bir özdeşliğe eser halinde bile sahip olmadığı için mi bunu başarabilir? Kuşkusuz o, bu özdeşliğe sahip değildir – ama önemli olan, onun da yaptığı gibi bu olağanüstü kimlik yokluğundan yararlanmasını bilmektir.

İletişim kuramadığı için aşırı ötekiliğin (aşırı terleme gibi) kurbanı olan insanların var olduğu bilinmektedir. Bunlar aynı

anda bütün rolleri, kendilerinin ve ötekinin rolünü üstlenirler, aynı anda hem verici hem de alıcıdırlar, soruları soran ve yanıtları veren kendileridir, ötekinin varlığını o denli benimserler ki, kendi varlıklarının sınırlarını artık bilemezler. Öteki, artık geçişli bir nesneden başka bir şey değildir. Ötekini yitirmenin ikincil nitelikli bir kazancı da, herhangi birine dönüşebilme gücüdür. Rollerin dağılımıyla oynama aracılığıyla, sanal ve bilgi-işlemsel oyunlar aracılığıyla, Marc Guillaume'un sözünü ettiği yeni hayalet çağı aracılığıyla ve ötekiliği dijital bir gömlek gibi sırtımıza geçireceğimiz Sanal Gerçeklik çağını beklerken durum budur.

Bedenin ve arzunun yapay bir ikizini oluşturmaya yönelik tüm bu hareket, artık arzudan yoksun kalmış bir aşırı bedenin, artık duyarsız ve yararsız bir cinsel işlevin doruk noktası olan pornografiğin içinde son bulur. Ama, metnin *word-processing*, sanatın *art-processing*, savaşın *war-processing*, vb. içinde daha iyi gerçekleşmesi gibi, pornografi de sex-processing içinde daha iyi gerçekleşir. Pornografik görüntüler, bu saydamlık içinde, somutluktan çıkmış bedenin göstergelerinin birleşme çizgisi içinde devinirler (pornografik olan da bedenin şehvete düşkün müstehcenliği değil, bu saydamlığın kendisidir): Burada her şey, kendini bir tür nesnel alay içinde gösterir. Hiçe sayma, yasaklar, fantazmalar, sansür, her şey fallik bir «alıntı» gibi ortaya çıkar. Bu, cinselliğin en düşük dereceden yanılsamasıdır: cool, alaycı, reklama dönüşmüş pornodan, kuşkusuz pagancı masumluk kazançlı çıkmamıştır; ama kitle iletişimin küstahlığında başarıya ulaşmıştır.

Bu, artık ne cinsel farklılığın gizemini, ne de buna bağlanan ötekilik figürlerini göz önünde bulunduracak olan cinselliğin saf biçimidir. Eril ve dişilin göstergeleri burada (erotik sanatta olduğu gibi) artık oldukları gibi değil, her türlü ikirciliği ortadan kaldırarak salt cinsel nitelikleriyle işlev görürler: Cinsel farklı-

lık burada nesnel, anatomik, teknik biçimi içinde, cerrahi bir gösterge olarak birden gerçekleşir. Böylece, pornografi, içinde cinsel farklılıkla gerçeklik ve görüntü arasındaki farklılığın aynı anda yok olduğu, ayrımsızlık ve türlerin karışımı içine düşmesi ölçüsünde bütün konuların erotikleştiği bir toplumun örneğidir. Sözgelimi eğer Cicciolina bir zamanlar İtalyan Parlamentosu'na millevekili olarak seçilebildiyse, bunun nedeni, transpolitik ve transseksüele dönüşen siyaset ve cinselliğin aynı alaycı duyarsızlık içinde uzlaşmasıdır. Geçmişte akla bile getirilemeyecek bu gelişme, bizim kültürümüzün köklü bir biçimde travestileşmesinin göstergesidir. Fahişelik durumu, öğelerin, cinsiyetlerin, kategorilerin toplu olarak birbirlerinin yerine geçebilmesinden başka bir şey değildir.

Aslında, artık ortada saptanabilecek bir pornografi kalmamıştır, çünkü pornografik olanın özü nesnelere, görüntülere, görselin ve sanalın bütün teknikleri içine kaymıştır. Bu toplu fantazmagoriden bizi bir anlamda kurtaran da budur. Bizlerin bugün müstehcenliğin komedisini, cinselliğin komedisini oynamaktan başka bir şey yapmadığımız açıktır; aynı başka toplumların ideoloji komedisini oynamaları, örneğin İtalyan toplumunun (ama İtalya tek örnek değildir) iktidar komedisini oynaması gibi. Sözgelimi reklamcılıkta, çıplak kadın komedisi oynanır – feminist suçlamalardaki yorum yanlışlığı buradan kaynaklanır: Eğer bu aralıksız striptiz ve bu cinsel şantaj gerçek olsaydı, ortaya katlanılmaz bir durum çıkardı. Yalnızca ahlâki bakımdan değil, katıksız müstehcenlikle, daha açık bir deyişle çıplak gerçekle, şeylerin kendi gerçeklerini dile getirdiklerine ilişkin çılgınca iddiayla (*reality show*'un tiksindirici gizidir bu) karşı karşıya kalabileceğimiz için bu durum katlanılmaz olurdu. Neyse ki işler buraya varmadı. Kültürümüz içinde her şeyin aşırı gerçekliği, bunun müstehcenliğini vurgulayan Yüksek Tanım, gerçek olamayacak denli göze batmaktadır. Bu durumda, aşırılıklarıyla bile bizleri korurlar. Sanata gelince, gerçek anlamda hiç olması için fazla yüzeyseldir. Bunun bir gizemi olmalı. Cinsiyetlerin ve

göstergelerin böylesi bir sefihliğe düşmesinin bir anlamı olmalı ama nasıl bir anlam, bilemiyoruz. Belki de bu hiçlik, bu anlamsızlık, aynı anamorfoza uğramış nesnelerde olduğu gibi, başka bir dünyada, farklı bir bakış açısından görüldüklerinde bir anlam kazanmaktadır? Pornonun gerçekdışılığında, görüntülerin anlamsızlığında, tüm simülasyon figürlerinde arka planda kalan bir yerine, negatif fotoğraftaki görüntü türünden bir gizem vardır – kim bilir? Her şey gerçek olamayacak kadar apaçıksa, o zaman yanılsama için bir şans var demektir. Aptallaşmış bu dünyanın gerisinde gizlenen nedir? Zekânın başka bir biçimi mi, yoksa nihai bir lobotomi mi?

Ne olursa olsun, görüntülerin diktatörlüğü, alaycı bir diktatörlüktür. Jeff Koons ve Cicciolina'ya, onların erotik, yerineli, çocuksu, ensestvari mekanizmasına bir bakın – Venedik'te mecazi çiftleşmelerinin önünde, birlikte gerçek çiftleşmelerini sergilemişlerdi. Otoerotik bir karmaşa, Gilbert and Georges'un flüo veya geometrik ereksiyon durumuyla hemen hemen aynı derecede tensel ya da kışkırtıcı yeni bir afrodizyak gizemcilik.

Müstehcenlik ince veya doğal bir dünyanın masumiyetini altüst ediyorsa kaba saba olabilir. Ama, daha önceden pornografikleşmiş bir dünyada porno ne yapabilir? Daha baştan -miş gibi yapan ve kılık değiştirmiş bir dünyada sanat ne yapabilir? Görünüşlere, ilaveten alaycı bir değer katmaktan başka ne yapabilir? En kesin, dolayısıyla en korkunç biçimi altında kendi kendisine gülen, en yapay biçimi altında kendi yok oluşuna gülen cinselliğin yaptığı gibi, son kez paradoksal bir göz kırpmadan başka ne yapabilir?

Nasıl bir çözüm? Tüm bir kültürün ortak sendromuna, bu büyülenmeye, ötekiliğin, tüm yabancılığın, tüm olumsuzluğun yadsınması sarhoşluğuna, kötülüğün dışlanmasına, aynının ve de aynının çoğaltılmış figürlerinin, yani ensestin, otistikliğin, ikizliğin, genetik kopyalamanın uzlaştırılmasına karşı önerilebile-

cek hiçbir çözüm yok. Baştan çıkarmanın, uzlaşımsızlık içinde yabancılığın kurtarılmasında yattığını anımsamaktan başka bir şey gelmez elden. İnsanın, ne bedeniyle ne de kendisiyle barışık olmaması gerekir, ötekiyle barışık olmamak gerekir, doğayla barışık olmamak, ne erkekle dişinin, ne de iyiyle kötünün barışık olmaması gerekir. Tuhaf bir cazibenin gizi burada yatar.

Yeni mağduriyet düzeni

Bedenin ve arzunun her türlü teknik kurgulanması hareketinin pornografiye gelip dayanması gibi, duyarsız bir toplumun tüm hareketi de mağduriyet ve kin anlayışı içinde tamamına erer.

Kendi imgemize, kendi kimliğimize, kendi *look*'*umuza tutsak olduğumuzdan, kendi kaygılarımızın, arzumuzun ve acılarımızın nesnesi durumuna geldiğimizden, geriye kalan her şeye karşı duyarsızlaştık. Ve gizliden gizliye bu duyarsızlıktan ümitsizliğe düştük ve her türlü tutku, özgünlük veya yazgı biçimine kıs-

* "Görünüş". (ç.n.)

kançlık duymaktayız. En ufak bir tutku genel duyarsızlığa yapılmış bir hakarettir. Tutkusuyla duyarsızlığınızın, kıskançlığınızın ya da ılımlılığınızın maskesini kaldıran kişi, varlığının ya da acısının gücüyle azıcık kalmış gerçekliğinizin maskesini kaldıran kişi yok edilmelidir. İşte, boyun eğdirmek ya da yok etmek için öteki yeniden canlanmış, düşman sonunda yeniden bir bedende somutlaşmıştır.

Bu olumsuz duyarsızlık tutkusunun, ötekinin bu histerik ve spekülatif yeniden canlanmasının hesaplanamaz sonuçları işte bunlardır.

Sözgelimi ırkçılığı alalım. Mantıksal olarak, Aydınlanma Çağı ve demokrasi boyunca gerilemesi gerekirdi. Oysa kültürler ne kadar çok karşılaşırsa, kuramsal ve genetik temeli ne kadar çok çökerse ırkçılık o kadar güçlenmektedir. Bunun nedeni, kültürlerin özgünlüğünün aşınması ve farklılığın fetişist düzenine girilmesi temelinde, zihinsel bir nesnenin, yapay bir kurgulamanın söz konusu olmasıdır. Ötekilik, yabancılık ve (şiddete de dayalı olabilen) ikili ilişki var olduğu sürece –XVIII. yy.'a ve sömürgeci döneme kadar olan insanbilimsel metinlerde bu görülebilir–, gerçek anlamda ırkçılıktan söz edilemez. Bu «doğal» ilişki bir kez ortadan kalktığında, kinle idealleştirilmiş yapay bir ötekiyle, korkuya dayalı bir ilişkiye girilir. Ve bu ilişkinin katlanarak artan bir nitelik taşımasının nedeni, başka bir idealin söz konusu olmasıdır: Kültürümüz, alabildiğine ayrımsal bir kurgulama, Aynı'nın Öteki aracılığıyla sürekli kutuplaşması yönünde bir hareket kazandığından, hiçbir şey bunu durduramaz. Hileli bir özgecilik* sayesinde oluşmuş otistik (içeyönelik) bir kültürdür bu.

Cinsiyetçi, ırkçı, etnik ya da kültürel ayrımcılığın bütün biçimleri aynı köklü sevgisizlikten ve ortak bir yastan, genel duyarsızlık temeli üzerinde toprağa verilmiş bir ötekiliğin yasından kaynaklanır – gezegen çapında, olağanüstü ortak yaşam anlayışımızın mantıksal üretimi.

* "Başkasını düşünme". (ç.n.)

Aynı duyarsızlık, tam anlamıyla ters yönde davranışlara yol açabilir. Irkçılık, savaşılması gereken kötülük biçimi altında, umutsuzca ötekini arar. İnsanlık yanlıları da, onu, yardımına koşulması gereken kurbanlar biçimi altında aynı ümitsizlik içinde arar. İdealleştirmeden en iyi de, en kötü de çıkar. Günah keçisi, kendisine acımasızca saldırılan değil, acınılandır. Ama, öyle ya da böyle günah keçisidir. Ve bu, hiç değişmez.

VURUN SARAYBOSNA'YA[1]

Arte adlı televizyon kanalının, Strazburg ve Saraybosna'dan naklen gerçekleştirdiği «Söze Açılan Geçit» adlı yayınında, çarpıcı olan, Saraybosnalılara mutsuzluk, üzüntü ve toptan düş kırıklığının kazandırmış olduğu –«Avrupalılar»a küçümsemeyle, ya da en azından muhataplarının pişmanlık ve ikiyüzlü vicdan azabıyla zıtlık oluşturan alaycı bir bağımsızlık havasıyla yaklaşmalarını sağlayan– mutlak üstünlük, istisnai bir konumdu. Merhamet duygusuna gereksinimi olanlar onlar değildi; bizim sefil yazgımıza onlar acıma duyuyordu. Aralarından birisi «Avrupa'nın suratına tükürüyorum» diyordu. Hiçbir şey, yalnızca düşmana karşı değil, dayanışmanın avuntusu içinde vicdanını duyarsızlaştıran herkese karşı hiçbir şey, haklı bir hoşgörüden daha özgür, daha egemen değildir.

Ve Saraybosnalılar, bu iyi dostların gösterilerini izlediler. New York'tan *Godot'yu Beklerken*'i* oynamaya gelenler bile oldu. Oldu olacak Somali veya Afganistan'da da *Bilirbilmezler*** sahneye konsun? Ama en berbatı, bu kültürel vicdan rahatlatma-

1. Bu metin, 6 Ocak 1994 tarihli *Libération*'da yayınlanmıştır.
* Samuel Beckett'in, özgün adı *En attendant Godot* [*Godot'yu Beklerken*, çev.: Uğur Ün, Tarık Günersel, Kabalcı Yayınevi, 2000] olan oyunu. (ç.n.)
** G. Flaubert'in, özgün adı *Bouvard et Pécuchet* [*Bilirbilmezler*, çev.: Tahsin Yücel, Can Yay., 1990] olan tamamlanmamış romanı. (ç.n.)

sında değildir; bu alçakgönüllülük gösterisinde, bu yanlış değerlendirmededir. Aslında, güçlü olanlar onlar ve güçsüz olanlar da oralara giderek güçsüzlüğümüzü ve gerçeklik kaybımızı giderecek bir şeyler arayan bizleriz.

Gerçekliğimiz. Sorun burada yatmakta. Tek bir gerçekliğimiz var ve onu da kurtarmamız gerekiyor. «Bir şeyler yapmalı. Eli kolu bağlı durmak olmaz.» Ama, salt eli kolu bağlı durmamak için bir şeyler yapmak, ne eyleme geçmenin, ne de özgürlüğün ilkesi olmamıştır hiçbir zaman. Kendi güçsüzlüğünü bağışlatmanın ve kendi yazgısına merhamet duymanın bir biçimidir.

Saraybosnalılar, bu soruyu kendilerine yöneltmek zorunda değil. Bulundukları konumda, yapmakta olduklarını, yapılması gerekenleri yerine getirmenin mutlak gerekliliği içinde bulunuyorlar. Sonla ilgili yanılsamaya, kendileri için merhamete kapılmaksızın. Gerçek olmak, gerçeğin içinde bulunmak budur işte. Kesinlikle, felaketlerinin «nesnel» gerçekliği, «olmaması gereken» ve bizlerin yüreklerimizi yakan bir gerçeklik değil, ama olduğu haliyle varolan gerçeklik – bir eylemin ve bir yazgının gerçekliği...

Bu nedenle, onlar canlı bizler de ölüleriz. Bu nedenle öncelikle savaşın gerçekliğini kendi gözlerimizde kurtarmamız ve bu merhametli gerçekliği, ondan zarar gören ama savaşın ve yıkımın ortasında ona hakikaten inanmayanlara benimsettirmemiz gerekir. Söylediklerine göre, Boşnaklar kendilerini çevreleyen felakete gerçekten inanmıyorlar. Sonunda, bu gerçekdışı durumu anlamsız, anlaşılmaz bulmaya başladılar. Bu bir cehennem, ama neredeyse aşırı-gerçek, kitle iletişim araçlarının ve insani hareketlerin bütün dünyanın kendilerine yaklaşımını daha da anlaşılmaz kılan taciziyle daha da aşırılaştırılmış bir gerçeklik taşıyan bir cehennem. Böylece onlar, savaşın bir tür hayaletimsi ortamında yaşıyorlar – neyse ki de bu böyle, yoksa bu cehenneme asla katlanamazlardı.

Ama, gerçekliğe bir cisim vermek için onları bizler seçtiğimize göre, gerçekliğin ne olduğunu bizler onlardan daha iyi biliyoruz. Ya da gerçeklik, bizlerin ve tüm Batı'nın en çok eksikliğini duyduğu bir şey olduğu için onları seçtik. Kanın aktığı yerde, gidip kendine bir gerçeklik kurgulamak gerekir. Yiyeceklerimizi ve «kültürümüzü» onlara göndermek için açtığımız bütün bu «geçitler», aslında, onların canlı gücünü ve felaketlerinin enerjisini ithal ettiğimiz felaket geçitleridir. Yine eşit olmayan bir değiş tokuş. Gerçeğin ve siyasal ilkelerimizin kökten bir biçimde yanılsamadan sıyrılmasında bir tür yedek cesaret, anlam taşımayan şeyin ardından yaşamda kalabilme cesaretini bulanlar, onlardır – biz de gelip onları, acılarının «gerçekliğine» inandırmaya çalışıyoruz; ve bunu da, bu acıyı kültürselleştirerek, dayanışmanın da içinde yer aldığı Batılı değerler sahnesine sağlam bir başvuru noktası oluşturması için tiyatrolaştırarak yapıyoruz.

Tüm bunlar, zararsız ve güçsüz aydınların, kendi zavallılıklarını sefalet içinde olanların zavallılığıyla değiş tokuş ettiği, her iki tarafın da, ötekine bir tür sapkın bir sözleşme içinde katlandığı artık genelleşmiş bir durumun örneğini oluşturuyor – aynen, siyasi kadroların ve sivil toplumun bugün zavallılıklarını karşılıklı olarak değiş tokuş etmesinde, birisinin yozlaşma ve skandallarını, ötekisinin yapay hezeyanlarını ve edilginliğini kurbanlık olarak sunmasında olduğu gibi. Böylece Bourdieu ve rahip Pierre'in, dokunaklı dil ile sefaletin toplumbilimsel üstdilini değiş tokuş ederek kendilerini televizyon sunağında kurban etmelerine tanık olundu. Tüm toplumumuz, böylece, evrensel kilisenin tumturaklı sözlerinin koruyuculuğu altında, sözcüğün gerçek anlamında bir merhamet* yoluna girmiştir. Bu, biraz da, aydınlar ve siyasetçilerde tarihin paniğine ve değerlerin alacakaranlığına bağlı olarak, son derece büyük bir pişmanlık anında, değerin üretim havuzunu, göndergesel havuzu, insanlığın sefaleti olan bu en küçük ortak paydaya başvurarak yeniden canlandırmak –av alanlarını yapay av hayvanlarıyla beslemek– gibidir.

* Commisération: Sözcüğün düz anlamında, "sefilleşme", "sefaletle özdeşleşme", denilebilir. (ç.n.)

Kurbanlık toplum. Bu yolla, kendi düş kırıklığını ve kendisine yönelik akıl almaz bir şiddetin pişmanlıklarını dile getirmekten başka bir şey yapmadığını varsayıyorum.

Yeni Aydınlar Düzeni, her yerde Yeni Dünya Düzeni'nin açtığı yolları izlemekte. Başkalarının felaketi, sefaleti, acıları her yerde hammaddeye ve ilk sahneye dönüştü. İnsan haklarıyla bezenmiş mağduriyet, iç karartıcı tek ideoloji gibi. Bunu doğrudan ve kendi adlarına sömürmeyenler, vekaleten sömürüyorlar – mali veya simgesel artıkdeğerlerini yeri geldiğinde tahsil eden aracılar da yok değil. Uluslararası bir borç gibi ortaya çıkan iflas ve felaket, spekülatif piyasalarda pazarlık konusu edilmekte ve alınıp satılmakta – burada, karanlık bir geçmişe sahip olan askeri-sanayi komplekse taş çıkartan siyasi-aydın piyasa söz konusudur. Oysa bütün merhamet, mutsuzluğun mantığı içinde yer alır. Mutsuzluğa gönderme yapmak, kendisine karşı savaşmak için bile olsa, ona tanımlanmamış, nesnel bir yeniden üreme temeli kazandırmaktır. Her durumda ve neyle olursa olsun savaşmak için, mutsuzluktan değil, kötülükten yola çıkılması gerekir.

Ve kötülüğün saydamlığının sahnelendiği yerin de orası, Saraybosna olduğu gerçektir. Bastırılmış, geriye kalan her şeyi çürüten salgın hastalık, Avrupa'nın felç durumunun şimdiden bir belirtisi olduğu virüs. Avrupa'nın menkulleri Gatt görüşmelerinde kurtarılmakta, ama Saraybosna'da yakılmaktadır. Bu, bir anlamda iyi bir şeydir. Palavra Avrupa, ufukta gözükmek bilmeyen Avrupa, en ikiyüzlü çırpınmalar içinde yozlaşmış Avrupa, Saraybosna'da kendi kendini batırmakta. Ve, bu anlamda, Sırplar neredeyse aldanmadan kurtulmanın aracı, bu hayalet Avrupa'nın, söylemlerinde ne denli ateşli görünürse gerçekler karşısında o denli sönük kalan teknodemokratik siyasaların Avrupa'sının vahşi çözümleyicisi olacaktır.

Ama aslında işin içyüzü bu değil. İşin içyüzü, etnik arındırmanın vektörleri olmalarıyla Sırpların, kendini oluşturmak üzere olan Avrupa'nın en uç noktasını oluşturmalarıdır. Gerçek Avrupa, Beyaz Avrupa ahlâki bakımdan olduğu denli ekonomik ve etnik bakımlardan da temiz, temizlenmiş, bütünleşmiş ve arındırılmış Avrupa oluşmak üzeredir. Avrupa, zafer edasıyla Saraybosna'da oluşmaktadır ve bu anlamda orada olup bitenler kesinlikle süreç içinde karşılaşılan rastlantısal kazalar değil, Yeni Dünya Düzeni'nin, her yerde beyaz bütünleşmeyle, korumacılıkla, ayrımcılıkla ve denetimle kendini gösteren bir uzantısı olan Yeni Avrupa Düzeni'nin mantıksal ve tırmanışa geçen bir evresidir.

Şöyle söylenmekte: Eğer Saraybosna'yı kendi haline bırakırsak, daha sonra olacakları hak etmiş duruma düşeriz. Ama zaten bizler bu duruma düştük. Bütün Avrupa ülkeleri etnik arındırma yoluna girdi. İşte, parlamentoların gölgesinde, karanlıkta yavaşça oluşmakta olan gerçek Avrupa budur ve Sırbistan da onun mızrağının demir ucudur. Bosna'nın, Avrupa'nın yeni sınırından başka bir şey olmadığı yürürlüğe konmuş bir program söz konusu olduğuna göre, herhangi bir edilginliği, tepki göstermek konusunda herhangi bir güçsüzlüğü gerekçe olarak öne sürmenin bir anlamı yok. Le Pen'in* siyaset sahnesinden büyük bir ölçüde nasıl silindiğini sanıyorsunuz? Çünkü, fikirlerinin özü Fransa'nın ayrıcalığı, kutsal birlik, Avrupa-ulusçu tepke, korumacılık biçimleri altında siyasal sınıfın her yanına sızdı. Artık Le Pen'e gereksinim kalmadı; çünkü siyasal bakımdan kazanmadıysa bile, bir virüs gibi anlayışlar içinde başarı kazandı. Mademki aynı düzen sürüyor, neden bu Saraybosna kapılarında gerilesin? Hiçbir dayanışma bu durumu değiştiremeyecek. Bu durum, ancak soykırımın son bulduğu, «beyaz» Avrupa'nın sınır çizgilerinin belirlendiği gün mucizevi bir biçimde duracak. Sanki Avrupa'nın tüm ulusları birleşmiş, bütün siyasalar birbirine karışmış da, Avrupa'nın aşağılık işlerinin uygulayıcıları durumuna gelmiş Sırpları sözleşme yapıp kiralık katil olarak tutmuş gibi – Batı, eskiden benzeri bir sözleşmeyi İran'a karşı Saddam Hüseyin ile de yapmıştı. Şu da var ki katil çok fazla ileri giderse bir olasılıkla onu da temizlemek gerekebilir. Irak ve Somali'ye karşı girişilen harekâtlar Yeni Dünya Düzeni açısından gö-

* Fransa'da Front National ("Milliyetçi Cephe") adlı aşırı sağ partinin lideri. (ç.n.)

rece bir başarısızlıkla sonuçlandı, Bosna harekâtıysa Yeni Avrupa Düzeni açısından başarıya ulaşacak gibi görünüyor.

Boşnaklar bunu biliyor. Bütün umutlarını faşizm olarak adlandırılan bir tür kalıntının veya iğrenç urun değil de uluslararası demokratik düzenin yok ettiğini biliyorlar. Dünyanın her yerindeki türdeş olmayan ve asi öğelere yapıldığı gibi soykırımdan ya da sürgünden ya da dışarlanmaktan kurtulamayacaklarını biliyorlar – bu da kesin, çünkü iyi insanlar ve Batı'da vicdanı rahatsız olanlar beğensinler beğenmesinler ilerlemenin kaçınılmaz yolu buradan geçmekte. Modern Avrupa daha önce birçok yerde yaptığı gibi, Müslümanların ve Arapların, hiç olmazsa göçmen köleler olarak kökünün kazınmasına girişecek. Ve Strazburg oluşumları gibi happening'lerde yaygınlaştığı biçimiyle vicdan rahatsızlığının yol açtığı etkilere karşı öne sürülebilecek en temel itiraz, bu vicdan rahatsızlığının Avrupa siyasalarının sözde güçsüzlük görüntüsünü ve kendi güçsüzlüğünden yüreği parçalanan Batılı vicdan görüntüsünü sürdürerek, tinsel kuşku lüksünü güvenceleyerekten bütün gerçek harekâtların içyüzünü gizlemesidir.

Arte'nin ekranlarında gözüken Saraybosnalılar, açıkça yanılsamadan ve ümitten yoksun oldukları izlenimi uyandırıyorlardı, ama kuvve halinde birer şehit havaları da yoktu. Tam tersine. Onlar, kendi nesnel mutsuzluklarıyla baş başaydılar ama gerçek sefalet, sahte havarilerin ve gönüllü şehitlerin mutsuzluğu öte yanda yer alıyordu. Oysa, tam da yerinde bir biçimde söylendiği gibi, «gönüllü şehitlik öbür dünyada göz önünde bulundurulmayacaktır».

Ötekiliğin en kolay ve en bayağı biçimi olarak mağduriyet toplumu. Mutsuzluk olarak, kurban olarak, kandırmaca olarak Öteki'nin yeniden canlandırılması – ve bu ölüme ilişkin aynadan, kendisi de zavallı olan bir kimlik çıkaran mutsuz bilinçler olarak bizlerin de yeniden canlanması. Kendi varlığımızın olumsuz

kanıtını sağlamak için başkalarının zavallılığını kullandığımız gibi, Kötülük aracılığıyla Tanrının kanıtını oluşturmak için de mutsuzluğun çok sayıdaki göstergesini kullanırız. Yeni kimlik, mağdurun kimliğidir. Her şey, elinden ne varsa alınmış, yoksun bırakılmış, engelli öznenin çevresinde düzenlenir ve mağduriyet stratejisi de onun böylece tanınca görmesine dayanan stratejidir. Her türlü farklılık, suçlamanın (bir suçun cezalandırılması) mağduriyet tonunda ortaya konur ve başkalarına ancak bu farklılığın tanınması amacıyla başvurulur. Bu, insan haklarının kliniği olarak, özdeşliğin onarım cerrahisi olarak toplumsal olgudur. Alacaklı olduğunu kabul ettirmek, eksiğini pazarlık konusu yapmak stratejisi, etkili bir stratejidir – olumsuz koşullu şantaj. Güçsüzlük ve çözülme stratejileriyle koşutluk kurmak, eksikleri olan bir stratejidir. Minimalist, mağduriyetçi, insani amaçlı stratejidir – heyecana ve reklama kapılan toplumların belirgin niteliği. Farklılığıma dokunma!*

Evrensel kaynak olarak, bütün farklılıkların güvence merci-i olarak hak. Kamu malıyla ve toplumsal kurumla pek ilgisi bulunmayan, ama doğal niteliklerin yitmesini ayrım gözetmeksizin yaptırıma bağlayan bu bir tür sözleşmeyle yakından ilgili olan hegemonya – sözgelimi, yaşama hakkı, hiçbir hak iddia edilmeden sahip olunan en değerli şeyin, yaşamın yitirilmesini bir yaptırıma bağlar. Sözgelimi temiz havada yaşama hakkı, kirli havadan zehirlenmenin yerini alır, özgür olma hakkı, bu hakkın uygulamaya geçirilmesinin yerini alır, hak, arzuya sahip olma hakkı biçimi altında arzunun yerini alır, vb. Hak, öfkeli bir toplumsal yapının güçlerini harekete geçiren şeydir. Kefalet altında bir yaşamın, biçimsel, güvenceli ve risksiz bir toplumun düşük değeridir.

İnsan acılarının kitle iletişimin ve reklamın zihinsel uzamı-

* "Arkadaşıma dokunma!" sloganlı, Fransa'daki ırkçılık karşıtı bir kampanyaya göndermede bulunuluyor. (ç.n.)

nın göklerine yükselmesi, bunun siyasal ve toplumbilimsel üstsöylem içinde ortaya çıkmasıyla birlikte gerçekleşir. Bunun nedeni, siyasetin ve toplumbilimin kendi zavallılıklarıyla karşılaşmış olmalarıdır. Sonuçta, acıma temeli üzerinde, hep birlikte toplumsal sefaletle bir antlaşma imzalarlar. Toplumbilimciler zavallı bir biçimde konuşurlar ve zavallılar toplumbilimsel bir biçimde konuşmaya koyulurlar. Böylelikle kişi, kendi eksikliğini, kendi mutsuzluğunu, kendi kişisel önemsizliğini yücelten bir konuma yerleşir – aydınların ve kitle-iletişimin söylemleri, hem sadist hem duygusal bir üstlenme içinde, insanların kendi acılarına yönelik hakkını, kurban olarak kabul görmelerini ve kendi doğal savunmalarını yitirmelerini bir yaptırıma bağlar. Kurbanlar, kendi sefaletlerinin itiraf edilmesinden bir kazanç elde ettiklerine göre bundan yakınmazlar. Foucault'ya göre, eskiden bütün bir kültür cinselliğin itiraf edilmesine girişmişti. Günümüzde bütün bir kültür, sefaletin itirafı içinde kendini yineler.

Özgürlüğe kavuşma, kefaret ödeme, arınma, korunma, yükselme ve yeniden saygınlığına kavuşma – köklü bir duyarsızlıktan kaynaklanan ve şiddetli bir şantaj stratejisiyle, tüm bu olumsuz tutkuların siyasal olarak kötüye kullanılmasına eşlik eden bu genel merhametin bütün ayrıntılarını nasıl adlandıracağımızı bilemeyiz. Bu, tüm sonuçları bakımından «siyasal açıdan doğru»* olan şey, dilden başlayarak sürdürülen bir zihinsel arınma ve korunma girişimidir. Siyahlar, *color people*,** sakatlar, *disabled*,*** körler, görme özürlü ve fahişeler *sexworker***** olurlar: Kara para gibi aklanmaları gerekir. Her türlü olumsuz yazgının, saklamak istediğinden daha da edepsiz bir hileyle temizlenmesi gerekir.

* Burada söz konusu olan "doğruluk", sadece "political correctness" akımının veya ideolojisinin tanımladığı biçimiyle "doğru" olan şeydir. (ç.n.)
** Color people, "beyaz" ırktan olanların, zencileri, sarı ırktan olanları, Kızılderilileri kendilerinden ayırmak için bunlara verdiği isim. (ç.n.)
*** Disabled, "engelli" (ç.n.).
**** Seks işçisi (ç.n.).

Örtmeceli* dil, cinsel tacize karşı savaş, tüm bu koruyucu ve korumacı maskaralık prezervatif kullanımıyla aynı türdendir. Kuşkusuz prezervatifin zihinsel kullanımı, bir başka deyişle düşünce ve kavramların korunmalı bir yaklaşımla kullanımıdır bu. Kısa bir süre sonra, ancak lateksle örtülmüş olarak düşüneceğiz. Ve Virtual Reality'nin dijital kılıfı da daha şimdiden bir kondom gibi geçirilmeye başlandı.

Bugün insanlar prezervatif aracılığıyla baştan çıkarılmakta. «Kızı baştan çıkarmaya çalışmaktadır, kız direnir, prezervatifini çıkarır, kız kollarına düşer.» Önceleri, kızlar ereksiyonla baştan çıkarılabilirdi, artık korunmayla baştan çıkmaktalar. Bir adım sonra, baştan çıkarmak için seropozitif** olmak yetecek («Bu ürün sağlığa zararlıdır», neredeyse bir reklam sloganı görevi yapmaktadır). Duvarlar ve otobüslerin üzerinde şunları bile okuyabiliriz: «Seropozitifim – benimle kantine gelir misin? (bana hayır deme!)» «Ben mongoloidim – benimle oynar mısın?» Sero is beautiful.*** En kötü şey bile, bir reklam tümcesine mantıksal dayanak görevi yapmakta. Yeni ahlâk düzeni, olumsuzun ve yaşamaya engel olanın farklılığı bile olsa, farklılığın bu olağanüstü meşruluğuna dayalı yeni ortak yaşamdır.

AIDS saplantısı, kuşkusuz hastaların olağanüstü yazgılarının kendilerine sunduğu ve başkalarında acımasız bir biçimde eksik olan şeyden: güçlü, elde edilemez bir kimlikten, kurbanlara özgü bir kimlikten kaynaklanmaktadır. Başka kültürlerde bütün ugrubun çevresinde toplandığı ve Kötülük'ün tedavi yoluyla uzaklaştırılması girişimi aracılığıyla günümüzde neredeyse her yerde yok ettiğimiz hastalık ayrıcalığı. Ama, öte yandan hastalı-

* Örtmece (Fr. euphémisme). Toplumbilimsel ve ruhbilimsel nedenlerle, doğrudan söylenmesi uygun görülmeyen (sakıncalı!) bir kavramı, bir olguyu, bir nesneyi daha zararsız bir yolla dile getirmek. Örneğin, verem sözcüğü yerine ince hastalık deyişini kullanmak. (ç.n.)
** AIDS virüsü taşıyıcısı. (ç.n.)
*** "Sero harikadır." (ç.n.)

ğın önlenmesine ilişkin bütün strateji, biyolojik bedenin hastalığını toplumsal yapıya kaydırmaktan başka bir şey yapmaz. Dayanışma ve korkuyu sömüren AIDS'e karşı bütün kampanyalar, –sizin AIDS'iniz beni ilgilendiriyor–, biyolojik salgın denli zararlı, patetik bir salgına yol açar. Haberin reklama özgü bulaşıcılığı, virüsün bulaşıcılığı denli tehlikelidir. Nasıl AIDS, biyolojik bağışıklığı yok ederse, mizansen ve yanlış bilgilendirme, sorumluluğa ve harekete geçmeye yönelik şantaj, haberin salgınının yayılmasına yol açar ve bir yan etki olarak da toplumsal yapının bağışıklığının azalmasını hızlandırır – bu süreç daha şimdiden ileri bir aşamaya varmıştır. Sidathon, Téléthon[*] ve öteki Thanathon'lardan oluşan bu öteki zihinsel AIDS'i[**] desteklemeye yönelik şantaj – toplu vicdan rahatsızlığının kefaretini ödeme ve kurtulma, kutsal birliğin pornografik orkestrasyonu...

AIDS'in kendisi de sonunda bu demagojik zehir gücünün bir yan etkisi olarak ortaya çıkar. «Beni etkin koru, senin prezervatifin olayım»:[***] Benetton'un renklerinin içerdiği ve eskiden BNP'nin[****] bankacısının da olan bu edepsiz ve şantaj dolu alay, aslında en bayağı *affekt*'lerin: kendine karşı acıma ve tiksintinin uyarılması aracılığıyla toplumsal yapının gizliden gizliye yönlendirilmesi ve dağılmasına ilişkin bir tekniği gizler. Siyasetçiler ve reklamcılar, demokratik hükümetin gücünün –belki de siyasetin özünün de– genel aptallığın bir oldubitti gibi görülmesinden kaynaklandığını anladılar: «Aptallığınız, hıncınız bizi ilgilendirmekte!» Bunun ardında daha da sinsi bir söylem biçimlenir: «Haklarınız, sefaletiniz, özgürlüğünüz bizi ilgilendirmekte!» Demokratik ruhlar, bütün saldırılara, skandallara, blöflere,

[*] Téléthon, televizyonda bir hayır işi için bağış toplama kampanyasına verilen ad. *Sidathon ve Thanathon* sözcükleri de benzer anlayış içinde yazarca oluşturulmuş sözcükler. (ç.n.)

[**] "Zihinsel AIDS": bir Fransız siyasetçinin yeni kuşak gençleri küçümsemek amacıyla kullandığı ve büyük tepkilere yol açan bir deyim. Burada ise, bu kez, karşı tarafı küçümsemek amacıyla kullanılıyor. (ç.n.)

[***] "Tu me préserves actif, je te préservatif".

[****] BNP, Banque Nationale de Paris ("Paris Ulusal Bankası"); Baudrillard'ın yukarıda alaycı bir şekilde göndermede bulunduğu "Paranız beni ilgilendiriyor" sloganının sahibi... (ç.n.)

yalan haberlere, sefalete sessizce katlanacak ve kendi kendilerini aklayacak biçimde eğitildi. Alçakgönüllü ilginin gerisinde, her zaman vampirin açgözlü yüzü biçimlenir.

Bütün kategorilerin farklılıkları adına yenilenip aklanmaları ardında, her zaman bir küçümseme vardır. Resmi bir aday: «Günün birinde, bir kadın veya bir eşcinselin cumhurbaşkanı olacağını düşünmekten alıkoyacak hiçbir neden yok» demiştir. Sanki, cumhurbaşkanlığı makamına yükselmek, sonunda kadını ya da eşcinseli kusursuz bir insan durumuna getirirmiş gibi! Günün birinde kör, mongol ve kanserli bir albinoyu bu makama getirmenin kaçınılmaz olacağına kuşku yok. Sağır ve dilsiz bir Amerika güzeli seçildi bile!

Böylece, yaşama hakkına koşulsuz saygı gösterilmesi (siyasal bakımdan bundan daha doğru ne olabilir?) bahanesi altında, bu insancıl inanç açıklamaları duyuldu: Dünyada hiçbir düşünce, öldürmeye (doğal olarak uğrunda öldürülmeye de) değmez. Ne türden olursa olsun, hiçbir şey için kimse öldürülmeyi hak etmez. Anlamsızlığa, fikirlerin ve insanların anlamsızlığına ilişkin nihai saptama... Bu tümce, düşüncelere ve yaşama yönelik horgörü ve duyarsızlığa tanıklık eder; oysa aynı tümce, yaşama yönelik en büyük saygıyı ortaya koymayı da amaçlamaktadır. Yok etme istencinden de beter olanı, bu istenci yitirmeyi göze alamamaktır: Hiçbir şey, kurban edilmeye değmez. Bu, yapılabilecek en kötü saldırı, en berbat hakarettir. Hiççiliğin temel önermesidir bu.

Duyarsızlık ve nefret

Eskiden, inanabileceğimiz nesneler, inanç nesneleri vardı. Bunlar yok oldu. Ama inanmamamız –ilki denli yaşamsal bir işlev– gereken nesneler de vardı. Bunlar, geçişli, bir anlamda alaycı, duyarsızlığımızın nesneleriydi, ama yine de nesneydiler. İdeolojiler bu rolü oldukça iyi oynuyordu. Onlar da kayboldu. Ve artık, yalnızca haber adı altında dolaşan her şeyi içine alıp eritmekle kalmayan, aynı zamanda haber ilkesine ve aşkınlığına da inanmaya dayanan toplu saflığa ilişkin tepkeli bir eylem aracılığıyla yaşamda kalıyoruz. Bu bir tür tepkeli uzlaşmaya yönelik köklü inançsızlığımızı ve direncimizi de koruyarak yapıyoruz bunu. Toprak kölelerinin, ilahi hakkın köleleri olduğuna hiçbir zaman inanmadıkları gibi, bizler de haberin ilahi bir hak olduğuna inanmıyoruz, ama inanıyormuş gibi yapıyoruz. Bu perdenin gerisinde dev bir inançsızlık, gizli bir duyarsızlaşma ve her türlü toplumsal bağın yadsınması ilkesi büyümekte.

Durağanlık eşiği, kritik kütleden uzaklaşılmasıyla gerçekleşecek olan yerçekimsel olası bir çöküşle, bütün olumsuz öğelerin düzen tarafından emilmesi nedeniyle aşılma tehlikesiyle karşı karşıya: İflaslar, yanılgılar, skandallar, her şey buharlaşma yoluyla burada dağılmakta. Bütün atıklar ve düzensizlikler sindirilmekte ve yeniden döngüye kazandırılmaktadır. Şiddete dayalı, keskin, dengeyi bozucu, bu çöküşün belirtileri olan bir dizi tepkime uyandıran ümit kırıcı bir üstdengelilik.

Bütün çağdaş tutkularımız, nesnesiz tutkularımız, olumsuz tutkularımız, bunların tümü buradan, duyarsızlıktan doğar; gerçek nesnenin olmaması yüzünden hepsi sanal bir öteki ve dolayısıyla şu ya da bu her şey üzerinde billurlaşmaya mahkûmdur.

İkincil bir toplumsal durum içine yerleştik: Kendi gözümüzde yok olduk, silindik, anlamımızı yitirdik. Dalgın, sorumsuz, sinirliyiz. Elimizde bir tek görme sinirlerimiz kaldı ama bütün önceki sinirlerimiz çıkarılıp alındı. Bilişim de, bu bakımdan bir kesip biçmeye benziyor: Bir algılama devresini yalıtıyor, ama etkin işlevleri birbirlerinden koparıyor. Geriye, görüntülerin teknik duyarsızlığına denk düşen duyarsızlığın zihinsel ekranından başka bir şey kalmıyor.

Bombardımanda ölen bir kadının bedenine ölü bir kediye bakar gibi bir göz atan Saraybosna sokaklarından gelip geçenler gibi. Ne yas, ne de acıma söz konusu. İşte, bütün Avrupa, tam da böyle Bosna'nın cesedinin yanından geçip gidiyor; yasın kendimize yönelik heyecanı dışında gerçek bir heyecan duymaksızın.

Herkes, kendi baloncuğu içinde uydulaşmış, kendi yörüngesinde dönüp duruyor. Doğrusunu söylemek gerekirse, artık kimsenin yazgısı yok; çünkü, gerçek yazgı ancak kendisiyle ötekile-

rin arakesiti içinde var olabilir. Oysa, yörüngeler kesişmez (birkaç atomun duygusal çarpışmasının, veya hızlanmadan kaynaklanan birkaç taşkınlığın yol açtığı bulanık *klinamen*,* yazgı olarak adlandırılamaz). Ancak onların ulaşacakları hedef aynıdır. Böylece, bilginin otoyolları da dahil olmak üzere, yol çıkışlarında ya da otoyollarda olduğu gibi aynı yönde ilerleyenleri görebilirler yalnızca. Ve hepsi de aynı anda aynı yöne sapan balık sürüsü görüntüsünden daha değişik bir görüntü sunmazlar. Kaza tehlikesi hemen hemen yok gibidir, ama bir karşılaşma olasılığı hiç yoktur. Ötekinin artık yalnızca marjinal bir değeri vardır.

Toplumsal menopozun en önemli belirtisidir bu. Toplumsala duyulan alerji, toplumsallığın çalkantıları, toplumsal ovülasyonun sonudur. Alopoz: İlişkilerdeki bozukluk. Oniropoz: Düşlerin ovülasyonunun sonu. Ateş yükselmesi, kaygı, baş dönmeleri, kimsesiz kalma. Sinirlenme. Her şey, en zararsız biçim olan sinirlenmeyle başlar. Soru: *Sizi ne sinirlendirir?* Eskiden, bu soru şöyle sorulabilirdi: *Sizi tutkulandıran, size başkaldırtan nedir?* Ama, artık tutkulu değiliz, artık başkaldırmıyoruz, sinirliyiz. Sinirlenme, büyük tutkulardan dökülen ölü deri pulcukları, istenilmeyene, katlanılmaz gündelik şeylere yöneltilen küçük tepki dalgasıdır. *Sizi ne sinirlendirir?* Tanımı gereği her şey. Sinir, tanımlanmış bir nesnesi olmayan alerjik bir biçim, belirsiz bir ürperme, kuşkulu bir *affekt*'tir. Mekanik sıkıntılar, başkalarının tiki, kişisel tikleriniz, çocuklar, nesneler, bunların anormalliği, kurnazlıkları, gizliden gizleye direnişleri sizi öfkelendirir. Sizi taciz eden, varoluşun önemsiz ve boş işleri olup da açıkça sizi öfkelendirme işlevi taşıyan her şey. Bugün sinirsel bir aşırı tepkiyle eşanlamlı olan Fransızcadaki *énervement* terimi, eskiden, sinirleri kesilmiş ve duyarsız bir biçimde kımıldamadan yatan kişileri belirtiyordu – ama her iki anlam birbirine yakındır; çünkü bu aşırı tepki gerçekten de köklü bir duyarsızlığa, engellenmiş bir ilgisizliğe, cansızlaşmaya denk düşer.

* Atomların sapış açısı; mecazi anlamda ruhun eğilimi. (ç.n.)

Alerji de aynı türdendir: Sanki beden, kendi içsel hoşnutsuzluğunu üreterek kendine öfkeleniyormuş gibi iticiliğin tanımlanamaz bir biçimi, belli belirsiz tepkime, bastırılmış düşmanlık duygusudur. Yapay olarak üzerinde aşırı egemenlik kurulan bir dünyanın kuşkulu ötekiliği karşısındaki sabırsızlık ya da engellenmiş tutkudur. Bizimki gibi yüzeysel itkiyle çalışan her sistem, somut bir tezahürü olduğu bu tür yüzeysel iticiliği doğurur. Geri çevirmeye, dışa atmaya dayalı bir işleyiş gösteren her toplum, bu bir çeşit iltihaplanmaya, savunma amaçlı deri kızartılarına yol açar – kendisinden korkulan bir dünyanın çekiciliğine karşı, ama aynı zamanda dünyanın sizi tiksindiren iç içe kalabalığına karşı çekilen set.

Var olmadığına ilişkin ümitsizliğini teşhirciliğiyle ortaya koyan histeri hastasının tersine, alerji var olma karmaşasına ve bedenin aşırı varlığına tanıklık eder. Alerjinin, şu ya da bu maddeye karşı aşırı duyarlı olmak anlamına geldiğini unutmayalım. Bu, olumlu tepki anlamında bir aşırılıktır. Demek oluyor ki, alerjik bir dünya, ne olursa olsun her şeye –özellikle de ötekilere mi?– karşı aşırı duyarlı olan, ama olumsuz bir dönüşüm içinde tersine dönen bir dünyadır. Anorekside* de aynı simgeyle karşılaşılır: Sistemin gereğinden fazla büyümesinin eğretilemesi olan bedenin aşırılığının yadsınması.

Tüm bu duyarsız ya da duyarsızlıktan doğmuş olan tutkular, tüm bu olumsuz tutkular, nefret içinde doruğa tırmanır. «Nefret ediyorum» tuhaf bir deyimdir. Nesnesi yoktur. Aynı «Gösteri yapıyorum» gibi – ama, kim için, ne için? «Üstleniyorum» gibi – üstlenilen nedir? Belirli hiçbir şey yoktur ortada. Belki de tam o-

* *Anoréxie*, "iştah yitimi" olarak bilinen, ancak bedeni korumaya yönelik olarak bedeni yadsımayla belirginleşen, ve bu yadsımanın yadsıması evrelerinde aşırı bir iştah artışına yol açan kusma-yeme ikiliğiyle bazen ölüme kadar varabilen psikosomatik rahatsızlık. (ç.n.)

larak hiç üstlenilmektedir. Hiç için ya da hiçe karşı gösteri yapılabilir – bunu nasıl bilebiliriz? Nesne almamış bütün fiillerin akibetidir bu. Duvar yazılarında şöyle denirdi: «Varım», «Burada veya şurada yaşıyorum.» Bu, bir tür aşırı mutluluk içinde söylenmiştir ve aynı zamanda şu anlama da gelir: Yaşamımın hiçbir anlamı yok. Aynı biçimde, «Nefret ediyorum», şu anlama da gelir: Duyduğum nefretin nesnesi yoktur, hiçbir anlam taşımamaktadır. Aslında nefret, kuşkusuz tanımlanabilen her nesnenin ardından ayakta kalabilen ve bu nesnenin yok oluşundan beslenen bir şeydir. Bugün, neye öfke duyacağız? Nefretin nesnesi, var olmayan öteki, tam olarak budur. Nefret «etmek»: Bu, bir tür gizilgüç, olumsuz ve tepkesel bir enerji, ama önünde sonunda bir enerjidir. Zaten bugün artık geriye bu tutkulardan daha başka bir şey kalmamıştır: Nefret, bıkkınlık, alerji, tiksinti, dıştalama ve sevgisizlik – artık ne istediğimizi bilmiyoruz, ama ne istemediğimizi pekâlâ biliyoruz. Nefret, katıksız anlatımı içinde, pazarlık konusu edilemeyen, uzlaşılamayan bir tutkuyu dile getirir. Ve, bununla birlikte, bu anlatım içinde, var olmayan ötekinin, kendisini bu nefrete nesne olarak sunmak üzere bir sunguya dönüşmesi için yapılmış bir tür çağrı vardır.

Bütün sürtüşmelerin sınırları hemen belirlendiğinden, nefret, bizim dünyamızın artık pek fazla sunmadığı etkileyici bir rakibi canlandırmayı düşler. Rekabetten ve çatışmadan doğmuş nefret, birikmiş bir duyarsızlıktan doğup da birdenbire billurlaşıp aşırı bir hal alan nefretle karşıtlaşır. Bu, artık, paradoksal olarak kentsoylu bir tutku olarak kalmış olan, sınıflar arasındaki kin değildir. Bu kinin bir amacı vardı, tarihsel bir eylemi harekete geçiriyordu. Ama bu yeni nefret, ancak *acting-out*'larla dışavurulur. Tarihsel bir şiddeti değil, tersine, siyasetin ve tarihin duyarsızlığından doğmuş bir bulaşıcılığı taşır. Bu anlamda, tarihin sonuna işaret eden bir tutku değil, yol açtığı sorunlara bir çözüm getirilemediğinden, sonu ve çıkışı olmayan bir tarihin tutkusudur. Sonun ötesinde, olguların tersine döndüğü, enerjiden arta kalan şeyin, zaman gibi tersine, olumsuz bir tutkuya dönüştüğü bu uçta,

belirsiz bir tutkunun ortaya çıkması olasıdır.

Olumsuz tutku evrenselleşemez. Bir kinler federasyonunun varlığını düşünmek olanaksızdır. Böyle bir senaryonun gerçekleşmesi istenebilirdi. Ama en kötü olan, her zaman gerçekleşecek demek değildir. Kaldı ki, artık bir şeyler toplumsal düzenlenimin tümüyle dışında kalmaktadır. Tarih'in sonu söz konusu olmasa bile, toplumsal olanın sonundan pekâlâ söz edilebilir. Artık anomi* içinde değilsek bile, anormallik içinde bulunmaktayız. Anormallik, yalnızca yasanın dışında kalan şey olmayıp kuralın da dışına çıkar. Oyun dışı kalan ve artık oynayacak durumda olmayan şeydir. Şiddeti yasadışılık kışkırtıyordu, bulaşıcılığı oyun dışı kalmak kışkırtır. Ama anormallikte tam olarak neyin kışkırtıldığını bilemiyoruz. Bir düzen (kitle iletişim araçları, ağlar, para piyasaları, insan hakları) evrensel nitelik kazandığında, kendiliğinden anormalleşir ve her türlü bulaşıcılığı: iflasları, AIDS'i, bilgisayar virüslerini salgılar, düzensizliği, sahte haberi gerçekleştirir. Nefretin kendisi de bu türden bir virüstür.

Birkaç yıl önce, yaşlı kadınları öldüren Paulin adlı Guadeluplu birisi vardı. Canavar ruhlu, ama cool, görünürde bir kin taşımayan birisiydi. Kimliksiz, belirli bir cinsiyet taşımayan bir melezdi. Cinayetlerini şiddet uygulamadan, onlara kan bulaştırmadan işliyordu. Bu cinayetleri alışılmadık bir ilgisizlikle anlatmıştı. Kendisine olan duyarlığını yitirdiğinden, kendiliğinden duyarsızlaşmış kişileri yok ediyordu. Ama, tüm bunların gerisinde köklü bir kinin temellendiği düşünülebilir. Paulin, kuşkusuz kinle doluydu ama o, bunu açıkça dile getiremeyecek denli kendini bilen, eğitimli bir kişiydi.

Uzlaşımsal bir evren içinde (Yeni Dünya Düzeni, Yeni Demokrasi Düzeni), bu evrenselin kabul edilemezliği ölçüsünde, ortaya şiddete dayalı tuhaflıklar çıkar. Her ne pahasına olursa olsun anlaşma ve uzlaşma ilkesi, bazen «nihai çözüm»e varan bir son çözüm ilkesidir. İnsanın ikircikli, boyun eğdirilemez ve de akılcı bir varlığa dönüştürmek için içinden kötülüğü çekip çıkar-

* Doğal veya toplumsal düzenin olmaması. (ç.n.)

manın hiçbir işe yaramayacağı bir hayvan olduğunu anlamak için hiç de psikanalize gerek yok. Bununla birlikte bütün ilerici ideolojilerimiz bu saçmalığa dayanmaktadır.

O zaman, evcilleştirilemez olduğu için ve doğal olarak kine dönüşen bir tortu, işlenmeden kalır. Bu anlamda, nefret, virüs gibi bulaşıcı tutku, aynı zamanda yaşamsal bir tutkudur. Düzenin kusursuzluğuna karşılık, nefret, en son aşamada verilebilecek yaşamsal bir tepkidir.

Bizlerin temsil ettiğimiz ve de olduğumuz şeye yönelik bu içten gelen ve köklü yadsımayı, Batı dışındaki bütün toplumlardakiyle aynı duygu besler. Sanki bu toplumlar da nefretle doluymuş gibidir. Bizler bürünebileceğimiz bütün evrensel yardımseverliği onlardan esirgemeyebiliriz, onlarda, anlaşılmak istemeyen bir tür ötekilik, pazarlık konusu edilmek istemeyen bir tür uyuşumsuzluk vardır. Bizim evrensellik kültürümüzle tekilliklerden arta kalan şeyler arasındaki uçurum daha da derinleşmekte ve büyümekte. Onların nefreti güçsüz olabilir, ama sanal yok edilmelerinin temeli üzerinden bir intikam tutkusu dışarı sızmakta ve dışlanmışların hayaletinin bizlerin uzlaşmaya dayalı toplumlarımızı ziyaret etmeye başlaması gibi, Batı dünyasını yerinden etmektedir.

Aynalar halkının intikamı

Burada, incelik veya şiddetle tekilliklerinden yoksun bırakılmış olarak, toplumsal düzene, ama aynı zamanda siyasal düzene ve biyolojik düzene çözümsüz bir sorun çıkaran ötekiliğin bütün biçimlerinin büyük intikamı başlar.

«O zamanlarda, aynaların dünyasıyla insanların dünyası birbirlerinden kopmamıştı. Üstelik, birbirlerinden çok farklıydılar – ne varlıklar, ne biçimler, ne de renkler birbirleriyle örtüşüyordu. Bu iki krallık, aynaların ve insanların krallığı barış içinde yaşıyordu. Aynalara giriliyor ve çıkılıyordu.

Bir gece, aynalar halkı dünyayı ele geçirdi. Çok güçlüydüler,

ama kanlı çatışmalar sonunda Sarı İmparator'un büyü sanatları üstünlük sağladı. Bu imparator, kuşatmacıları geri püskürttü, onları aynalar içinde tutsak etti ve bir tür rüyadaymışçasına, onlara, insanların bütün eylemlerini yineleme görevini verdi. Onları güçlerinden ve görüntülerinden yoksun bıraktı ve basit uysal yansımalar durumuna getirdi. Bununla birlikte, aynalar halkı günün birinde bu büyülü uyuşukluktan silkinecekler... Biçimler uyanmaya başlayacak. Yavaş yavaş bizlerden farklılaşmaya başlayacak, bizleri giderek daha az taklit edecekler. Cam ve metal engelleri kıracaklar ve bu kez, yenilmeyecekler.»

Borgès, *La Faune des miroirs*

Yenilmiş ve benzerliğin köleliği andıran yazgısına tutsak edilmiş ötekiliğin yerineli (istiareli, alegorik) anlatımı budur. Demek oluyor ki, bizim aynadaki görüntümüz masum değildir. Her yansımanın, her benzerliğin, her betimlemenin gerisinde yenilmiş bir düşman yatar. Yenilmiş Öteki, Aynı'dan başka bir şey olmamaya tutsak edilmiştir. Bu durum, temsiliyet sorununu olağanüstü bir ışıkla ve bizi nesnel bir incelikle «kendiliğinden» yansıtan tüm bu aynalarla aydınlatır. Bunların arasında gerçek bir şey yok, ve her temsil, köle bir görüntü, eskiden egemen olan ama tekilliğinin ortadan kalktığı bir varlığın hayaletidir. Ama bir gün başkaldıracak ve bütün temsiliyet ve değer düzenimiz bu başkaldırının etkisiyle yok olmaktan kaçınamayacak. Aynının ve benzerliğin bu köleliği, günün birinde ötekiliğin şiddet dolu hortlayışı içinde kırılacak. Aynaların öte yanına geçmeyi düşlüyorduk, ama aynaların halkları bizim dünyamıza dalacaklar. Ve «bu kez yenilmeyecekler».

Bu zafer kime ne kazandırır? Kimse bilemez. Egemenliği eşit olarak paylaşan, birbirlerine tümden yabancı, ama tam anlamıyla da birbirlerinin işbirlikçisi iki halkın yeni bir varoluş biçimini mi? Ne olursa olsun, bu tutsaklık ve olumsuz alınyazısından farklı bir şey.

Böylece, her yerde nesneler, çocuklar, ölüler, görüntüler, kadınlar, dünya içinde özdeş olanın edilgen yansıması görevini yapan her şey karşı saldırıya geçmeye hazırdır. Daha şimdiden, bize giderek daha az benzemeye başladılar bile...

I'll not be your mirror!*

* "Sizin aynanız olmayacağım!" (ç.n.)

Sonuç olarak: İki yönlü bir girişim karşısında bulunmaktayız: dünyanın, eksiksiz bir gerçekliğin tamamlanması girişimi – ve (bu kitabın, bir parçasını oluşturduğu) Hiç'in sürdürülmesi girişimi. Her ikisi de başarısızlığa uğramaktan kurtulamayacak. Ama, bir tamamlanma girişimi ister istemez olumsuzken, yok etme girişimi de ister istemez yaşamsal ve olumludur. Ne olursa olsun başarısızlığa uğrayacağını bilen düşünce de, böylece, kendine cinayete ilişkin amaçlar belirlemelidir. Olumlu amaçları hedefleyen bir girişim, kolay kolay başarısızlığa teslim olmaz. Cinayeti amaçlayan düşünceyse başarısızlıktan kaçınamaz. Kötülük ilkesinin iyice sulandırılmış uygulaması böyledir.

Eğer düzen her şey olma girişiminde başarısızlığa uğrarsa, ondan geriye hiçbir şey kalmayacaktır. Eğer düşünce hiç olma girişiminde başarısızlığa uğrarsa, ondan geriye bir şeyler kalacaktır.

Dizin

C-Ç

D

E

F

G

H

I-İ

J-K

L

M

N

O-Ö

P

R

S-Ş

T

U-Ü

V

W

Y

Z

Bu, bir cinayetin –gerçekliğin katlinin– öyküsüdür. Ve bir yanılsamanın –yaşamsal yanılsamanın, dünyaya ilişkin temel yanılsamanın– yok edilmesinin öyküsüdür. Gerçek, yanılsama içinde kaybolmaz; bütünsel gerçeklik içinde kaybolan, yanılsamadır.

Eğer cinayet kusursuz olsaydı, cinayetin öğelerini sergilemeyi amaçlayan bu kitabın da kusursuz olması gerekirdi.

Ne yazık ki cinayet hiçbir zaman kusursuz değildir. Kaldı ki gerçeğin yok edilmesini anlatan bu polisiye kitapta, ne nedenler ne de katiller saptanabildi, ve gerçeğin cesedi de hiçbir zaman bulunamadı.

Bu kitabı yönlendiren düşünceye gelince, o da hiçbir zaman saptanamadı. Cinayetin silahı bu düşünceydi.

Her ne kadar cinayet hiçbir biçimde kusursuz olmasa da, kusursuzluk, adının da gösterdiği gibi her zaman bir suçla ilgilidir. Aynen kötülüğün şeffaflığı içinde, kötülüğü oluşturanın şeffaflığın kendisi olması gibi kusursuz cinayette de kusursuzluğun kendisi cinayettir. Ama kusursuzluk hiçbir zaman cezasız kalmaz: Kusursuzluğun cezası, onun aynen yeniden üretilmesidir.

Bu cinayette hafifletici nedenler bulunabilir mi? Kuşkusuz hayır, çünkü bunları her zaman cinayetin nedenleri ya da cinayeti işleyenler arasında aramak gerekir. Oysa bu cinayette bir neden ya da katiller bulunmamakta ve dolayısıyla açıklanamazlığını mükemmel bir şekilde korumaktadır. Gerçek kusursuzluğu da buradan kaynaklanmaktadır. Cinayet bir kavram olarak ele alındığında, bunun, daha çok, ağırlaştırıcı bir neden olduğu tartışma götürmez.

Cinayetin sonuçları sürekli bir nitelik sunuyorsa, bunun nedeni, ne katil ne de kurbanın olmasıdır. Eğer bunlardan biri ya da öteki var olsaydı, cinayetin gizi günün birinde ortaya çıkar ve cinayet süreci de çözülmüş olurdu. Sonuç olarak giz, katil ve kurbanın birbirine karışmasına dayanmaktadır: "Son çözümlemede, katil ve kurban aynı kişidir. İnsan soyunun birliğini anlamamız, ancak bu nihai eşdeğerliğin gerçekliğini tüm korkunçluğu içinde anlamamızla olanaklıdır. (Éric Gans)."

Son çözümlemede, nesne ve özne birdir. Dünyanın özünü kavramamız, ancak bu kökten eşdeğerliğin gerçekliğini tüm alaycılığı içinde kavramamızla olanaklıdır.

AYRINTI • İNCELEME
ISBN 975-539-214-9

